

Република Србија
Министарство унутрашњих послова

ПРОЦЕНА ПРЕТЊЕ ОД ТЕШКОГ И ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Београд, 2015

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

01 број 118/15-12
Београд, 31.12.2015. године

ПРОЦЕНА ПРЕТЊЕ ОД ТЕШКОГ И ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

- јавна верзија -

Израђено у оквиру пројекта „Јачање капацитета за стратешку анализу и стратешке процене у Управама криминалистичке полиције Министарстава унутрашњих послова Србије, Црне Горе и БЈР Македоније“

Београд, 2015.

Издавач

МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Булевар Михајла Пупина 2а, 11000 Београд, Република Србија

website: www.mup.gov.rs,

e-mail: direkcijapolicije@mup.gov.rs

За издавача:

др НЕБОЈША СТЕФАНОВИЋ

министар унутрашњих послова

*Радна група Министарства унутрашњих послова Републике Србије
за израду националне и регионалне Процене претње
од тешког и организованог криминала:*

СЛАВИША СОВТИЋ

председник Радне групе

ИВАН БРАНДИЋ

заменик председника Радне групе

Чланови:

ТАТЈАНА ВАСИЋ

СИНИША МИЛКОВИЋ

ИЛИЈА РАЦИЋ

ТАЊА ШАЈТИНАЦ

ИВАНА ЈОВАНОВИЋ

МАРТИНА МИЉКОВИЋ

ВЕРА ДЕЛИЋ

БОЈАНА НОЖИЦА

СЛОБОДАН РАДОВАНОВИЋ

ГОРДАНА КЕЧА РАДОВИЋ

ЗОРАН МЛАДЕНОВИЋ

Стручни редактори:

БОГОЉУБ ЖИВКОВИЋ

помоћник директора полиције

проф. др ЗОРАН ЂУРЂЕВИЋ

Криминалистичко-полицијска академија

Лектор:

ЈАСМИНА МИЛЕТИЋ

Криминалистичко-полицијска академија

Компјутерска припрема слога:

МИЛОШ ИВОВИЋ

МИЛАН СРЕЂКОВИЋ

Криминалистичко-полицијска академија

Садржај

УВОД	1
Циљ документа	1
Уводна разматрања	2
Главни закључци	3
Методологија и начин рада.....	8

ОБЛАСТИ КРИМИНАЛНОГ ДЕЛОВАЊА

1. ДРОГЕ	13
1.1. Кокаин	17
1.2. Марихуана	22
1.3. Хероин	28
1.4. Синтетичке дроге.....	34
2. КРИЈУМЧАРЕЊЕ ЉУДИ – ИРЕГУЛАРНА МИГРАЦИЈА	43
3. ТРГОВИНА ЉУДИМА	51
4. РАЗБОЈНИШТВО	57
5. ЗЕЛЕНАШТВО И ИЗНУДА	63
6. МОТОРНА ВОЗИЛА	69
7. ОРУЖЈЕ	75
8. ЕКОНОМСКИ КРИМИНАЛ	83
8.1. Кријумчарење и недозвољена трговина акцизном робом	87
8.2. Фалсификовање новца.....	97
9. ПРАЊЕ НОВЦА	101
10. КОРУПЦИЈА	107
11. ВИСОКОТЕХНОЛОШКИ КРИМИНАЛ	109
11.1. Сексуална експлоатација деце и малолетних лица	111
11.2. Интернет преваре и електронско пословање.....	113
11.3. Напади на рачунарске мреже и системе.....	116
12. ОРГАНИЗОВАНЕ КРИМИНАЛНЕ ГРУПЕ	123
ЗАКЉУЧАК	127

Национална процена претње од тешког и организованог криминала јесте још једна потврда посвећености Републике Србије заједничкој европској политици у борби против ових облика криминала који, уз тероризам, представљају највећи безбедносни изазов данашњице.

Посебност ове процене произилази из чињенице да се ради о првој, и то националној процени претње коју је, у сарадњи са свим другим релевантним субјектима супротстављања тешком и организованом криминалу у Србији, сачинило Министарство унутрашњих послова. Ова процена је од стратешког значаја с обзиром да, с једне стране, представља испуњење једне од обавеза за придруживање ЕУ дефинисаних кроз препоруке Европске комисије, а са друге стране је израз потребе за стратешким приступом као основним условом за ефикасну борбу против тешких и организованих облика криминала. Истовремено, представља путоказ за развој пуних капацитета у правцу супротстављања главним безбедносним ризицима и опасностима на националном нивоу.

Полазећи од чињенице да контекст тешког и организованог криминала намеће нужност промена, глобалног партнерства и солидарности, Процену разумемо као позив да заједнички формулишемо стратегију даљег деловања – стратегију која претпоставља потребу јачања, не само националне него и међународне безбедности. Тиме ћемо, истовремено, дефинисати опште добро и заједнички интерес наших грађана, јер степен оствареног напретка у борби против организованог криминала одређује меру њиховог достојанства, права и слобода.

На крају, посебну захвалност изражавам Влади Швајцарске, DCAF и Мисији ОЕБС-а у Србији, у чијој организацији је Процена сачињена, а у склопу регионалног пројекта под називом „Јачање капацитета за стратешку анализу и стратешке процене у управама криминалистичке полиције Министарстава унутрашњих послова Србије, Црне Горе и БЈР Македоније“. Захваљујем се и експертима Европола на значајној помоћи и подршци, као и државним органима и институцијама, академској заједници, организацијама цивилног друштва и пословним компанијама на великом доприносу који су дали и успостављеној сарадњи.

**МИНИСТАР
УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА**

Др Небојка Стефановић

Национална процена претње од тешког и организованог криминала има изузетан значај за полицију Србије, посебно ако се има у виду чињеница да се ради о првој процени такве врсте која је израђена у Републици Србији и која означава нови приступ у борби против тешког и организованог криминала.

Национална процена даје оквир за стратешки развој полиције Републике Србије, јачање постојећих и изградњу нових оперативних капацитета и потенцијала ради ефикасног одговора на изазове савремених облика криминала.

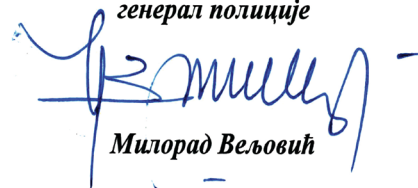
Примена Националне процене претње од тешког и организованог криминала представља важан задатак за Дирекцију полиције, која ће, с обзиром на важност овог документа, у оквиру својих организационих јединица успоставити процес праћења његове имплементације и ревизије, као и начина прикупљања података, анализе и извештавања. На оперативном нивоу, Процена ће бити примењена кроз утврђивање и реализацију оперативно-тактичких планова који ће бити у обавези свих организационих јединица Дирекције полиције у чијој је надлежности борба против тешког и организованог криминала.

Несумњиво је да ће овај стратешки документ допринети томе да Министарство унутрашњих послова и Дирекција полиције, у сарадњи са другим државним органима, буду још успешнији у борби против организованог и тешких облика криминала, што уједно значи унапређење личне безбедности и имовинске сигурности свих наших грађана, али и јачање оперативне сарадње ради очувања и побољшања безбедности на регионалном и међународном нивоу.

Рад на изради Националне процене претње од тешког и организованог криминала пратила је активна подршка кључних партнера – Владе Швајцарске, DCAF-а и Мисије ОЕБС-а у Србији, којима се, као и експертима Европола, овом приликом нарочито захваљујем на значајној помоћи. Захваљујем се на сарадњи и министарствима унутрашњих послова Црне Горе и БЈР Македоније – нашим сарадницима у пројекту који носи назив „Јачање капацитета за стратешку анализу и стратешке процене у управама криминалистичке полиције Министарстава унутрашњих послова Србије, Црне Горе и БЈР Македоније“ у оквиру којег је Процена израђена. Захвалност на сарадњи дугујемо и државним органима и институцијама, академској заједници, организацијама цивилног друштва и пословним компанијама. Посебно се захваљујем члановима Радне групе Министарства унутрашњих послова Републике Србије на ангажовању, истрајности и професионалности коју су показали у изради прве Националне процене претње од тешког и организованог криминала.

ДИРЕКТОР ПОЛИЦИЈЕ

генерал полиције

Милорад Вељковић

Захваљујемо се свим осталим члановима Радне групе који су дали допринос изради документа, као и покретачима пројекта „Јачање капацитета за стратешку анализу и стратешке процене у Управама криминалистичке полиције Министарстава унутрашњих послова Р Србије, Р Црне Горе и БЈР Македоније“.

Посебно се захваљујемо Криминалистичко – полицијској академији на несебичној помоћи, подрици, стручним и техничким саветима, као и екстерним партнерима.

СКРАЋЕНИЦЕ

АПКиМ	Аутономна покрајина Косово и Метохија
VOIP	Voice over Internet Protocol
GPS	Global Positioning System
DDOS	Distributed Denial of Service
ЕВРОПОЛ	Европска полицијска служба
EMCDDA	Европски мониторинг центар за дроге и зависности од дрога
ИНТЕРПОЛ	Међународна организација криминалистичке полиције
ИОМ	Међународна организација за миграције
IRC	Internet Relay Chat
ИСИС	Исламска држава Сирије и Ирака
КД	Кривично дело
ОКГ	Организоване криминалне групе
ОСТА	Organized Crime Threat Assessment
Off shore зоне	Offshore Financial Centres - OFC
None face to face	Без личног контакта
ПКС	Психоактивне контролисане супстанце
P2P	Peer to Peer
САД	Сједињене Америчке Државе
SELEC	Центар за спровођење закона у Југоисточној Европи
SOCTA	Serious and Organized Crime Threat Assessment
ЕУ	Европска унија
THC	Tetra-hydro-kanabinol
УЗСПН	Управа за спречавање прања новца
УН	Уједињене нације
UNODC	Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала
USAID	Америчка агенција за међународни развој
FRONTEX	Европска агенција за управљање оперативном сарадњом на спољним границама држава чланица Европске уније
CaaS	Crime as a Service

УВОД

Циљ документа

Процена претње од тешког и организованог криминала (SOCTA – *Serious and Organized Crime Threat Assessment*) стратешки је извештај, сачињен уз помоћ научних метода анализе и прогнозе. Циљ његове израде је стварање објективне основе за доношење релевантних стратешких и оперативних одлука којима ће се унапредити правни и институционални капацитети Министарства унутрашњих послова и других органа за спровођење закона и постићи већи степен заштите основних права и слобода грађана Србије.

Идентификовање кључних безбедносних претњи у Републици Србији предуслов је за усаглашавање приоритета Републике Србије са приоритетима Европске уније у области супротстављања криминалу, дефинисаним у Европској агенди безбедности (The European Agenda on Security, Strasbourg, 28. 4. 2015).

Проактиван приступ, усмерен на могуће безбедносне претње, и међународна сарадња, представљају стратешке оријентације рада органа за спровођење закона Републике Србије.

Министарство унутрашњих послова Републике Србије, пратећи савремене трендове развоја полицијске професије, ради ефикаснијег супротстављања тешком и организованом криминалу имплементира нови модел рада полиције, вођен обавештајним информацијама (ILP – *Intelligence Led Policing*). Аналитички производи израђени на основу прикупљених и обрађених информација пружиће квалитетну основу за доношење оперативних, тактичких и стратешких одлука, избор приоритета рада и, у складу са њима, алокацију ресурса за реализацију планираних задатака. На основу тачних и потпуних обавештајних, аналитичких информација ефикасно ће се организовати како реактивни тако и проактивни рад полиције.

Од квалитета и степена имплементације ILP модела рада полиције, као и интерресорног приступа, у великој ће мери зависити квалитет евалуације сада сачињеног SOCTA документа, као и квалитет наредне процене претње у Републици Србији.

Уводна разматрања

Организовани и тешки облици криминала су, поред тероризма, највећи безбедносни изазови данашњице, како за Србију, тако и за све друге државе. Висок ризик од ових облика криминала произилази из њихове прилагодљивости променљивом окружењу на националном и међународном плану и софистицираног испољавања услед злоупотребе савремених технологија, што их чини далеко прикривенијим него до сада, а стога и тежим за откривање. Огроман профит, који мотивише и одређује организовани криминал, условљава и све бескрупулозније и насилније форме деловања, као и коришћење легалних пословних структура ради прикривања извора профита. Профит јача моћ организованих криминалних група и представља претњу како за безбедност, тако и за економске и финансијске системе свих земаља.

Снага организованог криминала лежи у способности прилагођавања свакој промени, било да је реч о околностима и условима у којима делује, легислативи или репресивним мерама органа за спровођење закона. Организовани криминал је одавно добио транснационални карактер, злоупотребљавајући цивилизацијске тековине као што су глобално економско и финансијско тржиште, напредак науке, развој технологија и повезаност људи. Овај облик криминала је комплексан и високоризичан због израженог међународног карактера, а његови носиоци из различитих држава, региона и делова света су све удруженији, тако да се борба против њега не може свести само на националне оквире. Стога је прикупљање материјала потребног за доказивање кривичних дела чланова организованих криминалних група и одузимање имовинске

користи стечене криминалом веома сложено. Захтева хармонизацију прописа који уређују мере за супротстављање на међународном нивоу, што је и основна претпоставка заједничког рада органа за спровођење закона. Према томе, да би одговор на ову глобалну претњу био ефикаснији, неопходно је усагласити национално право са међународним (конвенције Уједињених нација, препоруке Савета Европе, правне тековине Европске уније и други међународни стандарди). Из тог разлога, предузимање превентивних и репресивних мера мора бити приоритет у политичким агендама свих држава у свету, па тако и Србије, нарочито у светлу обавеза које смо преузели на путу европских интеграција и приближавања пракси и стандардима Европске уније.

Један од основних фактора који погодују присуству и развоју међународних видова организованог и тешког криминала на Западном Балкану, јесте географски положај овог региона, смештеног на раскрсници путева између Западне Европе и Блиског и Далеког истока. Због тога је транснационални аспект организованог криминала у овом региону веома развијен. Западни Балкан се може посматрати превасходно као транзитно подручје, али и као подручје крајњег одредишта и порекла деловања организованог криминала.

Примарни утицај на организовани криминал у Републици Србији имају: централни положај Србије у региону Западног Балкана, као и чињеница да се она налази на делу спољних граница Шенгена и да је делом окружена земљама Европске уније; дуг процес економског и социјалног опоравка, као и наслеђе при-

лика које су владале током конфликта на простору бивше Југославије, а које су пресудно утицале на развој одређених облика организованог криминалног деловања и учвршћивање његових веза на балканском простору.

У Србији делују организоване криминалне групе које су углавном оформљене независно од етничких принципа и мотивисане искључиво нелегалним стицањем профита. Досадашња искуства у борби против организованог криминала у Републици Србији показују да се ради о хијерархијски или мрежно структурираним организованим и криминалним групама које своју активност веома брзо прилагођавају захтевима криминалног тржишта и могућностима стицања што већег профита. Гледано према територији на којој делују, присутне су националне, регионалне (балканске) и међународне организоване и криминалне групе. Организоване криминалне групе које делују у Србији променљивог су броја и састава.

Углавном су „специјализоване“, али су све присутније и оне које се баве разноврсним формама организованог криминала.

И поред тога што жене чине више од половине човечанства, оне се у незнатном броју укључују у организовано криминално деловање. С друге стране, жене су посебно угрожене појединим облицима криминалног деловања, као што је трговина људима, и то превасходно ради сексуалне експлоатације. Повећан је и ризик да у току ирегуларних миграција постану жртве кријумчарења и трговине људима, с обзиром да актуелан тренд ирегуларних миграција подразумева кретање целих породица, укључујући и децу, као и изостанак потпуне контроле преласка државне границе. Карактеристично је и да се жене не појављују као организатори ОКГ¹ или криминалних група нити се налазе на високоранжираним позицијама у хијерархији.

¹ Организоване криминалне групе – у даљем тексту.

Главни закључци

Дроге

Производња и кријумчарење психоактивних контролисаних супстанци у Србији представља најдоминантнији и најпрофитабилнији облик организованог криминала, којим се бави највећи број организованих криминалних група. Србија је транзитна земља за кријумчарење ПКС², док је у мањој мери земља одредишта и земља у којој се производе марихуана и синтетичке дроге, најчешће за потребе локалног тржишта, а мањим делом и за друга тржишта.

² Дроге – у даљем тексту се користи израз „психоактивне контролисане супстанце“, који је дефинисан Законом о психоактивним контролисаним супстанцама, ‘Сл. гласник РС’ број 99/2010.

Организоване криминалне групе из Србије и окружења заједнички учествују у кријумчарењу кокаина из Јужне Америке. Идентификовани тренд ће се наставити уз сталну промену модуса кријумчарења, коришћењем софистицираних начина скривања и савремених информационих технологија у комуникацији. Балканске ОКГ све више учествују у кријумчарењу кокаина на европско илегално тржиште, које је треће по величини у свету. Пошто је илегално тржиште кокаина у Србији мало, а продајна цена висока, ОКГ из Србије усмеравају своју активност ка другим, пре свега европском тржишту.

Марихуана се у Србији најчешће производи у вештачким условима („сканк“), и то углавном за потребе домаћег тржишта, а мањим делом за инострана тржишта. Србија је транзитна земља на централнобалканској рути којом се марихуана кријумчари из Албаније и Црне Горе ка Западној Европи. Централнобалканска рута којом се кријумчари марихуана користи се и за кријумчарење акцизне робе, оружја и илегалних миграната.

Централнобалканска рута се све мање користи за кријумчарење хероина у Западној Европи. Због мањег ризика од откривања и могућности кријумчарења већих количина све чешће се користе поморски путеви. Трговину и кријумчарење хероином традиционално карактерише снажна улога албанских ОКГ које контролишу јужнобалканску и део централнобалканске руте.

Производња синтетичких ПКС и прекурсора у илегалним лабораторијама је у порасту. Србија је земља у којој је откривена производња амфетамина и метамфетамина. Организоване криминалне групе из Србије усмеравају своју активност на производњу синтетичких дрога и прекурсора у Југоисточној Европи и Азији. Претпоставља се да ће на домаћем илегалном тржишту све већу опасност представљати импровизирана производња синтетичких дрога и прекурсора у лабораторијама кухињског типа што ће довести до њихове ниске цене и веће доступности. Кријумчарење синтетичких ПКС и прекурсора се одвија централнобалканском рутом из западноевропских у источноевропске и азијске земље и обрнуто, а део кријумчарених синтетичких ПКС и прекурсора остаје на илегалном тржишту у Србији.

Ирегуларне миграције

Србија се суочава са појачаним притиском тзв. секундарне транзитне ирегуларне миграције држављана афроазијског комплекса чији је циљ да са конфликтног подручја, преко територије Грчке, а потом подручја Западног Балкана, уђу у земље ЕУ. Централни положај Србије на најдоминантијој, западнобалканској рути ирегуларних миграната, потврђује чињеница да је за десет месеци 2015. године откривено 15 пута више ирегуларних миграната, као и четири пута више кривичних дела недозвољеног преласка државне границе и кријумчарења људи, него у целој 2014. години. Карактеристична је и брза модификација подрута ирегуларних миграната у оквиру балканске руте, као и брза модификација начина преласка државне границе, ради прилагођања мерама и одлукама како земаља крајњег одредишта у ЕУ, тако и транзитних земаља на главној рути миграната.

Поред појединаца, овом криминалном активношћу се баве и организоване криминалне групе, остварујући велику зараду уз низак ризик од откривања, због чега знатан број криминалних група које су се бавиле неким другим видом кријумчарења своје криминалне активности преусмерава на кријумчарење људи.

Основна карактеристика актуелних ирегуларних миграција јесте коришћење међународних механизма заштите, што потврђује чињеница да је више од 96% ирегуларних миграната изразило намеру да у Србији затражи азил.

Висок безбедносни ризик од ирегуларних миграција, како на националном тако и на глобалном нивоу, произилази из њиховог актуелног обима и интензитета. Такође, немогуће је поуздано утврдити идентитет ирегуларних миграната, што оставља могућност да се међу њих ин-

филтрирају припадници терористичких и радикалних организација, односно да се њихове руте користе за пребацивање терориста у западноевропске земље. Уз

то, постоји опасност да ирегуларни мигранти у земљама транзита и одредишта постану жртве трговине људима.

Трговина људима

У Србији је откривена унутрашња трговина људима, а преовлађујући облици експлоатације су сексуална и радна експлоатација. Злоупотребе интернета и друштвених мрежа утичу на појаву нових и сложенијих модуса трговине људима и на ефикасност у њеном сузбијању. Интернет и друштвене мреже

дају широке могућности у погледу врбовања жртава, формирања односа зависности код жртава, стварања лажног поверења и комуникације са жртвама и клијентима, али и онемогућавања правовременог увида у појаву нових модуса трговине људима, а самим тим и реаговања.

Разбојништва

Организоване криминалне групе и криминалне групе из земаља у региону мешовитог су националног састава, а разбојништва углавном врше у објектима за продају уникатних предмета и скупocenих сатова, јувелирницама и златарама, како у региону, тако и у Централној и Западној Европи.

У Србији разбојништва врше појединци, криминалне групе и *ad hoc* формиране групе, као и држављани земаља у окружењу – самостално или удружено са домаћим држављанима. Већи ниво организованости изражен је код разбојништава над транспортима робе и новца и разбојништава у објектима који

послују са већом количином готовог новца. Тренд пораста присутан је и код разбојништава у стамбеним објектима, која због објекта кривичноправне заштите представљају посебну друштвену опасност.

На вршење разбојништава у великој мери утичу изостанак адекватних мера физичко-техничке заштите ризичних објеката и низак ниво безбедносне културе грађана. Већина учинилаца који на почетку своје криминалне каријере врше кривична дела разбојништава, своју криминалну активност касније, због брже и веће зараде, усмеравају на кријумчарење и трговину ПКС.

Моторна возила

У Србији су предмет кривичног дела углавном возила иностране производње за чију крађу се користе специјални уређаји. Моторна возила и мотоцикли велике вредности краду се и у земљама

Европске уније, након чега се кријумчаре и уз фалсификовану документацију продају у Србији и у земљама у окружењу. Србија је транзитна земља, али и одредиште за кријумчарена путничка и теретна мо-

торна возила, мотоцикле, аутобусе, грађевинске и радне машине, било да су крадена, изнајмљена у *rent-a-car* агенцијама па „скинута са осигурања“.

Чланови организованих и криминалних

група углавном се специјализују за крађу одређених типова возила, а повезани су и сарађују са криминалним групама у земљи и у региону. Углавном имају мрежну структуру, линијски су организоване и често формиране *ad hoc*.

Оружје

Србија је транзитно подручје за кријумчарење оружја према Западној и Северној Европи, а у мањој мери и земља порекла, и то углавном заосталог ватреног оружја из ратом захваћених подручја бивше Југославије. Гасно оружје из Турске се у илегалним радионицама у Македонији и на подручју АПКМ преправља у ватрено, а потом се даље кријумчари у Западну Европу.

Одређена количина ватреног оружја која

се продаје на илегалном тржишту потиче из имовинских кривичних дела, а користи се и за извршење најтежих кривичних дела.

Кријумчарењем оружја баве се и појединци и организоване криминалне групе, чији су чланови повезани са криминалним групама у земљи и у региону. Неке криминалне групе су искључиво формиране да би набављале и кријумчариле оружје за „познатог“ купца.

Економски криминал

Економски криминал се у Републици Србији испољава у различитим привредно-финансијским областима, а посебно је наглашено присуство сиве економије и пословања у тој области. Организоване криминалне групе и криминалне групе

ради стицања профита своју активност усмеравају на кријумчарење акцизне робе, како на домаћем тржишту тако и у иностранству, што за последицу има смањење прихода у буџету.

Прање новца

Прање новца носи опасност од увећања финансијске моћи организованих криминалних група које делују у Србији, као и балканских ОКГ које делују на међународном нивоу, а „прљав“ новац улажу у Србији, користећи легалне пословне структуре.

Уз прикривеност њеног обима, за ову област су карактеристични разгранати и све сложенији модуси који се вешто

прилагођавају актуелним променама и развоју домаћег и међународног финансијског система.

Новац стечен криминалним активностима најчешће се концентрише у сферама у којима постоје потребе за свежим новчаним капиталом и у којима се заштитне мере идентификације и спречавања сумњивих токова новца најмање примењују.

Нарочито рањиве за улагање „прљавог“ новца су области са великом акумулацијом капитала, као што је тржиште некретнина. Претпоставка је да ће се и у будућности процес прања новца наставити кроз у офшор (*off shore*) зоне и пу-

тем финансијског сектора (банке, агенти за пренос новца и др). Посебан нагласак биће на ризицима које носе алтернативно плаћање преко интернета, јачање тржишта виртуелних валута и либерализација капиталних кретања.

Високотехнолошки криминал

Тренд развоја савремених технологија и њихова све већа присутност у свим сферама друштва има за последицу тренд раста броја кривичних дела високотехнолошког криминала. Трендови извршења кривичних дела високотехнолошког криминала се у највећој мери поклапају са трендовима извршења на глобалном нивоу.

Висок виктимогени ризик произилази из недовољне информисаности корисника о опасностима у онлајн (*online*) окружењу и из недовољне свести о потреби за мерама заштите. Ризик се додатно увећава коришћењем „паметних“ мобилних теле-

фона, посебно применом техника комбинованих напада кроз употребу техничких метода и социјалног инжењеринга.

Криминогени ризик произилази из доступности нових интернет сервиса који вршење ових кривичних дела чине једноставнијим и омогућавају анонимно криминално деловање. Откривање и доказивање кривичних дела додатно је отежано и могућношћу вршења кривичних дела на различитим географским позицијама у реалном времену и недовољном усклађеношћу правних оквира на међународном нивоу.

Циљ, предмет и садржај анализе

Циљ анализе је процена претње од тешког и организованог криминала и прогноза њихових могућих манифестација, употребом научних метода. Резултати процене представљају објективну основу за избор приоритета у раду, и за доношење стратешких и оперативних одлука с циљем ефикасне организације рада у супротстављању тешком и организованом криминалу у Републици Србији.

Процена је израђена на основу стандарда постављених у ЕУ и УН јесте национална процена претње од тешког и организованог криминала и представља актуелан документ о обиму, природи, стању и карактеристикама тешког и организованог криминала у Републици Србији, са претходним освртом на гло-

балну и регионалну природу проблема.

Прво поглавље садржи главне налазе у форми резимеа и увода у документ, као и методолошки оквир у којем је анализа сачињена, њен циљ, предмет и садржај.

У другом поглављу је дат преглед актуелног стања у одређеним областима криминала које представљају највеће претње, са претпоставкама о будућем развоју и препорукама. У структури документа представљене су области криминала рангиране према претњама и ризицима у односу на објекат кривично-правне заштите. С тим у вези, у поглављима од 1 до 7 представљене су криминалне области које исказују опасност (потенцијалну и испољену) по личну и имовинску безбедност

грађана и заједнице. Област економског криминала, прања новца и корупције представљају опасност по монетарни, финансијски, порески систем Републике Србије итд. Област високотехнолошког криминала представља опасност по свим наведеним категоријама и прожима се у свим области криминалног деловања

обухваћених Проценом.

Треће поглавље садржи опште закључке који могу допринети бољем сагледавању тешког и организованог криминала у Републици Србији и бити од значаја за предузимање адекватних превентивних и репресивних мера.

Методологија и начин рада

Националну процену претње од тешког и организованог криминала израдио је тим састављен од чланова различитих организационих јединица Министарства унутрашњих послова, посматрајући период од 1. 1. 2013. до 31. 3. 2015. године³.

Сачињен је план активности и одређена је динамика израде документа. Процес анализе информација и података и израде документа обухватао је припремну фазу, фазу прикупљања података, обраде и евалуације прикупљених информација, фазу анализе и фазу израде финалне верзије документа.

Процена претње од тешког и организованог криминала сачињена је према претходно дефинисаним темама, на основу информација и података из екстерних и интерних извора, и то: података из упитника достављеног државним органима, научно-образовним и истраживачким институцијама, организацијама цивилног друштва и приватном сектору, као и оперативних и обавештајних података, поднетих кривичних пријава и упитника достављеног организационим јединицама Министарства унутрашњих послова, коришћењем квалитативних и квантитативних метода. Поред ове врсте извора,

коришћене су и информације и подаци о стању и трендовима у свету, на нивоу ЕУ и региона, у виду стратешких и других докумената и извештаја релевантних међународних и регионалних органа и организација, као што су UNODC, Интерпол, Европол, Фронтекс, SELEC и др.

Теме односно области криминала дефинисане су на основу процене угрожености безбедности Републике Србије од појединих облика тешког и организованог криминала, а посебно су анализирани статистички подаци о степену, присуству и распрострањености криминалне појаве, степену организованости учинилаца кривичних дела, деловању организованих и криминалних група, потенцијалној опасности и последицама по Србију, подацима и проценама других државних органа и организација, стручних и научних тела и организација цивилног друштва.

Са интерним и екстерним изворима информација и података одржани су непосредни састанци, како би се осигурало добијање што квалитетнијег аналитичког материјала, с обзиром да је у питању документ на основу којег ће се одређивати стратешки приоритети у сузбијању будућих претњи у области тешког и организованог криминала.

Током израде документа извршена је PESTEL анализа (у партнерству са на-

³ Дата је могућност да се посматра и дужи период, уколико у току прикупљања података и израде документа наступе нове чињенице које битно утичу на ток и развој појаве.

учно-образовним и истраживачким институцијама, организацијама цивилног друштва и приватним сектором) на основу које су одређени кључни фактори који погодују развоју криминала, као и SWOT анализа, као својеврсна допуна претходно наведеној, која је помогла у идентификовању и довођењу у везу снага и слабости органа за спровођење закона са могућностима и претњама у окружењу. За писање препорука коришћена је SMART метода, како би се формулисале смислене, непристрасне, достижне, релевантне и правовремене препоруке.

Национална процена претње израђена је у две верзије. Јавна верзија документа намењена је свим државним органима и организацијама, организацијама цивилног друштва, академској заједници, приватном сектору, али и свим грађанима, с обзиром да је у борби против тешког и организованог криминала неопходан свеобухватан мултидисциплинарни приступ свих актера који могу, сходно

својим надлежностима, да дају допринос како би се смањио простор деловања група и појединаца који се баве овим криминалним активностима, а самим тим и штета која се наноси, не само држави, већ и грађанима.

Класификована верзија документа намењена је оперативном поступању и, осим јавне верзије документа, садржи и део који се односи на организоване криминалне групе и методологију израде документа. Организоване криминалне групе анализиране су на основу међународно признатих метода, а за њихово рангирање употребљен је модел SLEIPNIR. Наведена верзија документа намењена је доносиоцима одлука у институцијама које се баве борбом против организованог криминала и треба да им послужи као основа за предузимање конкретних превентивних, обавештајних и оперативних акција кроз оперативне акционе планове, у правцу отклањања приоритетних проблема.

**ОБЛАСТИ
КРИМИНАЛНОГ
ДЕЛОВАЊА**

1. ДРОГЕ

Организована трговина и кријумчарење дрога представља најзаступљенији облик организованог криминалног деловања у Републици Србији. Дроге које су предмет криминалног деловања организованих криминалних група (ОКГ) и криминалних група јесу кокаин, марихуана, хероин и синтетичке дроге.

У односу на територијално-географско подручје на којем ОКГ из Србије врше кривична дела повезана са ПКС, предмет анализе су:

- неовлашћена производња, стављање у промет, неовлашћено држање и омогућавање уживања опојних дрога на подручју Србије;
- кријумчарење ПКС за дистрибуцију на подручју Србије;
- учешће ОКГ са подручја Србије (укључујући и ОКГ чији су чланови и српски држављани) у кријумчарењу ПКС балканском рутом;
- учешће ОКГ са подручја Србије (укључујући и ОКГ чији су чланови и српски држављани) у кријумчарењу ПКС из Јужне Америке.

Кријумчарење психоактивних контролисаних супстанци и даље представља један од најдоминантнијих, најопаснијих и најпрофитабилнијих облика организованог криминала у Србији. Новац стечен кријумчарењем и продајом ПКС, организоване криминалне групе коруптивним радњама пласирају у легалне новчане токове и на тај начин наносе штету финансијском систему.

Политика Србије усмерена на смањење

понуде и потражње ПКС исказана је доношењем стратешког, правног и институционалног оквира. Поред кривичних дела која су везана за производњу, кријумчарење и дистрибуцију, присуство ПКС и њихова злоупотреба непосредно и посредно утичу на друге облике криминала, као што су насилнички криминал, малолетничка делинквенција, али и просјачење, проституција, имовински деликти и друга девијантна понашања. Овај облик криминала, осим безбедносних импликација, производи и импликације у области социјалне и здравствене заштите, кроз повећане трошкове третмана и лечења, као и социјалног збрињавања зависника.

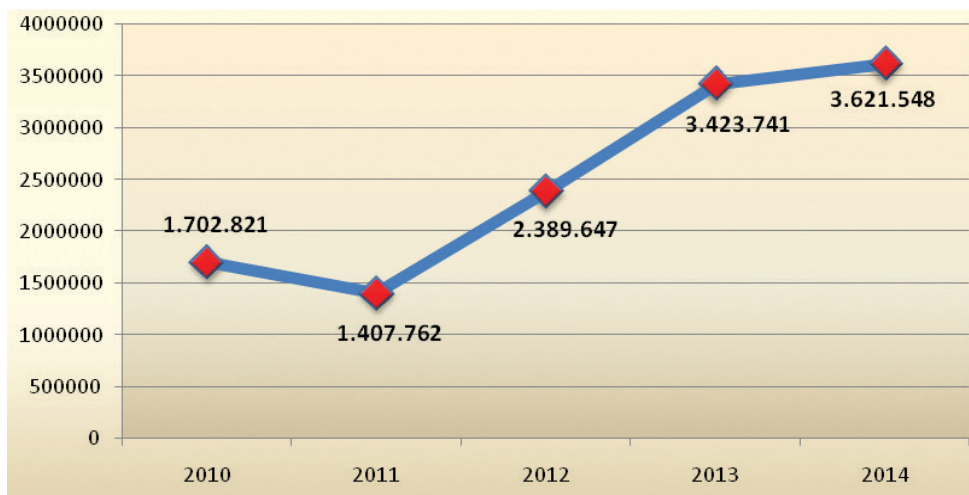
Даљи развој савремених технологија унапредиће производњу и дистрибуцију ПКС, као и употребу алтернативних начина преноса новчаних средстава, што ће криминалним групама омогућити да отежају откривање свог криминалног деловања.

Главне руте за кријумчарење ПКС се перманентно мењају услед прилагођавања активностима органа за спровођење закона, уз интензивније коришћење нових саобраћајних инфраструктура. Пошто се актуелна велика миграциона кретања, изазвана конфликтом у земљама афроа-

зијског комплекса, одвијају централно-балканском рутом, та рута постаје мање актуелна за кријумчарење.

С обзиром на процењену количину ПКС која се кроз њу кријумчари, може се закључити да Србија у мањој мери представља крајњу дестинацију, али да има и улогу логистичке базе за органи-

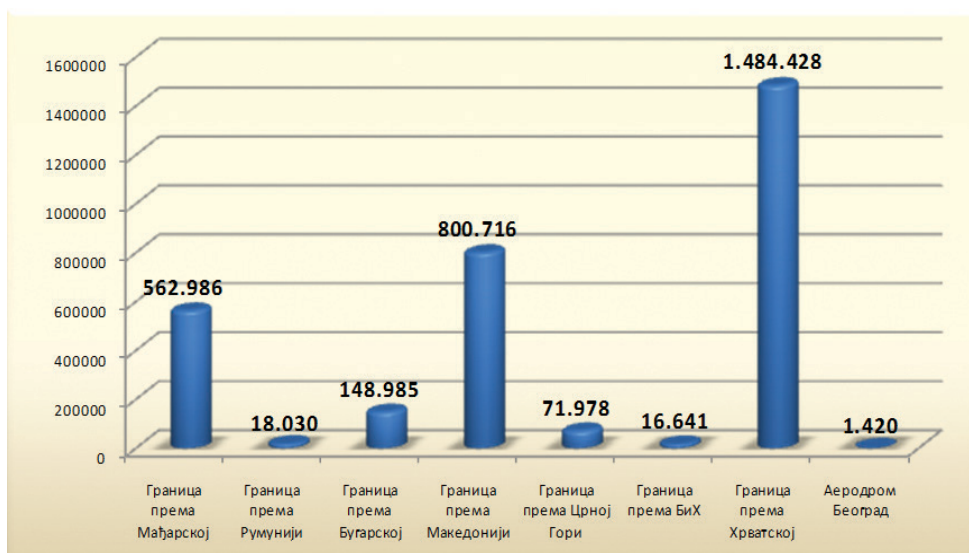
зацију и реализацију активности ОКГ у иностранству. Србија је у знатно мањој мери земља производње ПКС, с обзиром да се производња односи само на одређене врсте ПКС (марихуана и синтетичке дроге), и то углавном за потребе локалног тржишта, а мањим делом и за кријумчарење на друга тржишта.

Графикон 1: Количина заплених ПКС у грамима за период од 2010–2014. године

Тржиште за кријумчарење ПКС је динамично с обзиром да се руте које користе ОКГ у највећем броју случајева користе

и за кријумчарење оружја, акцизне робе, као и за ирегуларне миграције.

Графикон 2: Укупна количина заплених ПКС на граничним прелизима за период од 2010. до 2014. године (у грамима)

Пораст укупне количине заплених ПКС резултат је системске, планске и координиране активности организационих јединица МУП-а и других органа за спровођење закона, посебно појачане контроле и заплене ПКС на граничним прелазима (доминантна су гранична подручја према Хрватској, Македонији Мађарској и Црној Гори), где су и заплене највеће количине ПКС. То потврђује да се територија Србије користи као транзитно подручје.

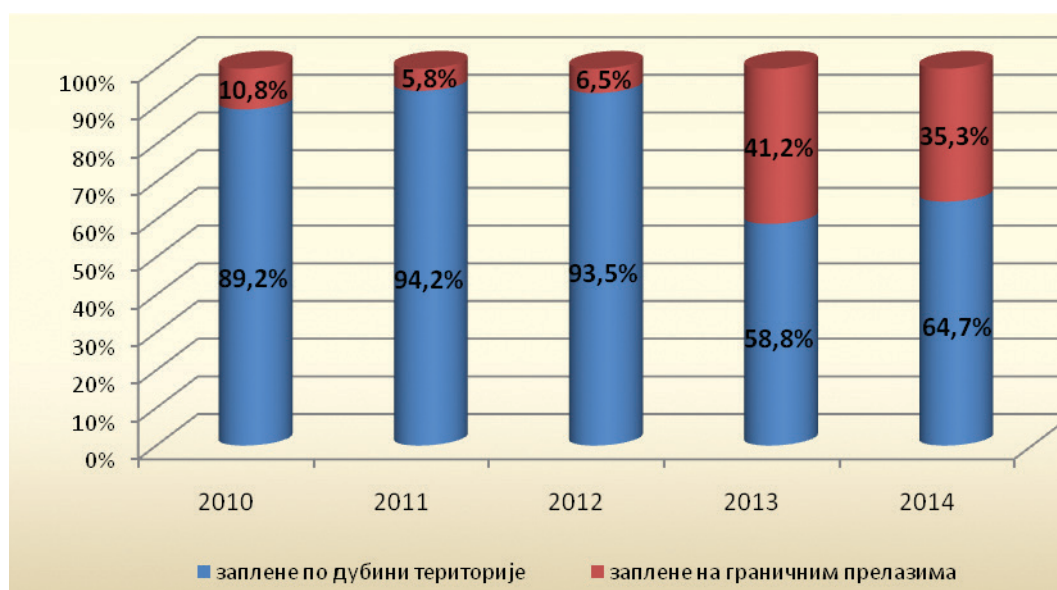
Подручја према којима гравитирају дистрибуција и продаја ПКС по дубини територије Србије јесу Београд, Нови Сад и Ниш (31,5% укупног становништва), као највећи градски центри у којима је концентрисана већина становништва. Највећи број заплена ПКС (59% од укупног броја заплена) реализује се у тим

градовима.

Овом облашћу организованог криминала превасходно се баве пунолетна лица мушког пола (94%).

Заплењене количине ПКС, у сагледаваном периоду, биле су уништаване, што је пратила Комисија за контролу поступка уништавања ПКС, коју формира Влада Републике Србије, у складу са Уредбом о начину и поступку уништавања ПКС одузетих на основу одлуке надлежног органа⁴. Уништавање се обавља у складу са претходно развијеном студијом о утицају на животну средину. У периоду којим се овај документ бави уништена је ПКС у вредности од око две милијарде динара или 16,6 милиона евра.

⁴ Службени гласник Републике Србије број 46/2012 са изменама и допунама од 7. 12. 2014.

Графикон 3: Количина заплених ПКС по дубини територије и на граничним прелазима за период од 2010. до 2014. године (у грамима)

**ПРЕКОГРАНИЧНО КРИЈУМЧАРЕЊЕ
ПСИХОАКТИВНО КОНТРОЛИСАНИХ
СУПСТАНЦИ**

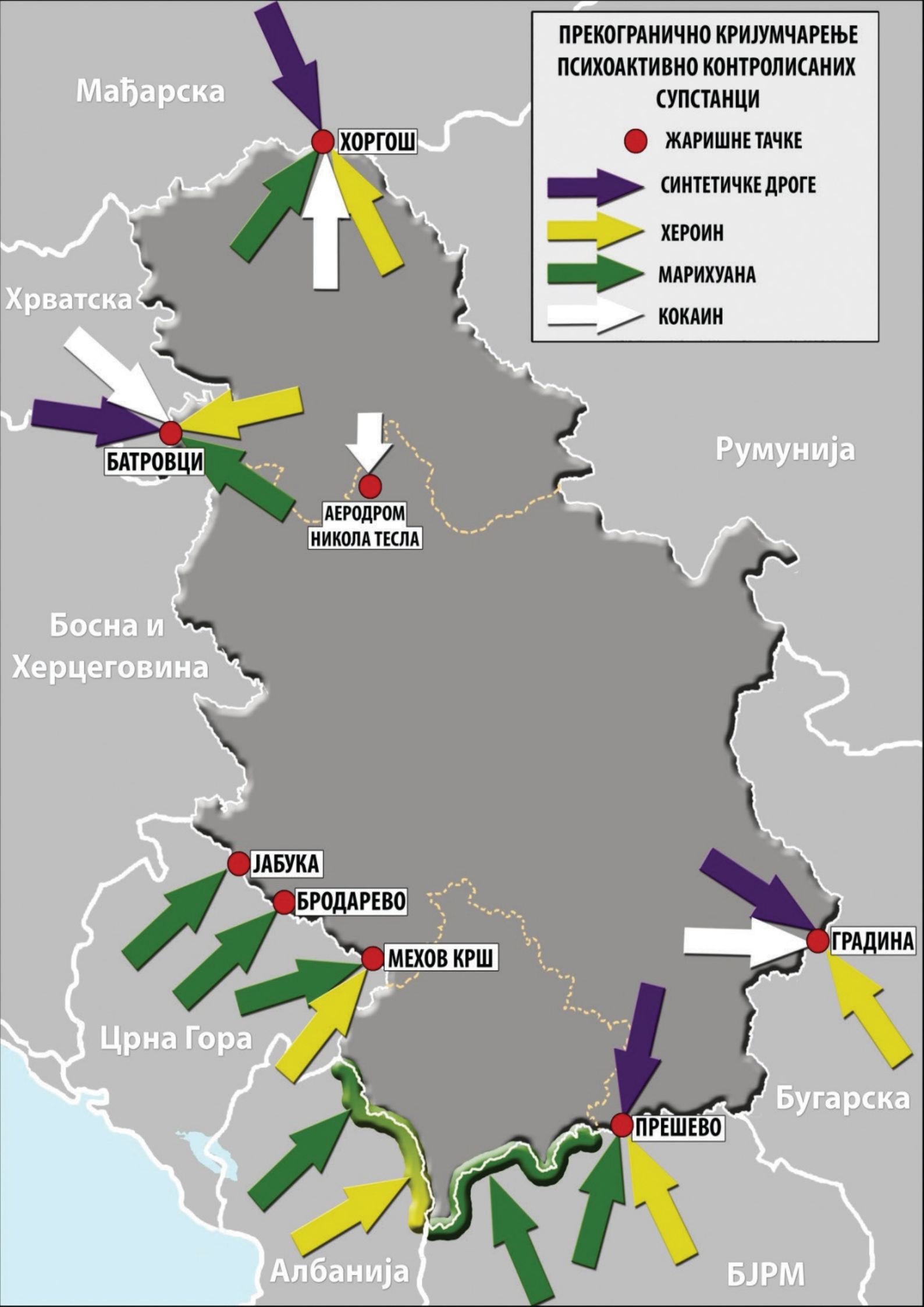
● ЖАРИШНЕ ТАЧКЕ

➡ СИНТЕТИЧКЕ ДРОГЕ

➡ ХЕРОИН

➡ МАРИХУАНА

➡ КОКАИН

1.1. Кокаин

Наставиће се тренд кријумчарења кокаина рутом Јужна Америка – Европа у коју су укључене балканске организоване криминалне групе. Профит остварен кријумчарењем кокаина организоване криминалне групе ће помоћу коруптивних радњи пласирати у легалне новчане токове и на тај начин наносити штету финансијском систему у Србији.

Глобална природа проблема

Највећи произвођачи кокаина у свету су са подручја Јужне Америке. Боливија, Колумбија и Перу су земље поласка кријумчарских рута према главним потрошачким тржиштима у Северној Америци и Западној и Централној Европи⁵. Производња и кријумчарење кокаина имају озбиљан утицај у западној хемисфери, иако расположиви подаци указују да доступност кокаина на глобалном нивоу перманентно опада⁶ (укупна процењена нето површина под засадом кокаина 31. децембра 2013. године, била је најнижа од осамдесетих година прошлог века, откад су подаци доступни). Слично је и са производњом 100% чистог кокаина у овим земљама (са 662 на 902 тоне), која је по количини најнижа процењена од 2002. године (1.020 тона). Уколико се посматра дужи период, видљиво је да процењена количина произведеног кокаина одговара опсегу од 800 до 1.000 тона у последњој деценији, што одражава стабилну ситуацију у снабдевању⁷.

Слично је и са количином заплетењог кокаина, која у последњој деценији износи око две трећине произведене количине (између 500 и 800 тона). У 2013. години,

количина заплетењог кокаина је стабилизована на нивоу из претходне године и поред смањења заплена на два највећа тржишта кокаина у свету – USA (за 65%) и Западне и Централне Европе (за 18%).

Последњих пет година знатно је повећан поморски транспорт кријумчарењог кокаина, о чему сведоче индивидуалне заплене пријављене UNODC-а – (60% заплетењих количина у последњих пет година), што углавном говори о модусу кријумчарења кокаина (карго у бродовима) и већим појединачним испорукама у односу на друге ПКС⁸. Заплене поморских пошилики у већој мери утичу на укупну количину заплетењих ПКС, као и на токове и нове модусе кријумчарења (мања пловила – једрилице) и доступност кокаина на глобалном нивоу. То се може објаснити и политиком борбе против овог облика криминала и кријумчарења коју спроводе органи за спровођење закона, јер се усмеравају на различите нивое снабдевања кокаином.

Стопа потрошње кокаина на годишњем нивоу је непромењена у 2013. у односу на 2012. годину и износи 0,4% светске популације узраста 15–64 година. Процењује се да је број корисника на глобалном нивоу у 2014. години износио око 17 милиона⁹.

5 EUROPOL, EU Drug Markets Report, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2015.

6 EUROPOL, EU Drug Markets Report, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2014.

7 *Ibid.*

8 UNODC, World Drug Report, 2015.

9 *Ibid.*

Кретање производње, преваленције, цене и доступности кокаина на тржишту у средњерочном периоду указује на стално прилагођавање понуде и потражње. Зна-

чај недавног пада производње ублажен је унапређивањем процеса производње, за које се верује да траје већ неко време¹⁰.

10 EUROPOL, EU Drug Markets Report, *op. cit.*

Стање у региону

Балканске организоване криминалне групе своју криминалну активност усмеравају на међународно тржиште, удружујући се на основу географског порекла, криминалне прошлости, родбинских веза и одсуства језичких баријера у комуникацији и заједничком раду. Продајом кокаина у Западној Европи стичу профит и до 100 милиона евра годишње.

Процењује се да је европско тржиште треће по величини тржиште кокаина у свету, иако се у Европи одузме око 10% укупно заплењене количине кокаина. И поред хетерогености овог тржишта, кокаин је и даље друга најчешће коришћена ПКС у Европи¹¹. То илуструју подаци истраживања који показују да употреба кокаина преовладава на југу и западу Европе. Према подацима из 2014. године, 14,9 милиона становника Европе, старости од 15 до 34 године, у неком тренутку у животу пробало је кокаин (1,9% ове старосне групе)¹².

Препозната су три главна поморска пута ка Европи: северни (који иде преко Кариба и Азорских острва ка Португалу и Шпанији), централни (из Јужне Америке преко Зеленортских острва или португалске *Мадеири* и Канарских острва ка Европи) и афрички (из Јужне Америке ка Западној Африци, а одатле углавном ка Шпанији и Португалу)¹³.

Поред Иберијског полуострва, превасходно Шпаније као главне државе за улазак кокаина у Европу, примарне улаз-

не тачке су постале Холандија, Белгија и Француска. Последње веће заплене говоре у прилог тврдњи да се кокаин, који афричким путем улази у Европу, сада на западноевропско подручје пребацује и преко претоварних лука на Црном и Јадранском мору (Варна у Бугарској, Констанца у Румунији и Одеса у Украјини, Бар у Црној Гори), коришћењем северног крака балканске руте¹⁴.

Територија Албаније није препозната као значајнија транзитна зона кријумчарења кокаина према Западној Европи, с обзиром да су углавном откривене поштанске пошиљке којима се кокаин кријумчари у Албанију директно са Америчког континента, а намењене су већином подмирењу потреба домаћег тржишта, док се мале количине кријумчаре у Грчку или Италију. Ни за Македонију кријумчарење кокаина не представља озбиљну претњу, превасходно због високе цене и малих потреба тржишта, у односу на хероин и марихуану. Регистровани су случајеви кријумчарења кокаина посредством курира из земаља Јужне Америке, који најчешће преко највећих европских

11 UNODC, World Drug Report, 2014.

12 EUROPOL, EU Drug Markets Report, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2015.

13 UNODC, World Drug Report, 2014.

14 EUROPOL, SOCTA, An update on serious and organised crime in the EU, 2015.

аеродрома доносе кокаин у Македонију¹⁵.

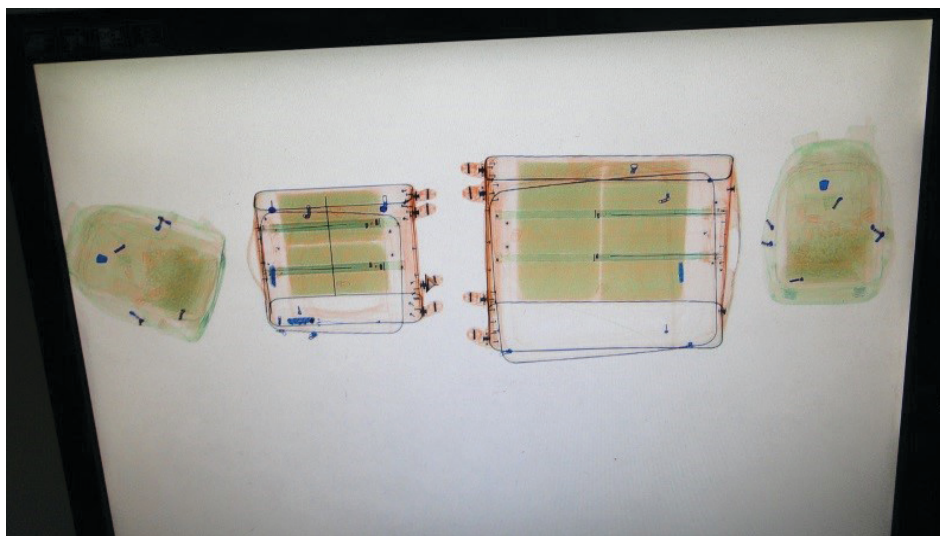
Припадници балканских ОКГ имају значајну улогу у целом ланцу кријумчарења, од набавке до уличне продаје. Они борава у земљама јужне Америке да би са јужноамеричким нарко-картелима остварили контакт ради набавке и транспорта кокаина прекоокеанским бродовима и ради ангажовања помораца на прекоокеанским бродовима, који за финансијску надокнаду транспортују кокаин у државе Европе. Прихватају кокаин са бродова у лукама у некој од западноевропских држава или на отвореном мору и након тога надгледају активности везане за продају кокаина у земљама крајњег одредишта. Сложеност кријумчарења кокаина, условљена удаљеношћу земаља порекла и главних тржишта кокаина, коришћењем различитих превозних средстава и учешћем великог броја чланова ОКГ, као и трошковима путовања, боравка и организације кријумчарења, увећава цену кокаина на европском тржишту. Томе у прилог говори податак да једна балканска ОКГ, која у сарадњи другим групама (пружа услуге набавке, транспорта, уноса у Европу, складиштења и испоруке до дилера на циљано западно-

¹⁵ UNODC, World Drug Report, 2014.

европско тржиште) годишње кријумчари укупно 500–1.000 килограма, може да оствари годишњи профит између 15 и 30 милиона евра, с обзиром да је улична продајна вредност килограма кокаина у Западној Европи 75.000–80.000 евра. Профит се увећава на 70 до 100 милиона евра годишње у случајевима када ОКГ учествују и у уличној продаји на локалним тржиштима у Западној Европи.

Све је израженија интеракција балканских група које се баве шверцом кокаина и шверцом хероина, уз коришћење постојеће инфраструктуре, о чему сведоче нове руте за кријумчарење кокаина коришћењем севернобалканске руте. Иако ОКГ из Јужне Америке и даље доминирају у испорукама кокаина на европско тржиште, присутна је диверсификација, све већим укључивањем балканских и афричких ОКГ.

Кокаин се транспортује преко контејнерских пошиљки (комерцијални контејнери), али и преко курира на летовима у шенгенској зони, а заступљене су и нове методе сакривања – софистициране хемијске технике које укључују инкорпорирање ПКС у легитимне производе, ради касније секундарне екстракције у ЕУ.

Слика 1: Снимак кокаина пронађеног у пртљагу

Стање у Србији

Ограниченост тржишта кокаина у Србији, висока цена и низак стандард условљавају тренд смањења потражње и доступност кокаина на локалном тржишту, што усмерава деловање српских организованих криминалних група у иностранству.

У Србију се кокаин кријумчари у мањим количинама, углавном за потребе локалног тржишта, како из западноевропских земаља, тако и, у појединачним случајевима, преко курира из јужноамеричких земаља. Кријумчари се авионом, у специјално припремљеном пртљагу за ту намену или у телесним шупљинама (најчешћи пример су гутачи), као и путем поштанских пошиљки. Из анализе случајева заплена кокаина уочава се да су жаришне тачке гранични прелази, и то углавном аеродром „Никола Тесла“ у Београду. Откривени су случајеви који указују да се ради о „куририма“ који користе комерцијалне директне летове из западноевропских градова, кроз које су пролазили приликом доласка из земаља Јужне Америке.

У послу кријумчарења кокаина, извршиоци пореклом из Србије су најчешће чланови Балканских ОКГ, које делују на интернационалном нивоу. Друге ОКГ које се баве криминалним активностима везаним за кријумчарење кокаина су националног карактера и блиско сарађују са појединим групама у земљама региона.

Актуелност и заступљеност домаћих и балканских ОКГ у међународном кријумчарењу кокаина произилази из модела њиховог деловања који је препознат као ефикасан, брз и безбедан и подразумева коришћење корупције дуж читавог ланца кријумчарења кокаина у ЕУ. Одржавање широке мреже корумпираних службеника обезбеђује кријумчарима приступ ев-

ропском тржишту на више улазних тачака, укључујући главне луке и аеродроме. Организоване криминалне групе су прилагодљиве и брзо се пребацују на друге руте и улазне тачке, као одговор на активности органа за спровођење закона. Користе разне начине транспорта кокаина, укључујући индивидуалне курире, ваздушни транспорт, поморске контејнере, бродове за крстарење и једрилице. Због бројних акција органа за спровођење закона у којима су пресретане и заплењене велике количине кокаина на бродовима који саобраћају ка Европи, овај начин кријумчарења је делом замењен новим модусима. Ове ОКГ покушавају и да успоставе контролу над целим ланцем превоза, од поласка до крајњег одредиште у ЕУ, систематским регрутовањем корумпираних радника у већим лукама, како би повећале своју флексибилност и способност да пребаце кокаин када је то потребно. Неке луке су посебно осетљиве на ове изазове, због недостатка кадрова за скрининг, лоших услова рада или слабе безбедности терминала.

Кријумчари из Србије користе софистициране методе скривања, укључујући и уграђивање кокаина у различите материјале како би кријумчарење било неоткривено. Неке од метода подразумевају инкорпорирање у импланте, што укључује хируршке процедуре на куририма и представља значајан ризик по њихов живот. Ефикасност кријумчарења је потпомогнута коришћењем савремене технологије, као што су комуникациона

средства, затим „даркнет“ (*dark net*) услуге путем онлајн комуникације, клауд технологије или GPS за праћење контејнера, као и за опоравак пошилке бачене у море.

Балканске ОКГ које се баве кријумчарењем кокаина карактерише удруживање са заинтересованим групама из

различитих делова света и подела плена, ризика и трошкова. Значај учешћа балканских ОКГ и држављана Србије у тим групама потврђују и скорашње истраге (прва три месеца 2015. године), које су окончане запленама око две тоне кокаина у више европских земаља.

Слика 2: Заплењени кокаин

Вођење легалних послова или инфилтрирање у легалне токове тзв. *rip-off* модел¹⁶, како би се олакшало кријумчарење кокаина и прање новца стеченог кријумчарењем, заједнички је именитељ за већину ОКГ. Они поседују или контролишу предузећа која се баве транспортом (извозом воћа, поврћа и друге робе) и злоупотребљавају их за кријумчарење кокаина. Најозбиљнија претња за Србију и друге земље региона, чији држављани чине балканске ОКГ, јесте улагање профита стеченог организованим криминалом у легалне привредне и друге токове. Део стеченог профита ставља се у функцију корумпирања главних учесника у прању новца стеченог кријумчарењем кокаина.

С друге стране, извршење кривичних дела изван граница Србије и Балкана уопште, отежава доказивање крими-

налних активности ових ОКГ, било самосталних било у сарадњи са другим ОКГ. Поред корупције, за избегавање кривичне одговорности организатори и чланови ОКГ користе и друге модусе: застрашивање, уцене, утицај на сведоке и претње како сведоцима тако и учесницима у кривичном поступку.

Безбедносне импликације укључености држављана Србије у ОКГ које се баве кријумчарењем кокаина произилазе и из чињенице да је енорман профит примарни фактор удруживања и деловања ових група. Свака недисциплина у спровођењу договорених активности, као и откривање ОКГ и заплена кокаина, доводе до међусобних обрачуна и ликвидација чланова ових група у Србији, у земљама у окружењу, али и у земљама из којих кокаин потиче (Јужна Америка). Поред тога, планиране и добро организоване ликвидације дешавају се најчешће у посебно одабрано време и на јавним местима, како би се послала јасна порука супротстављеним ОКГ, што узнемирава грађане и утиче на њихов осећај сигур-

¹⁶ *Rip-off* је метод којим се легитимни транспорт, обично контејнерима, користи за кријумчарење кокаина (нарочито) из земаља порекла или лука које служе за претовар у земље одредишта. У *rip-off* случајевима, ни пошилалац ни прималац нису свесни да се њихова испорука користи за кријумчарење нелегалног терета.

ности. Након откривања ОКГ долази до борбе за превласт и освајање „упражњеног“ места, вршењем кривичних дела са елементима насиља или ликвидацијом чланова супротстављених ОКГ у Србији. При томе се близина границе користи за брзо напуштање Србије након извршења кривичног дела.

Да би се одредио обим тржишта кокаина у Србији, узети су у обзир подаци о броју корисника, цени и понуди кокаина. Из резултата Националног истраживања о стиливима живота становништва Србије спроведеног уз подршку EMCDDA и Twinning пројекта „Имплементација Стратегије за борбу против дрога“¹⁷ (компоненте смањења понуде и потражње)

17 Институт за јавно здравље „др Милан Јовановић Батут“, Национално истраживање о стиливима живота становништва Србије, 2014. године

произилази да је употреба кокаина у Србији ретка. Међу одраслом популацијом преваленца током живота (18–64 године) износи 0,6% (1% мушкараца и 0,2% жена), док је међу популацијом узраста 18–34 године нешто већа – 1%. Анализом истраживања које је спроведено у 2013. години добијен је податак да је кокаин конзумирало 0,1% укупне популације (0,2% међу млађом одраслом популацијом) и да је реч искључиво о особама мушког пола.

На локалном тржишту у Србији продајна цена кокаина креће се од 40.000 до 50.000 евра за један килограм, односно 80–100 евра за један грам на улици.

Просечно заплењене количине кокаина у последњих пет година (око пет килограма годишње), такође указују на ограниченост тржишта ове ПКС у Србији.

1.2. Марихуана

Марихуана је највише коришћена психоактивна контролисана супстанца у Европи и доступна је по ниској набавној цени, што за последицу има лаку доступност и међу млађом популацијом.

Глобална природа проблема

Марихуана је најзаступљенија ПКС у свету са највишом преваленцом међу одраслом популацијом (5%). Производи се и користи у већини земаља света, док је производња смоле или хашиша ограничена на Северну Африку, Блиски исток и Југозападну Азију¹⁸.

Податак да се 8 од 10 заплена ПКС односи

18 UNODC, The Illicit Drug Trade Through South-Eastern Europe, 2014.

на марихуану и смолу канабиса¹⁹ упућује на закључак да је канабис најкоришћенија ПКС у Европи. Посебно је тражена међу млађом популацијом. Процењује се да 14,6 милиона младих Европљана старости од 15 до 34 године (11,7% те старосне доби) користи марихуану, од чега је 8,8 милиона старости од 15 до 24 година (15,2%)²⁰.

19 EMCDDA, European Drug Report, 2015.

20 EMCDDA, European Drug Report, 2014.

Висока доступност марихуане на европском тржишту утиче на перманентно смањење цене која тренутно износи од 8 до 11 евра за грам, што је чини приступачном ПКС. На илегалном европском тржишту заступљена је марихуана која се производи у земљама Европе, као и марихуана која се кријумчари у Европу из Северне Африке (Мароко) и Југозападне Азије (Авганистан).

Холандија је једна од значајнијих европских држава у којима се производи марихуана и чвориште је за дистрибуцију смоле канабиса. Значајни произвођачи су и Белгија, Чешка Република, Данска, Немачка, Италија, Шпанија, Словачка и Шведска. Одређене количине биљног канабиса производе се у Албанији и кријумчаре у западноевропске земље, преко Западног Балкана. Локалне ОКГ дистрибуирају их у западноевропске земље²¹.

У Европу се марихуана и смола канабиса

21 EUROPOL, SOCTA, An update on serious and organised crime in the EU, 2015.

најчешће кријумчаре из Северне Африке (Мароко), преко Средоземног мора у Шпанију, која је главна улазна капија за даљу дистрибуцију у Западну Европу²².

Производњу модификоване марихуане у вештачким условима („сканк“), као и на плантажама у многим земљама Европе, контролишу ОКГ или појединци из криминогене средине и тако задовољавају потребе домаћег и тржишта суседних земаља, користећи софистицирану опрему и стручна знања.

Организоване криминалне групе које се баве производњом и кријумчарењем марихуане су мултинационалне, превасходно састављене од држављана Шпаније, Марока, Холандије, Италије (Камора²³) и Албаније. Ту су и вијетнамске ОКГ, које се у производњи ослањају на вијетнамске ирегуларне мигранте и жртве трговине људима, које раде на великим плантажама марихуане.

22 EUROPOL, SOCTA, An update on serious and organised crime in the EU, 2015.

23 *Ibid.*

Стање у региону

Близина Албаније као земље произвођача утиче на кријумчарење марихуане „балканском рутом“ према западноевропским земљама. Део марихуане која се кријумчари овом рутом, на којој се налази и територија Србије, остаје за потребе локалног тржишта.

Насупрот трендовима у Западној Европи, где се у већој мери користи марихуана и хашиш, у Југоисточној Европи се претежно користи биљни канабис. Подручје Југоисточне Европе и Западног Балкана угрожено је кријумчарењем марихуане из Албаније као највећег произвођача у овом делу Европе²⁴. Иако је

24 SELEC, Draft Report, 2013.

проценат ТХЦ-а (THC)²⁵ у њему нижи од европског просека, албански канабис је и даље веома популаран. О томе сведочи и чињеница да су на Западном Балкану заплане ове марихуане последњих година удвостручене.

25 Тетра-хидро-канабинол.

Организоване криминалне групе које се баве кријумчарењем марихуане остварују висок профит делом и због краће дистанце између места порекла и крајњег одредишта кријумчарења, што умањује трошкове транспорта и ризик од откривања.

Марихуана се из Албаније кријумчари и дистрибуира једним делом преко Јадранског мора (глисерима или трајектима из албанских лука Драч и Валона), директно у Италију и Грчку, и даље до одредишта у Великој Британији и другим западноевропским земљама²⁶. Други крак се простире копненим путем, на север према Црној Гори, БиХ, Хрватској и Словенији, а потом у Западну Европу. Трећи крак води преко подручја АПКиМ, у централну Србију и прикључује се на централни крак балканске руте која води ка Западној Европи. Једним делом марихуана се из Албаније кријумчари преко Македоније у Грчку.

Профит од кријумчарења марихуане зависи од квалитета, типа и руте кријумчарења. Цене се крећу од 400–800 евра у

државама произвођача, до 7.000 до 8.000 евра у земљи крајњег одредишта (у Западној Европи).

Према овим показатељима уочљив је скоро правилан образац да сваки прелазак границе подиже просечну цену марихуане. Набавка веће количине марихуане омогућава кријумчарима брзу продају и стицање вишег профита.

Током 2014. и 2015. године, дошло је до промене цене марихуане у Албанији и региону (са 400 до 800 евра на најмање 1.200–1.600 евра), превасходно због ефикасних акција органа за спровођење закона изведених у албанском селу Лазарет, када је остварена рекордна заплена у тој земљи (преко седам тона марихуане). Имајући у виду да је Албанија главни произвођач марихуане у региону, може се очекивати да ће ова промена утицати на понуду и цену марихуане како на локалном, тако и међународном илегалном тржишту. То је утицало и на повећану производњу марихуане у вештачким условима у државама региона на кријумчарској рути, и то како за потребе локалног тржишта тако и за кријумчарење у друге европске земље.

26 EMCDDA, National Report Serbia, 2015.

Стање у Србији

Применом савремених технологија, организоване криминалне групе у Србији активности усмеравају на производњу марихуане у природним условима и производњу модификоване марихуане „сканк“ у вештачким условима, која је углавном намењена за потребе локалног тржишта.

Доступност марихуане на локалном тржишту последица је чињенице да се Србија налази на централној балканској рути за кријумчарење марихуане, као и повећања домаће производње марихуане у природним условима и модифико-

ване марихуане „сканк“ у вештачким условима.

Препозната су три крака на рути кријумчарења марихуане из Македоније у Србију. Један води преко граничног прелаза

„Табановци“ и даље Коридором 10 до Београда, а други преко подручја АПКиМ, у централну Србију. Из Београда се марихуана једним делом кријумчари преко граничног прелаза „Хоргош“ у Мађарску, а другим делом преко граничног прелаза „Батровци“ у Хрватску, а потом у Западну Европу. Да би смањиле ризик од откривања и заплене кријумчарене марихуане, ОКГ уз подршку локалних криминалних група складиште марихуану у пограничном појасу, а потом је у мањим количи-

нама континуирано кријумчаре према Западној Европи. Криминалне групе су мешовитог националног састава и чине их држављани Србије са подручја АПКиМ (припадници албанске националне мањине) и лица српске националности из пограничног подручја. Истом кријумчарском рутом и на исти начин, ОКГ и криминалне групе које се баве кријумчарењем марихуане, кријумчаре и оружје и акцизну робу (дуван, цигарете и др.).

Слика 3: Узгој марихуане у вештачким условима

Марихуана се, такође, кријумчари и из правца Црне Горе преко граничних прелаза „Бродарево“, „Јабука“ и „Мехов крш“, магистралним путем, преко Пријепоља и Рашке, а затим ка граничним прелазима са Мађарском и Хрватском. Марихуана се из Србије у Хрватску и Мађарску кријумчари преко граничних прелаза, сакривена у посебно припремљеним „бункерима“ или међу другом робом у аутомобилима или камионима. Реализоване заплене указују да се аутомобилима или редовним аутобуским линијама углавном кријумчари од 10 до 30 килограма, а теретним возилима од

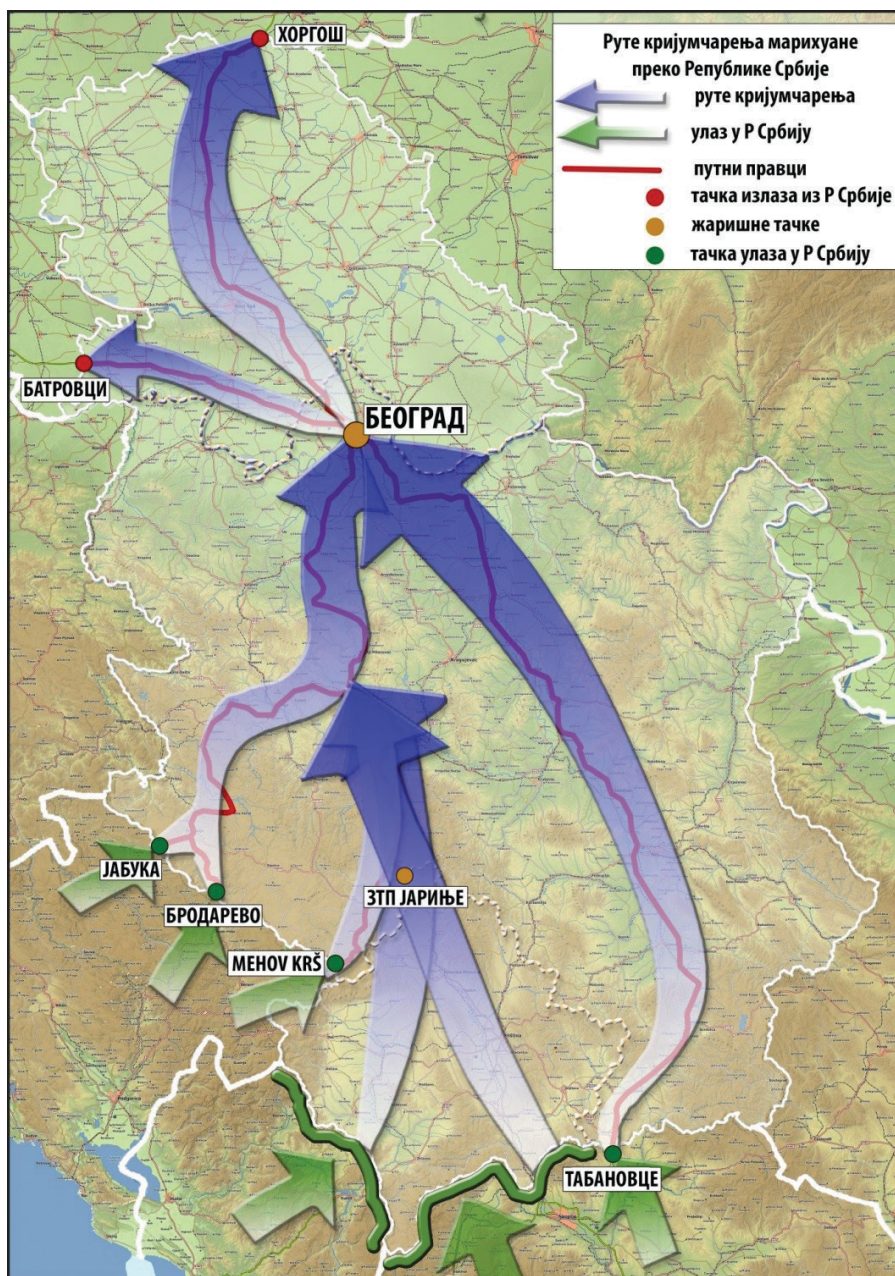
40 до 100 килограма.

Мања количина марихуане која се кријумчари централном балканском рутом остаје за потребе локалног тржишта. Организоване криминалне групе и криминалне групе из Србије учествују како у ланцу кријумчарења, тако и у дистрибуцији марихуане на домаћем тржишту.

Карактеристике земљишта у Србији погодују узгоју марихуане на отвореном простору. Напуштена сеоска подручја омогућавају јефтину производњу марихуане, уз коришћење савремених технологија и стручног знања. То потврђују

откривене плантаже за узгој марихуане у природним условима, као и четири велике лабораторије за узгој марихуане „сканк“ у вештачким условима у Републици Србији, у руралним пределима, на ободима већих градова. Функционисале су по највишим стандардима и уз примену савремене опреме која је увезена

из иностранства (превасходно из Холандије) и користи се у пољопривредној производњи. Коришћене су и савремене информационе технологије (интернет и друштвене мреже) за онлајн приступ стручним знањима и продавницама опреме за узгој семена канабиса у Европи.

Напомена: Мапа коришћена за израду рута кријумчарења преузета са web странице www.moto-berza.com/mapa-srbije.jpg

Производњом и кријумчарењем марихуане и модификоване марихуане „сканка“ остварује се велики профит, што упућује на повезивање ОКГ из Србије са ОКГ у региону и лакшу дистрибуцију ка Западној Европи. Тако стечени профит ОКГ инфилтрирају у легалне привредне токове.

Криминалне групе вешто прикривају и надзиру производњу која се обавља у руралним подручјима Србије. Користе све савременије системе за надгледање и врше злоупотребу на штету дистрибутера електричне енергије, а служе се и савременим и безбедним облицима комуникације.

Чланови криминалних група које се баве узгојем марихуане у вештачким условима најчешће имају криминалну прошлост која није везана за кривична дела из области ПКС.

Лоша економска ситуација и могућност брзе зараде фактори су који утичу на ову криминалну активност. Монолитни приступ трговине ПКС све више уступа место промету више врста ПКС и производњи модификоване марихуане „сканк“, која је осетљивија на промене тржишта.

Најчешће коришћена ПКС у Републици

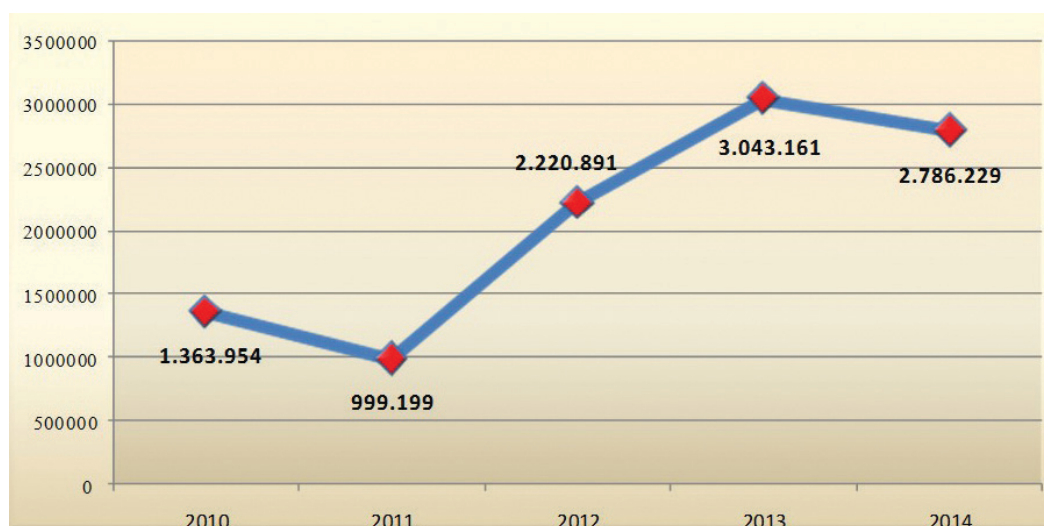
Србији је марихуана, са преваленцом 7,7% (10,4% мушкараца и 4,9% жена) код популације старости 18–64 године. Нарочито је заступљена међу млађом одраслом популацијом (12,4%). Међу корисницима канабиса у претходних 12 месеци већина су мушкарци (80%) и млађи одрасли старости 18–34 (73%)²⁷.

Према резултатима истог истраживања, високоризична употреба канабиса у Србији је ретка, и присутна код 0,5% одрасле популације (0,8% мушкараца и 0,1% жена), што одговара укупном броју од 14.000 до 28.000 људи. Приближно половина је старости од 18 до 34 године.

О високој доступности марихуане говори и податак из Националног истраживања о стиливима живота, с обзиром да је трећина испитаника истакла да би у року од 24 сата најлакше могла да дође до марихуане.

У прилог томе говоре и заплећене количине марихуане. Последње три године заплећено је у просеку 2,5 тоне годишње, што је знатно више у односу на раније године.

²⁷ Институт за јавно здравље „др Милан Јовановић Батут“, Национално истраживање о стиливима живота становништва Србије, 2014.

Графикон 4: Укупна количина заплећене марихуане за период од 2010. до 2014. године

Врло је тешко одредити количину марихуане која је потребна за локално тржиште у Србији, као и висину оствареног профита. Марихуана за уличну продају обично се набавља у количинама од 0,5 кг до 1 кг, по цени од 1.000 до 1.500 евра у зависности од дела кријумчарске руте на којој се нуди за продају.

Уличних дилера марихуане, за разлику од других ПКС, има како у већим, тако и у мањим градовима. Модификовану марихуану („сканк“) продају у мањим паковањима, „квотер“ (0,2 до 0,25 грама) и „тера“ (0,3 грама), за износ од 8–10 евра. Цена модификоване марихуане „сканк“ варира од 3.000 до 4.000 евра по килограму.

Слика 4: Заплењена марихуана

1.3. Хероин

Тренд кријумчарења хероина преко југоисточне Европе биће настављен, уз коришћење нових модуса.

Глобална природа проблема

Авганистан је највећи произвођач хероина, с обзиром да произведе више од две трећине укупно произведеног опијума у свету (око 500 т)²⁸. Хероин је првенстве-

но намењен тржиштима у Западној Европи и Русији.

У просеку се заплени око 20% произведене количине хероина, односно око 400

²⁸ UNODC, The Illicit Drug Trade Through South-

Eastern Europe, 2014.

тона годишње, највише у Ирану и Турској (преко 60% свих заплена у Европи), као главном чворишту кријумчарских рута према Западној Европи.

Просечна цена хероина у земљи производње је 3.000 евра по килограму. У зависности од дела руте, ова цена се вишеструко увећава, тако да у земљама одредишта (Западна Европа) достиже 30.000–40.000 евра по килограму.

Последњих година је присутан тренд

смањења броја зависника од хероина (у Европи је тај број преполовљен – са 59.000 у 2007. на 23. 000 у 2013. години), што доводи до несразмере између понуде и потражње²⁹.

Уочен је нови модус кријумчарења, са новим кријумчарским рутама за које се користи поморски саобраћај. Истовремено, хемикалије за производњу (прекурсори) хероина кријумчаре се у земље произвођача свим познатим рутама.

²⁹ Ibid.

Слика 5: Заплењени хероин

Стање у региону

За кријумчарење хероина преко југоисточне Европе највише се користи балканска рута. Хероин се несмањеним интензитетом кријумчари севернобалканском и јужнобалканском рутом, док је централнобалканска рута изгубила на актуелности, а тиме и Србија као транзитна земља у кријумчарењу хероина према Западној Европи.

Према проценама UNODC-а, кроз југоисточну Европу се кријумчари 60–65 тона хероина годишње³⁰. На главнима кријум-

³⁰ UNODC, The Illicit Drug Trade Through South-

чарским рутама користе се постојећа путна и железничка инфраструктура, а све чешће и морске луке и поморски

Eastern Europe, 2014.

путеви. По уласку у Југоисточну Европу (Турску), хероин се једним делом даље кријумчари тзв. балканском рутом, према Западној Европи. Балканска рута се грана на северну, централну и јужну, од којих су актуелизоване северна и јужна.

Северна рута. Кријумчарење северно-балканском рутом води из Турске, преко Бугарске, Румуније, Мађарске, даље према Централној и Западној Европи. Хероин се несмањеним интензитетом кријумчари овом рутом.

Јужна рута. Кријумчарење путем јужнобалканске руте иде из Турске према Италији, и то правцима: преко Бугарске, Македоније, Србије – преко подручја АПКиМ, до поморских лука у Албанији (ауто-пут од Приштине преко Кукеша за Драч), затим преко Грчке у албанске поморске луке и на крају директно из поморских лука у Грчкој. Мањи део кријумчареног хероина из Албаније и Србије (АПКиМ), даље се кријумчари преко Црне Горе према БиХ и Хрватској и даље према Западној Европи.³¹

Централна рута. Кријумчарење путем централнобалканске руте иде из Турске, преко Бугарске, Србије, у БиХ, Мађарску и Хрватску, према Западној Европи. Уочено је и да се кријумчарење хероина са подручја Албаније, преко Македоније и Србије (АПКиМ) делом укључује на централнобалканску руту.

За кријумчарење хероина балканском

рутом користе се превозна средства у друмском и железничком саобраћају, најчешће аутомобили и шлепери са храном и кварљивом робом, како би се избегло дуже задржавање на граничним прелазима³². Хероин се сакрива у шупљине или у специјално израђен простор у резервоару, испод пресвлаке зида пртљажника, у одељак за мотор, гуме и сл. На уласку у Југоисточну Европу, турске и курдске групе, у сарадњи са ОКГ са подручја Западног Балкана, пакују хероин и учествују у кријумчарењу до земље одредишта и тако стичу велики профит.

Кријумчарењем око 60 тона хероина, балканском рутом, и продајом на тржишту Централне и Западне Европе, балканске организоване криминалне групе годишње заједно остваре профит од око 1,5 милијарди евра, при чему највећи део профита остварују албанске ОКГ, с обзиром да су главни организатори кријумчарења јужном и централном балканском рутом. Албанске ОКГ само за кријумчарење 15 тона хероина у Италију, преко јужнобалканске руте, остварују профит од скоро 400 милиона евра³³. Албанске ОКГ које учествују у кријумчарењу хероина јужнобалканском рутом, користе нови модус кријумчарења – хероин из Југоисточне Европе поново враћају у Грчку преко Албаније, па преко грчких лука транспортују ка Италији и другим западноевропским земљама, да би смањиле ризик од откривања.

32 UNODC, World Drug Report, 2014.

33 Procjena opasnosti od teškog i organizovanog kriminala u Crnoj Gori, 2013.

31 Procjena opasnosti od teškog i organizovanog kriminala u Crnoj Gori, 2013.

Стање у Србији

Дислоцирање рута за кријумчарење хероина на којима се налази Србија, нови појавни облици кријумчарења поморским путем, и преоријентисаност организованих криминалних група на кријумчарење кокаина, утицаће на кретање понуде и висину цене хероина на регионалном и српском тржишту.

Због актуелизације севернобалканске и јужнобалканске руте кријумчарења хероина, централнобалканска кријумчарска рута, која пролази преко територије Србије, постала је мање актуелна. До промене актуелности појединих балканских рута кријумчарења дошло је због интензивнијег коришћења нове саобраћајне инфраструктуре (ауто-пут Приштина–Драч) и поморских лука (Албанија и Грчка) на јужнобалканској рути. Такође, на то утиче и интензивније кријумчарење хероина поморским путем из Азије директно према Јужној и Западној Европи, о чему сведоче веће заплене у лукама Гр-

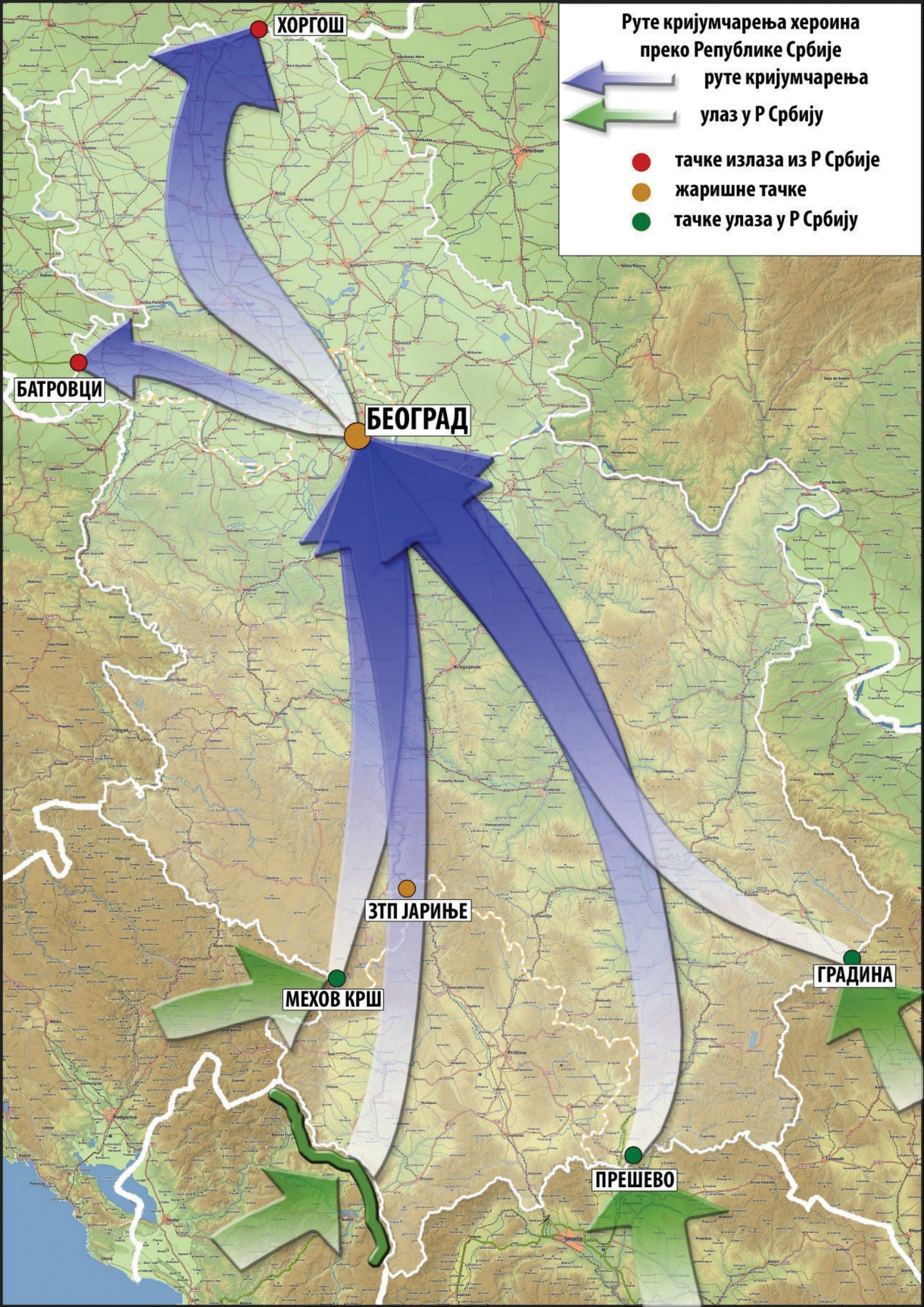
чке и Холандије, као и црноморским лукама (севернобалканска рута)³⁴.

У централнобалканску руту која води преко Србије спајају се кријумчарски канали који воде из правца Македоније (делом преко АПКиМ), из Албаније преко АПКиМ и из Албаније преко Црне Горе, у Србију. Анализа заплена указује да су и даље актуелне тачке кријумчарења хероина у Србију, преко граничног прелаза „Градина“ из Бугарске, граничног прелаза „Табановци“ из Македоније и граничног прелаза „Мехов крш“ из Црне Горе.

³⁴ Ibid.

Слика 6: Заплењени хероин

ХОРГОШ

Руте кријумчарења хероина
преко Републике Србије

руте кријумчарења

улаз у Р Србију

● тачке излаза из Р Србије

● жаришне тачке

● тачке улаза у Р Србију

БАТРОВЦИ

БЕОГРАД

ЗТП ЈАРИЊЕ

МЕХОВ КРШ

ГРАДИНА

ПРЕШЕВО

Због смањене актуелности централно-балканске руте за кријумчарење хероина, ОКГ у Србији активност све више усмеравају на снабдевање локалног тржишта. Оне ангажују курире који су или вишеструки повратници или лица која немају криминалну прошлост. Ова лица, по налогу чланова ОКГ који претходно организују комплетан кријумчарски канал, одлазе у земље порекла хероина и другим саобраћајем га континуирано, у количинама од 2 до 5 килограма, кријумчаре у Србију.

Организоване криминалне групе и криминалне групе из Србије које су активни учесници у кријумчарењу хероина централнобалканском и јужнобалканском рутом, према Западној Европи, чине лица албанске националности са југа Србије и подручја АПКИМ, као и лица из Рашке области. Поред повезаности са сличним групама у земљи и иностранству, албанске криминалне групе карактеришу родбинске везе, строга унутрашња дисциплина, спремност на примену насиља и снажан осећај самозаштите заснован на завери ћутања. Коришћењем рођачких и пријатељских веза, оне на најбољи начин јачају структуру ОКГ на целој кријумчарској рути, спајајући произвођаче на Истоку са тржиштем на Западу.

Улога албанских ОКГ у кријумчарским каналима је различита, почев од куповине хероина у Турској, организације транспорта и продаје у Западној Европи. У појединим случајевима, ове ОКГ продају хероин другим албанским криминалним групама у иностранству, или криминалним групама које се баве уличном продајом у Западној Европи.

Анализе заплетењеног хероина на граничним прелазима на улазу у Србију указују да је хероин који се кријумчари кроз Србију, и који једним делом остаје за потребе локалног тржишта, високог степена чистоће. Организоване криминалне групе и криминалне групе које делују у Репу-

блици Србији хероин стављају у уличну продају мешајући га са другим супстанцама (парацетамолом, кофеином, шећером и др.) ради увећања количине и стицања већег профита.

Килограм кријумчареног хероина се на локалном тржишту може набавити по цени од 19.000 до 22.000 евра. Организоване криминалне групе и криминалне групе које се баве уличном продајом хероина зависницима нуде грам хероина по цени од 20 до 25 евра.

Према последњим проценама које су објављене у 2014. години, број интравенских корисника ПКС у Србији креће се између 10.000 и 25.000. Централни процењени број је 20.000 интравенских корисника ПКС, тј. 0,4% популације старости 15–64³⁵. Процењен број интравенских корисника ПКС односно проблематичних корисника опијата добијен је применом метода множиоца, методом „хватања и поновног хватања“ (*capture-recapture method*) и директне и индикретне процене преваленције у општој популацији из 2014. године. У вези са процењеним бројем корисника постигнут је консензус актера из различитих установа, укључујући и невладин сектор. Процена је спроведена у оквиру *Twinning* пројекта „Имплементација Стратегије за борбу против дрога (компоненте смањења понуде и потражње)“, који је подржала Европска унија.

35 Институт за јавно здравље др Милан Јовановић Батут, Национално истраживање о стиливима живота становништва Србије, 2014.

1.4. Синтетичке дроге

У поређењу са тржиштима других психоактивних контролираних супстанци, тржиште синтетичких дрога, прекурсора и пре-прекурсора је најдинамичније, с обзиром на веома учестало појављивање нових синтетичких дрога.

Глобална природа проблема

Нове синтетичке дроге представљају стални ризик за државе света, јер преузимају примат у односу на кокаин, хероин и марихуану, како у погледу производње, тако и у погледу потрошње. Синтетичким дрогама се илегално тргује широм света. Посебно место заузима Европа, с обзиром да се у њој налазе центри производње (Холандија и Белгија), као и велико тржиште, али и да се одатле кријумчари у остале делове света (Аустралија или Турска и Блиски исток)³⁶. Прекурсори за производњу синтетичких дрога кријумчаре се из Југоисточне Азије (Кина и Индија) у државе Европе, и у супротном смеру.

Анализа тржишта синтетичких дрога је отежана сталном појавом нових прекурсора, претпрекурсора и синтетичких дрога, како на међународном, тако и националном нивоу. То директно отежава и откривање ОКГ и криминалних група које се баве производњом и кријумчањем синтетичких дрога.

Хемијске супстанце за производњу синтетичких дрога се најчешће увозе из Кине или Индије, а потом се користе за производњу синтетичке дроге и прекурсора у илегалним лабораторијама широм Европе. Део ових супстанци се илегално

увози у облику погодном за легалну продају тзв. *legal highs*.³⁷

Повећан је и обим тзв. дизајнерских дрога, које настају променом молекуларне структуре већ познатих синтетичких дрога, како би се избегла постојећа законска регулатива којом је прописана забрана психоактивних контролираних супстанци, док су ефекти коришћења нових производа остали приближно исти.

Савремене технологије имају све већу улогу у обликовању начина на који се производе и кријумчаре синтетичке дроге, посебно употребом „даркнет“ сајтова, што представља посебан изазов за откривање и доказивање кривичних дела ОКГ и криминалних група. Велика доступност и употребљивост интернета и других друштвених мрежа, посебно млађој популацији, повећава ризик и од доступности синтетичких дрога. У 2013. години, према подацима EMCDDA-e³⁸ утврђена је 651 интернет страница која је продавала *legal highs*.

Сталне иновације у производњи синтетичких дрога последица су прилагођавања ОКГ и криминалних група забрани прекурсора. Произвођачи се преусмеравају на употребу претпрекурсора или складиштење прекурсора у очекивању

36 UNODC, The Illicit Drug Trade Trough South-Eastern Europe, 2014.

37 UNODC, World Drug Report, 2014.

38 EMCDDA, European Drug Report, 2014.

увођења мера контроле, да би одржали континуитет производње, кријумчарења и дистрибуције³⁹.

³⁹ EUROPOL, SOCTA, An update on serious and organised crime in the EU, 2015.

О повећаној производњи синтетичких дрога илустративно говори повећање броја отпадних депонија, које су њена нуспојава и могу утицати на екологију и угрозити животну средину.

Слика 7: Производња синтетичких дрога

Стање у окружењу

Синтетичке дроге, прекурсори и пре-прекурсори произведени у западно-европским земљама, намењени за источно тржиште, и даље се заплењују на балканској рути.

Производња и кријумчарење прекурсора и синтетичких дрога одвија се како у Европи, тако и у Југоисточној Азији. Организоване криминалне групе и криминалне групе за кријумчарење прекурсора и синтетичких дрога користе руте за кријумчарење других врста ПКС преко југоисточне Европе (балканска рута).

Кријумчарење прекурсора, претпрекурсора и синтетичких дрога између Европе и Азије специфично је по томе што се одвија у оба смера.

Холандија и Белгија су остале кључне државе у производњи екстазија, амфетамина и, у мањој мери, метамфетамина. Литванија је препозната као земља производње метамфетамина који је првенствено намењен за дистрибуцију у скандинавске државе, док је производња метамфетамина познатијег као „кристални мет“, „лед“ или „спид“ углавном концентрисана на Чешку, као највећег произвођача у Европи, у коју су укључене вијетнамске ОКГ. Производња овог

типа метамфетамина се последњих година шири и на балтичке земље, посебно на Литванију и Естонију. Метамфетамин се углавном производи у великом броју малих тзв. кућних лабораторија. И Пољска је препозната као земља производње, а потом и кријумчарења синтетичких дрога⁴⁰.

Међу државама Југоисточне Европе издваја се Бугарска, као држава у којој је заступљена производња синтетичких дрога у специјално израђеним лабораторијама. Чланови ОКГ и криминалних група из Бугарске су и специјалисти који имају специфична знања и вештине потребне за производњу синтетичких дрога. На том плану, они остварују сарадњу са другим криминалним групама у Турској, Чешкој и Србији.

Појава висококвалитетног екстазија у праху и таблетама карактеристична је за

⁴⁰ *Ibid.*

све динамичнију, глобалну и иновативну природу модерног тржишта синтетичких дрога у ЕУ. Узрок је, највероватније, активност ОКГ које увозе неконтролисане или „маскиране“ хемикалије за производњу ПКС.

Анализа тржишта у Југоисточној Европи (посебно Западног Балкана) потврђује да се синтетичке дроге од произвођача у Западној Европи кријумчаре тзв. балканском рутом, на исток.⁴¹

У појединим земљама Западног Балкана, на подручју Хрватске и БиХ све су присутније нове врсте синтетичких дрога. Евидентиран је већи број нових хемијских супстанци и „дизајнерских дрога“ пореклом из Азије, што потврђује и супротан смер кријумчарења синтетичких дрога, истом рутом.

⁴¹ UNODC, *The Illicit Drug Trade Trough South-Eastern Europe*, 2014.

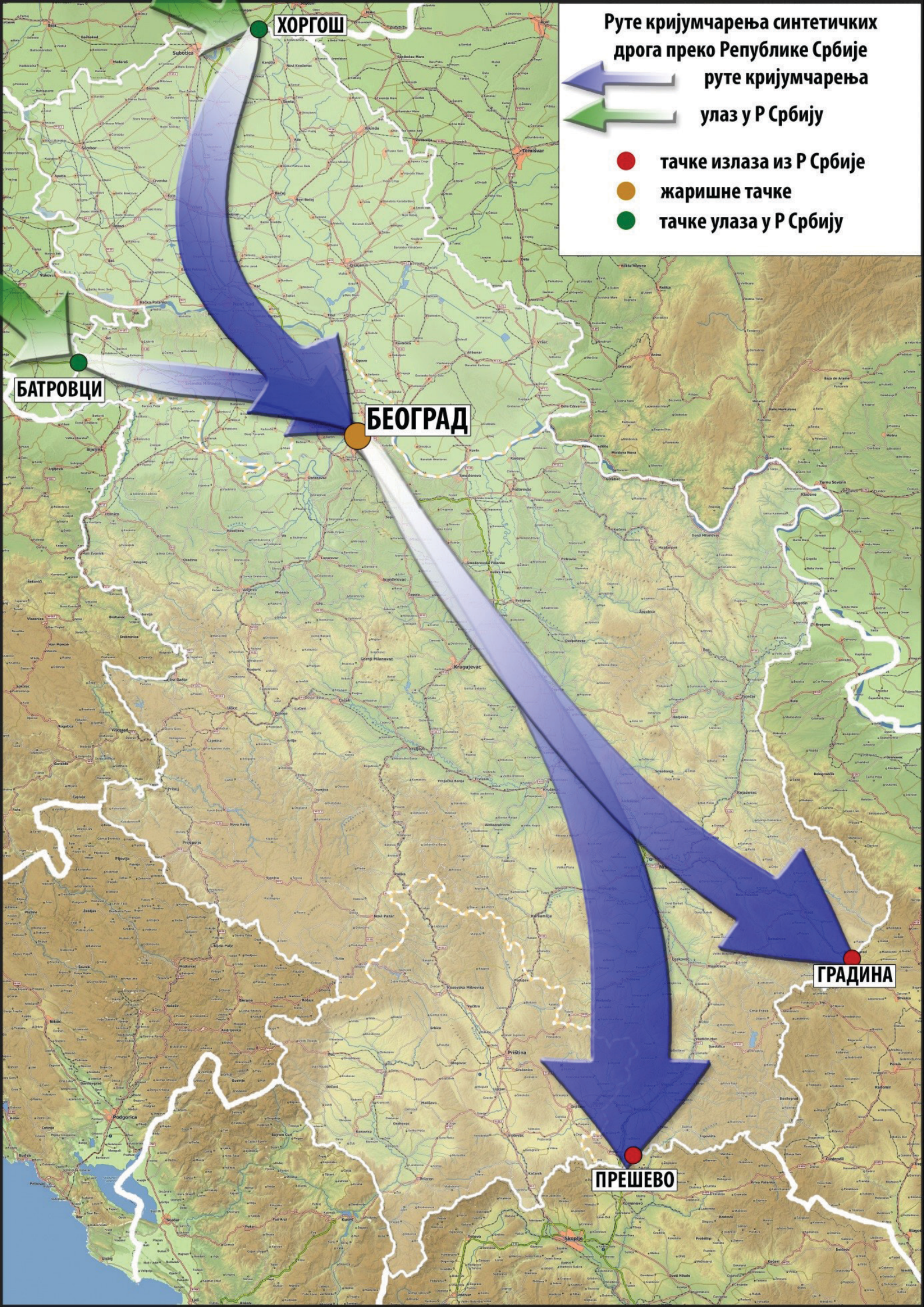
Стање у Србији

Наставиће се тенденција пораста производње синтетичких дрога, прекурсора и пре-прекурсора у илегалним лабораторијама, што ће се негативно одразити на повећану понуду и ниску цену у Србији.

Географски положај Србије одређује њен транзитни значај, јер се налази на тзв. централнобалканској рути кријумчарења ПКС, која се користи и за кријумчарење синтетичких дрога и прекурсора, како са запада на исток (од Холандије, преко других земаља ЕУ, Србије до Азије), тако и истока на запад (од Азије према земљама ЕУ). Положај Србије омогућава да се један део кријумчарене синтетичке дроге и прекурсори задрже на локалном тржишту, што повећава њену доступност. Индикатор актуелности централнобалканске

руте је и повећање заплена синтетичких дрога и прекурсора у последњих пет година. Тенденција перманентног појављивања нових синтетичких дрога, тзв. дизајнерских дрога и компоненти за њихову производњу на светском нивоу, присутна је и на локалном тржишту у Републици Србији, о чему говоре и подаци о израженом порасту броја нових забрањених синтетичких дрога и прекурсора у последњих пет година (са 125 на 558).⁴²

⁴² Правилник о утврђивању списка психоактивних контролисаних супстанци, „Сл. гласник РС“ број 27/15.

Посебан ризик представља чињеница да нове синтетичке дроге и прекурсори постепено доспевају на листу забрањених супстанци што у „периоду вакуума“ може представљати значајну друштвену опасност.

Локално тржиште синтетичких дрога у Србији снабдева се и илегалном производњом у земљи. Производња (амфетамин и метамфетамин) одвија се у изнајмљеним стамбеним и пословним објектима, а присутна је и тенденција измештања у руралне средине. Припадници ОКГ и криминалних група које се баве производњом синтетичких дрога вешто прикривају нелегалне активности – легалном производњом друге робе. Они, такође, ангажују специјалисте из области хемијских наука који углавном нису припадници ОКГ, већ лица која за новчану надокнаду обављају производњу и обучавају чланове ОКГ за производњу синтетичких дрога. Врло често се појављују лица која нису хемичари нити поседују знања из области хемије, а едукују их чланови других ОКГ. Повремено се као специјалисти појављују лица из земаља у окружењу, најчешће из Бугарске. Србија је једина земља на Балкану, изузев Бугарске, у којој је забележена производња амфетамина и метамфетамина. Организоване криминалне групе и криминалне групе у производњи амфетамина у Србији најчешће користе методу познату под називом *Leuckart*. Њу карактерише производња у кућним условима (*custom made*) и то што се у већини случаја производи и „ВМК“⁴³, који је основни прекурсор за производњу амфетамина. Илегалне лабораторије за производњу метамфетамина су најчешће класификоване као тзв. кухињске лабораторије и у њима се користи врло доступна опрема као што су ватросталне посуде, грејна тела, стаклена кухињска опрема, пластичне кофе, канте и др. Компоненте за

производњу метамфетамина су такође врло доступне и углавном се набављају у апотекама и продавницама боја и лакова.

Лоша економска ситуација, доступност јефтине опреме и хемијских компоненти за производњу синтетичке дроге, које се користе и за друге намене (из азијских и западноевропских земаља), као и ниска цена на локалном тржишту, погодују производњи синтетичке дроге и прекурсора у илегалним лабораторијама. Организоване криминалне групе и криминалне групе произведну синтетичку дрогу складиште, а потом кријумчаре и дистрибуирају на илегална тржишта. За кријумчарење се користе курири, скривене шупљине превозних средстава и међународне пошиљке.

Брз технолошки развој и масовно коришћење интернета и друштвених мрежа, погодују дистрибуцији синтетичких, дизајнерских дрога и прекурсора, као и едукацији чланова ОКГ. Коришћење савремених технологија смањује и ризик од откривања ОКГ, с обзиром да њихови чланови делују у различитим земљама.

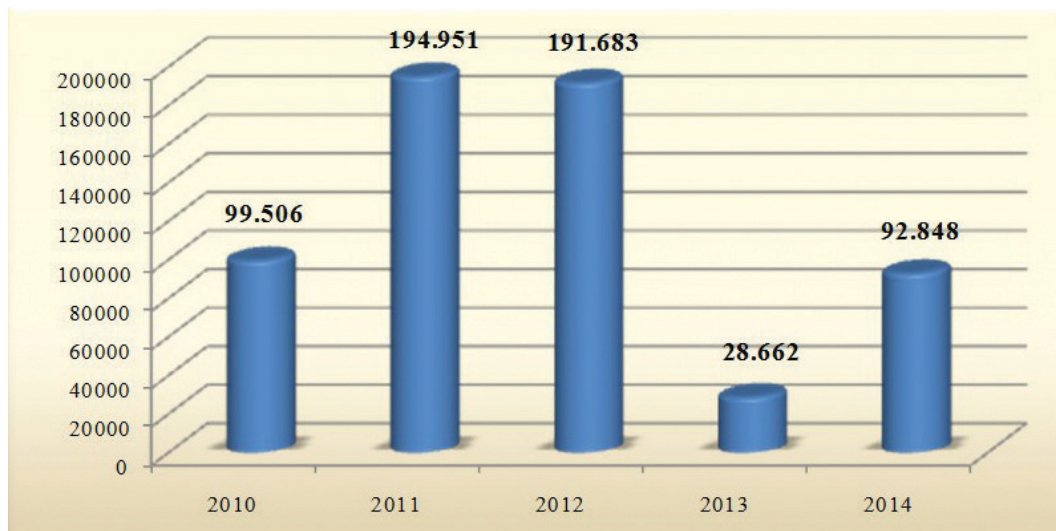
Организоване криминалне групе из Србије централнобалканском и севернобалканском рутом кријумчаре хероин и марихуану према Западној Европи и тако стечени профит улажу у куповину синтетичких дрога и прекурсора, хемикалија и опреме за њихову производњу. За кријумчарење користе теретна и путничка возила (најчешће шупљине у конструкцији или посебно направљене бункере), а истим рутама, само у супротном смеру, кријумчаре синтетичке дроге и прекурсоре, које се потом дистрибуирају у Србији, за потребе локалног тржишта.

Поједине ОКГ из Србије, које се иначе баве производњом синтетичких дрога и прекурсора и пре-прекурсора и у свом саставу имају чланове са потребним знањима и искуством везаном за производњу ових ПКС, покушавају да и у иностранству организују производњу

43 „ВМК“ (benzil metil keton) је основни прекурсор за производњу амфетамина.

синтетичких дрога и прекурсора, како би је дистрибуирали на највећа тржишта у Европи и Азији и једним делом за потребе локалног тржишта у Србији. Организоване криминалне групе су мешовитог националног састава и чине их Срби,

Црногорци, Турци, Бугари, Македонци и други, у зависности од земље порекла прекурсора, земље у којој се организује производња и тржишта на којима ће се вршити даља дистрибуција.

Графикон 5: Количина заплeњене синтетичке дроге за период од 2010. до 2014. године⁴¹

Најчешћа места на којима се користе синтетичке дроге су, поред ноћних клубова, и велике музичке манифестације које се сваке године одржавају у Републици Србији.

На величину профита утиче ниска куповна цена синтетичких дрога, у поређењу са ценом хероина и кокаина. На локалном тржишту таблета екстази се нуди по цени од 3 до 5 евра у већим

градовима (Београд и Нови Сад), до 10 евра у мањим срединама, док се килограм амфетамин-сулфата нуди по цени од 3.000 евра.

У Србији је током живота учесталост коришћења амфетамина у популацији старости 18–64 година мања од 1%, а учесталост конзумирања у претходних месец дана износи 0,1%.⁴⁵

⁴⁴ Укупан број заплeњених ПКС, поред екстазија, ЛСД и амфетамина, укључује и различите хемијске супстанце.

⁴⁵ Институт за јавно здравље „др Милан Јовановић Батут“, Национално истраживање о стилевима живота становништва Србије, 2014.

Претпоставке о будућем развоју

Кокаин

Наставиће се тренд раста кријумчарења кокаина рутом Јужна Америка – Европа у коју су укључене ОКГ из Србије и балканске ОКГ, које се удружују на основу географског порекла, криминалне прошлости, родбинских и пријатељских веза и одсуства језичких баријера у комуникацији и заједничком раду.

Организоване криминалне групе које се баве кријумчарењем кокаина користиће

све софистицираније методе деловања и профит остварен кријумчарењем кокаина пласираће коруптивним радњама у легалне новчане токове.

Српске ОКГ ће своју криминалну активност усмерити на иностранство, услед чега ће Србија остати ограничено тржиште кокаина, са високом ценом и смањеном доступношћу кокаина на локалном тржишту.

Марихуана

Повећаће се интензитет кријумчарења марихуане преко територије Србије, копненим путем из правца Албаније, преко АПКМ, у правцу граничних прелаза „Хоргош“ и „Батровци“.

Марихуана ће и даље бити доступна за потребе локалног тржишта, по ниској набавној цени, што ће имати за последицу лаку доступност међу млађом популацијом и повећање броја корисника.

Примена савремених информационих технологија (интернет и друштвене мреже) за онлајн приступ стручним знањима и продавницама опреме за узгој семена канабиса у Европи довешће до повећања броја илегалних лабораторија за производњу марихуане у природним условима и модификоване марихуане („сканка“) у вештачким условима за потребе локалног тржишта у Србији.

Хероин

Организоване криминалне групе у Србији које су се бавиле кријумчарењем хероина, своју активност усмераваће на кријумчарење кокаина и на подручје Западне Европе.

Дислоцирање рута изградњом путне инфраструктуре у региону, и тенденција пораста кријумчарења хероина поморским путем, довешће до смањења транс-

порта и кријумчарење хероина централнобалканском рутом, на којој се налази и Србија.

Организоване криминалне групе из Србије своју активност усмериће на кријумчарење мањих количина хероина, које ће бити намењене за потребе локалног тржишта, уз чешће одласке у Југоисточну Европу ради набавке и кријумчарења.

Синтетичке дроге

Кријумчарење синтетичких дрога, прекурсора и пре-прекурсора из европских земаља у Србију имаће за последицу повећање броја корисника. ОКГ и криминалне групе усмериће производњу на лабораторије кухињског типа, што ће се одразити на повећану доступност синтетичких дрога и прекурсора за потребе локалног тржишта и директно утицати на ниску цену.

Организоване криминалне групе из Србије, услед могућности бржег доласка до сировина и лакше дистрибуције на међународно тржиште, поред локалног тржишта, активност ће усмерити и на производњу синтетичких дрога и прекурсора у Југоисточној Европи и Азији.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- донети нову Националну стратегију за борбу против организованог криминала;
- имплементирати Акциони план за спровођење Стратегије за борбу против дрога по утврђеној динамици.

2. Јачање институционалних капацитета

- организовати перманентно стручно оспособљавање и усавршавање специјализованих кадрова и побољшати техничку опремљеност органа за спровођење закона⁴⁶ надлежних за спречавање, откривање и доказивање кривичних дела из области ПКС;
- унапредити статистичке евиденције о поступању полицијских службеника у случајевима одузимања ПКС;
- дефинисати кадровске пројекције организационих јединица полиције надлежних за борбу против дрога у складу са степеном друштвене опасности;
- унапредити и анализирати степен функционалности организационих јединица у борби против ПКС.

3. Развијање оперативних процедура:

- успоставити јединствену праксу и методологију рада полиције у поступку откривања и доказивања кривичних дела у вези са дрогом;
- изградити профил ризика организованих и криминалних група које се баве производњом, кријумчарењем и трговином ПКС;
- дефинисати поступак отварања циљаних и *ad hoc* оперативних акција усмерених на локалне дилере;

⁴⁶ У Министарству унутрашњих послова Републике Србије, у Управи криминалистичке полиције, 2014. године формирана је Служба за превенцију наркоманије и сузбијање кријумчарења наркотика.

- изградити приручник за поступање полицијских службеника МУП-а у случајевима откривања ПКС;
- извршити анализу нормативног оквира који се односи на поступак складиштења и уништавања ПКС и прекурсора;
- предузети све активности за стварање одрживог система континуираног уништења ПКС на основу измењеног нормативног оквира.

4. Унапређење превенције:

- интензивирати сарадњу и заједничке активности са другим државним органима, приватним и јавним сектором, научним институцијама, медијима и организацијама цивилног друштва, посебно у форми размене искустава и знања о новим облицима угрожавања и методама и средствима неопходним за заштиту, као и у форми различитих превентивних активности;
- унапредити заштиту деце и малолетника кроз систем редовног образовања који би обухватио едукативне програме како за децу тако и за наставни кадар, у циљу подизања свести о ризицима и опасностима од употребе ПКС;
- организовати и спроводити превентивне акције (јавне трибине, стручна предавања, едукативни садржаји у штампаним и електронским медијима, акције усмерене према посебним циљним групама...) с циљем обраћања широј јавности и указивања на угроженост и последице коришћења ПКС.

5. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- унапредити модел размене информација о учиниоцима кривичних дела;
- интензивирати прикупљање података о активностима српских држављана који се баве криминалним активностима на међународном плану;
- унапређивати међународну и регионалну полицијску сарадњу кроз званичне канале Интерпола и Европола, у складу са надлежностима државних органа и институција;
- активно учествовати у аналитичким радним фајловима Европола за борбу против трговине дрогом, достављањем стратешких података о овој криминалној активности, како би се започело са билатералним или мултилатералним међународним истрагама у којима ће, поред Србије, учествовати најмање две државе чланице ЕУ;
- имплементирати одлуке и активности које доноси Комисија за дроге UNODC и препоруке које се добијају у сарадњи са EMCDDA;
- унапредити мултиагенцијску сарадњу успостављањем јасног принципа хоризонталне комуникације и координације;
- успоставити национални систем за рано упозорење (изградити потребну оперативност националног система раног упозоравања; редовно ажурирати усклађивати списак ПКС сходно изменама у међународним и европским актима и на националном нивоу; спроводити мултиагенцијску обуку за активно учешће у националном систему за рано упозорење).

2. КРИЈУМЧАРЕЊЕ ЉУДИ – ИРЕГУЛАРНА МИГРАЦИЈА

Како су феномени кријумчарења људи и ирегуларне миграције транснационалног карактера, ниједна држава се не може самостално ефикасно суочити са њима. Та криминална активност захтева заједничко супротстављање свих земаља које се налазе на рути ирегуларних миграната, као и земаља порекла и одредишта.

Кријумчарење људи као облик организованог криминала који проистиче из ирегуларних миграција врше организоване и криминалне групе које се разликују по величини и могућностима. Претежно су лабаво повезане и специјализоване за поједине фазе кријумчарења људи, а могу бити и строго хијерархијски структуриране, са члановима распоређеним на пограничне стратешке локације и капацитетима за самостално кријумчарење људи од државе порекла до државе дестинације.

Глобална природа проблема

Европска унија се 2015. године суочила са приливом огромног броја миграната са Блиског истока. У ширем геополитичком контексту на то су утицали: ратни сукоб у Сирији и настављено насиље у Либији, одакле мигранти најчешће крећу у покушају да пређу Медитеран. Велики број расељених држављана Сирије на Блиском истоку и у Северној Африци указује на могућност да ће Сирија и у блиској будућности остати најчешћа држава порекла ирегуларних миграната и тражилаца азила у државама Европе.

Од средине јануара до октобра 2015. године, према подацима Високог комесаријата за избеглице Уједињених нација, више од пола милиона људи је стигло до европских граница.

Према подацима агенције Фронтекс

(FRONTEX), у периоду од јануара до краја септембра 2015. године⁴⁷, сви индикатори којима се мери или процењује ризик (азил, ухапшени кријумчари људи, откривени илегални преласци између два гранична прелаза, нелегалан боравак, враћена лица) достигли су највиши ниво од када Фронтекс прикупља податке. У том периоду, на спољним границама ЕУ у покушају илегалног преласка откривена су 849.952 лица, што је четири пута више него у истом периоду 2014. године (200.852 лица). За 20% је већи и број ухапшених кријумчара људи⁴⁸. Регистрован је и рекордан број илегалних прелазака

47 Дата је могућност да се посматра и дужи период, уколико у току прикупљања података и израде документа наступе нове чињенице које битно утичу на ток и развој појаве.

48 http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Fran_Q2_2015_final.pdf, доступно 11.12. 2015. године.

између спољних граница ЕУ и Турске, број илегалних прелазака у региону Западног Балкана и број лица откривених

на централномедитеранској рути (из Северне Африке ка Италији).

Слика 8: Кретање ирегуларних миграната

Европска Комисија је у мају 2015. године представила Европску агенду о миграцијама која садржи предлоге хитних мера за спречавање људских жртава у Медитерану, као и основне елементе будуће стратегије за превазилажење садашњих структуралних недостатака у управљању миграцијама. Мере су садржане у акционом плану за борбу против кријумчарења миграната и биће реализоване у контексту скорог успостављања заједничког система азила ЕУ. Европска комисија предложиће нови систем перманентног надгледања свих релевантних процеса тражења и добијања азила, имајући у виду да је више од половине за-

хтева неосновано. Међу мерама су и операције у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ која ће бити посвећена борби против ОКГ и криминалних група које се баве ирегуларном миграцијом и трговином људима. Реч је о откривању, заплени и уништавању заплених бродова које користе кријумчари. Постигнут је и споразум о сарадњи у борби против кријумчарских мрежа, што, примера ради, подразумева ангажовање Европола на откривању и уклањању различитих садржаја којима трговци људима на интернету привлаче мигранте и избеглице.

Регионална природа проблема

Као регион окружен државама чланицама Европске уније, Западни Балкан је транзитно подручје за ирегуларне миграционе токове између држава чланица ЕУ и потписница Шенгена. Западнобалканска рута највећим делом служи за

транзит миграната који на територију ЕУ улазе преко грчко-турске границе и настављају даље ка државама ЕУ, при чему у Србију улазе у највећем броју преко Македоније и у мањем броју преко Бугарске. Већ током првог квартала 2015.

године, западнобалканска рута је постала најзаступљенија, иако је 2014. године, по актуелности била иза централномедитеранске и источномедитеранске руте. Главна подрута у оквиру западнобалканске руте води од Грчке, преко Македоније и Србије до Мађарске због погодности које пружа, првенствено у смислу крат-

ког времена потребног за транзит захваљујући развијеној путној инфраструктури и директног приступа подручју Шенгена. Мањи трошкови транзита и могућност коришћења јавног превоза су такође погодности због којих се опредељују за ову подруту.

Рекордан прилив ирегуларних миграната, првенствено држављана Сирије и Авганистана, рутом преко Западног Балкана, карактерише 2015. годину, док је број миграната пореклом са територије Западног Балкана (Република Србија) био у значајном порасту само у периоду од новембра 2014. до краја фебруара 2015. године.

Главни узроци повећане ирегуларне миграције лица албанске националности са подручја АПКИМ, јесу одлуке неких западноевропских земаља које се односе на питања ирегуларне миграције. Мигранти са подручја АПКИМ су на територију ЕУ улазили илегално преко Мађарске границе користећи услуге кријумчарских гру-

па са подручја Суботице и подручја АП-КиМ, у којима су организатори и главни актери лица албанске националности.

На границама држава Западног Балкана, од јануара до краја септембра 2015. године, само у покушају илегалног преласка државних граница, на зеленој линији између два гранична прелаза, спречена су 285.662 лица. Међу ирегуларним мигрантима најзаступљенији су држављани Сирије и Авганистана – по 25%, а регистровани су и држављани Ирака, Пакистана и др., али и Албаније – превасходно као радни мигранти у Грчкој⁴⁹. У истом периоду ухапшена су 403 кријумчара људи.

Значајан утицај на интензивирање ирегуларних миграција у региону Западног Балкана имале су измене законодавства од 18. јуна 2015. године, које регулишу питања азила у Македонији и којима је легализован транзит миграната током наредна 72 сата. Доласци миграната из Грчке су након тога достигли максимум, тако да је током јула и августа 2015. годи-

49 http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_Q2_2015_report.pdf, доступно 01.11.2015. године.

не 70.000 миграната изразило намеру да тражи азил у Македонији. Такав тренд је настављен, па је само у првих десет дана септембра из Грчке у Македонију пристигло рекордних 50.000 миграната.

Државе на рути ирегуларних миграната на различит начин су се суочиле са масивним приливом миграната који су у Грчку ушли са територије Турске. Мађарска је затворила границу са Србијом, а илегални прелазак државне границе преквалификовала у кривично дело, што је довело до измештања руте ка Хрватској. Македонија и Србија примењују политику пролаза, односно „хуманитарног транспорта“. Бугарска и Турска строго врше излазну контролу и не дозвољавају слободан пролаз свим мигрантима који намеравају илегално да напусте њихову територију. Бугарска поштује и Споразум о реадмисији, прихватајући лица која су илегално ушла из Бугарске у Србију. Аустрија, Словенија и Немачка су увеле привремене граничне контроле у оквиру Шенгена како би смањиле број миграната који стижу са територије Мађарске.

Стање у Србији

Србија се са таласом секундарне транзитне ирегуларне миграције са територије Грчке (држављани афроазијских земаља) суочава од 2009. године, када је Мађарска потписала Шенгенски споразум, услед чега је српско-мађарска граница постала привлачна за ирегуларне мигранте, као прва улазна тачка на територију ЕУ, после које мигранти не подлежу граничној контроли.

Иако је број спречених илегалних прелазак државне границе за десет месеци 2015. године скоро четири пута већи него у претходној години, реалну слику ситуације пружа број изражених намера за

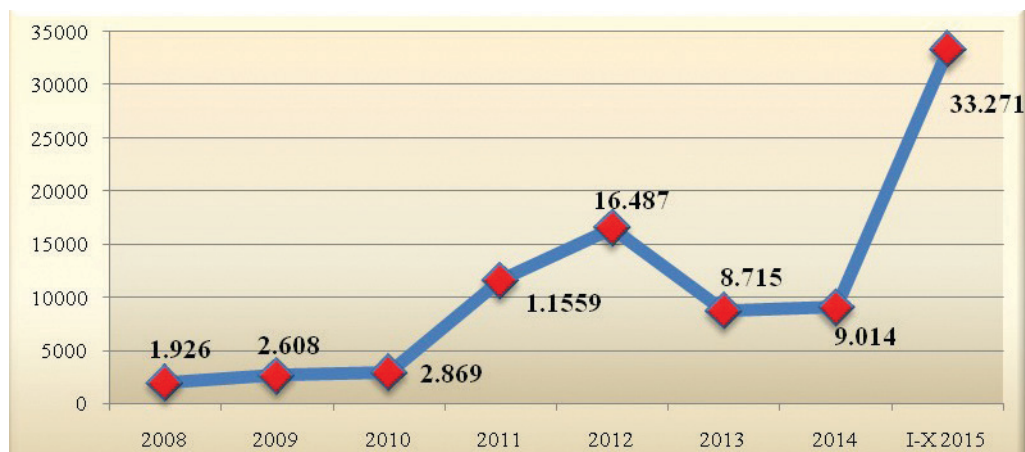
тражење азила.

У периоду од 1. 1. до 31. 10. 2015. године, у Србији је откривено укупно 358.885 ирегуларних миграната⁵⁰, што је преко 15 пута више у односу на целу 2014. годину (23.373 ирегуларна мигранта). Највећи број ирегуларних миграната откривених у Србији држављани су Сирије (40%) и Авганистана (35%), при чему се мора имати у виду да се националност и идентитет лица утврђују само на основу личне изјаве мигранта. Србија има

50 Овај број представља збир изражених намера за тражење азила и поднетих прекршајних пријава због незаконитог преласка државне границе.

делимично развијене капацитете за контролу и сузбијање ирегуларне миграције, укључујући и већ развијене биометријске базе података ирегуларних миграната и лица тражилаца азила. Узимање био-

метријских података не даје могућност утврђивања идентитета будући да база података није повезана са релевантним базама других држава.

Графикон 6: Спречени илегални преласци државне границе

У истом периоду, 344.642 страна држављана изразила су намеру да траже азил у Републици Србији, највише држављана Сирије и Авганистана. Једна од карактеристика јесте да моментом изражавања намере да се тражи азил лице не може бити прекршајно кажњено због незаконитог уласка или боравка на територији Србије и на основу које може да легализује свој боравак у наредна 72 сата, када су у обавези да се јаве надлежном Центру за азил. За разлику од претходних година, потенцијални тражиоци азила не одлазе у центре за смештај тражилаца азила, већ се директно упућују ка српско-мађарској односно српско-хрватској граници.

Ирегуларни мигранти су у највећем броју радно способни мушкарци, док жене чине 15%, а деца 10% укупног броја миграната са тенденцијом сталног повећања. Значајна разлика у односу на претходне године је то што мигранти сада располажу већом количином новца и поседују и користе најсавременија средства комуникације. Забележен је мањи број случајева агресивног понашања према припадницима полиције, као и између самих миграната.

Транзитни мигранти и даље најчешће прелазе зелену границу пешке, углавном у групама, било у сопственој организацији или уз помоћ кријумчара. Они који не користе услуге кријумчара, при преласку граница употребљавају ГПС уређаје и мапе за усмеравање, а прате и железничку пругу у пограничним областима јер то носи мањи ризик од откривања него кретање друмским путем. По преласку границе, мигранти користе средства јавног превоза до следеће граничне области, а руте и начине преласка мењају и прилагођавају одлукама и мерама које државе предузимају.

У периоду од 1. 1. до 1. 11. 2015. године, у Републици Србији су поднете 722 кривичне пријаве против 1.058 лица, због извршеног кривичног дела недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из чл. 350 КЗ РС, дуж целе транзитне руте кроз Србију. У тим случајевима спречено је кријумчарење укупно 7.610 лица. Кривичним пријавама су најчешће обухваћени држављани Србије (92%) и држављани Бугарске који су пружали услуге транспорта ирегуларним мигрантима.

У кријумчарење миграната укључене су и организоване криминалне групе. У периоду од 2013. до 2015. године процењено је више ових група и тиме обухваћено више десетина њихових чланова. Већина ових група функционише на међународном нивоу ослањајући се на контакте у државама порекла ирегуларних миграната и на контакте у дијаспори, у државама транзита и дестинације. Организоване криминалне групе пружају различите услуге ирегуларним мигрантима, омогућавајући им улазак на територију ЕУ, секундарно кретање унутар ЕУ и легализовање боравка у државама чланицама ЕУ. Кријумчарење миграната врше како организовањем транспорта и смештаја, тако и обезбеђивањем фалсификоване документације (украдене туђе путне исправе, фалсификоване путне исправе, фалсификована документација за добијање личних докумената и/или виза).

Организоване криминалне групе које делују у Србији нису хијерархијски организоване, већ функционишу по принципу „ћелија“ које међусобно сарађују са честом променом чланова и њихових улога. Одабир или регрутовање чланова зависи од њиховог познавања „улоге“ дуж руте кријумчарених лица (водичи, возачи и сл.) или места одакле ирегуларни мигранти полазе ка крајњој дестинацији. Организатори и чланови криминалних група углавном су са подручја Србије и претежно су српске националности. Уочена је појава да поједини тражиоци азила преузимају улогу организатора криминалних група, проналазећи у прихватним центрима лица заинтересована за илегално пребацивање на територију земаља ЕУ. Као отежавајућа околност приликом откривања деловања организатора и чланова оваквих ОКГ истиче се чињеница да они за међусобну комуникацију користе језике (урду и паштру) за које не постоје преводиоци.

Основне карактеристике организованих криминалних група које се баве кријумчарењем људи јесу вешто изигравање

позитивноправне регулативе у овој области, коришћење најсавременијих средстава комуникације, корупција и изузетно висок степен прилагодљивости полицијским активностима и изменама законодавства. Прикривеност деловања тих група произилази из чињенице да не ступају у непосредан контакт са кријумчареним лицима. Њихови припадници дају ирегуларним мигрантима инструкције путем савремених начина комуникације, користе средства јавног превоза или такси возила, не изнајмљују објекте за смештај већ користе хотеле и центре за смештај тражилаца азила, док као водиче преко границе ангажују локално становништво. Висок ризик од ове криминалне активности произилази из тешкоћа утврђивања и доказивања организованости ирегуларне миграције.

У циљу ефикасније и сигурније комуникације чланови организованих и криминалних група користе савремене системе комуникација и то не само мобилну телефонију, већ и различите апликације које се користе путем интернета (*Skype, Viber, WhatsUp* и др.).

Немогућност поузданог утврђивања идентитета и националности миграната може да угрози унутрашњу безбедност сваке транзитне државе кроз коју мигранти пролазе, посебно имајући у виду дешавања у државама порекла и активности радикалних верских и терористичких група. Стога постоји ризик да припадници терористичких и радикалних организација користе руте ирегуларних миграната и представљају се као мигранти. Изражена претња од кретања терориста произилази и из чињенице да је конфликт у Сирији привукао и идеалистички настројену и радикализовану омладину из Западне Европе и других делова света. Та лица, која одлазе у Сирију да би се укључила у оружани конфликт, користе Турску као земљу за улазак и излазак и крећу се рутама ирегуларних миграната инфилтрирајући се међу њих.

Претпоставке о будућем развоју

Проблематика ирегуларне миграције у Републици Србији биће условљена одлукама и мерама држава Европске уније, као и држава које су на рути ирегуларних миграната.

Национални састав миграната и обим ирегуларне миграције зависиће од ситуације у Северној Африци и на Блиском истоку, посебно у Сирији и околним државама.

Може се очекивати коришћење медитеранске руте као главне руте за ирегуларне миграције ка ЕУ из Северне Африке и са Блиског истока, првенствено поморским путем, као и преко југоисточне копнене границе преко Турске.

Појачан надзор у свим земљама доведиће до измене рута миграната, начин деловања ОКГ и криминалних група, као и модусе избегавања идентификације ирегуларних миграната и начине пре-

ласка у земље ЕУ.

Потражња за „услугама“ кријумчарења на територију ЕУ и секундарног кретања између држава чланица је веома висока. Она организованим криминалним групама пружа могућност да остваре висок профит и може се очекивати да ће „тржиште“ расти, и у погледу понуде и у погледу потражње.

Кретање ирегуларних миграната може у земљама транзита да произведе и безбедносне импликације уколико су они жртве кривичних дела од стране других лица или миграната.

Највећи изазов за органе за спровођење закона је да пронађу начин да правовремено препознају ризик да припадници терористичких и радикалних организација могу да користе руте ирегуларних миграната и представљају се као мигранти.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- изградити нову Стратегију супротстављања илегалним миграцијама у Републици Србији и усагласити друге стратегије које су од значаја у овој области;
- иницирати измене Закона о азилу у циљу онемогућавања злоупотребе међународних механизма заштите;
- ускладити национално законодавство са правним тековинама ЕУ (Закон о странцима, кривични законик Републике Србије, Закон о запошљавању странаца, Закон о азилу).

2. Јачање институционалних капацитета:

- организовати перманентно стручно оспособљавање и усавршавање кадрова и побољшати техничку опремљеност органа за спровођење закона надлежних за контролу и сузбијање ирегуларних миграција;
- кадровски и технички ојачати капацитете организационе јединице у чијој надлежности је сузбијање ирегуларне миграције и трговине људима;

- повећати капацитете који се односе на откривање организатора ирегуларне миграције и учинилаца кривичних дела недозвољеног прелаза државне границе и кријумчарења људи;
- обезбедити преводиоце и форензичке лингвистичаре за разговор са ирегуларним мигрантима и предузимање оперативних и доказних радњи.

3. Развијање оперативних процедура:

- прилагодити тактику поступања новим облицима овог типа криминала;
- ојачати обавештајни рад у циљу сузбијања кријумчарења људи и ирегуларне миграције;
- сачињавати редовне, периодичне и циљане анализе ризика о ирегуларној миграцији и кријумчарењу људи у циљу доношења планова за оперативно поступање.

4. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- унапредити сарадњу са Фронтексом, Европолом и SELEC-ом и наставити са учешћем у оперативним активностима;
- активно учествовати у аналитичким радним фајловима Европола за борбу ирегуларних миграција, достављањем стратешких података о овој криминалној активности, како би се започело са билатералним или мултилатералним међународним истрагама у којима ће, поред Србије, учествовати најмање две државе чланице ЕУ;
- успоставити ефикасне механизме редовне размене информација о ирегуларној миграцији и кријумчарењу људи и са државама чланицама Европске уније, поред постојећих механизма на регионалном нивоу и са Фронтексом у оквиру Мреже за анализу ризика држава Западног Балкана и Фронтекса;
- успоставити систем раног упозорења о ирегуларној миграцији и кријумчарењу људи између држава чланица ЕУ и тзв. трећих држава;
- успоставити ефикасне механизме повратка ирегуларних миграната у сигурне државе порекла као и треће (транзитне) државе уз обезбеђивање финансијских средстава од Европске уније или релевантних међународних организација;
- унапредити брзу и ефикасну размену података са земљама на траси миграната и земљама одредишта у циљу идентификације ирегуларних миграната и тражилаца азила;
- успоставити јединствени, заједнички систем за регистрацију миграната у циљу ефикасне и брзе размене података о мигрантима и тражиоцима азила са на траси миграната и земљама одредишта;
- успоставити заједничку платформу за размену података којој ће моћи да приступе релевантни органи надлежни за миграцију свих држава погођених миграцијом и друга релевантна тела и органи;
- максимизирати сарадњу са државама чланицама ЕУ и трећим земљама које су и земље дестинације, земље порекла и земље транзита путем билатералних и мултилатералних споразума како би се пружила подршка заједничкој свеобухватној политици.
- јачати повезивање система азила и система за супротстављање ирегуларним миграцијама.

3. ТРГОВИНА ЉУДИМА

Кривична дела трговине људима откривена у Србији указују на унутрашњу трговину људима – жртве и извршиоци су већином српски држављани. Поред тога, Србија је у мањој мери земља порекла жртава трговине људима које се експлоатишу ван граница земље, земља транзита и одредишта за стране жртве трговине људима.

Сексуална и радна експлоатација су доминантни облици експлоатације у Републици Србији.

Посебно рањиве категорије су особе женског пола, малолетна лица и припадници ромске популације.

Актуелне тенденције указују на промене у начину врбовања жртава, које се све више одвија уз коришћење савремених информационо-комуникационих технологија

Глобална и регионална природа проблема

Трговина људима је један од растућих облика транснационалног криминала, који карактеришу висок профит и низак ризик, као и висока тамна бројка. Поред кријумчарења психоактивних контролисаних супстанци и ватреног оружја, трговина људима представља једну од најпрофитабилнијих криминалних активности у свету. О томе, између осталог, сведочи податак да се зараде трговаца људима крећу у распону од неколико милијарди до 60, а по неким проценама чак и до 500 милијарди америчких долара годишње⁵¹.

Трансконтинентални токови трговине људима углавном се одвијају према богатим земљама Западне Европе, Северне Америке и Блиског истока и често укључују жртве са „глобалног југа“, углавном из Источне и Јужне Азије

51 АСТРА – Акција против трговине људима, Human Trafficking – Manual for Journalist, <http://www.osce.org/serbia/36212?download=true>, доступно 1. 11. 2015. године.

и Подсахарске Африке⁵². Унутар земаља Европске уније трговина људима укључује близу 70% жртава које долазе из Централне и Источне Европе.

На подручју ЕУ посебно су активне организоване криминалне групе трговаца људима које потичу из Бугарске, Мађарске, Румуније, Словачке и Нигерије, а експлоатацију жртава обично организују групе које делују у земљама крајње дестинације (Аустрија, Белгија, Француска, Немачка, Грчка, Италија, Холандија, Шпанија, Велика Британија и др).

Сексуална експлоатација је најзаступљенији облик идентификоване трговине људима и представља озбиљну претњу у свету, као и у земљама Европске уније. Жртве сексуалне експлоатације у земљама Европске уније најчешће потичу из Румуније, Бугарске, Пољске, Мађарске, Словачке и Литваније. Радна експлоатација

52 UNODC, Global report on trafficking in persons, 2014

је све више предмет истраге органа за спровођење закона у ЕУ, што је довело до пораста броја идентификованих жртава овог облика трговине људима, које се експлоатишу у различитим областима (најчешће пољопривреда, грађевинарство, транспорт итд.). И остали облици – трговина људима ради принудог брака, принудног просјачења и вршења кривичних дела – бележе већи број жртава у земљама Европске уније, и то углавном деце.

У контексту регионалног окружења земље Западног Балкана имају тростру-

ку улогу: оне су земље порекла, транзитне земље преко којих путеви воде према Западној Европи и земље одредишта за жртве трговине људима. Највећи број идентификованих жртава трговине људима у региону јесу одрасле особе, мада се од 2012. године бележи и пораст броја малолетних жртава. Поред главних облика трговине људима – сексуалне, радне и експлоатације ради вршења кривичних дела, у региону су присутни и случајеви трговине људима у циљу присилног брака, трговине трудницама ради продаје новорођенчади и др.

Стање у Србији

У Србији је последњих година доминантна унутрашња трговина људима⁵³, чије су жртве углавном домаћи држављани, које експлоатишу такође домаћи држављани – трговци људима. Унутрашњу трговину људима потврђује податак да су откривени извршиоци кривичних дела трговине људима у преко 95% случајева српски држављани, а исти је проценат домаћих држављана и међу идентификованим жртвама. Међутим, Србија је и даље земља порекла жртава трговине људима које се експлоатишу и ван граница земље, као и земља транзита и одредишта за стране жртве трговине људима, али у мањој мери.

Регистроване су промене облика експлоатације. До 2013. године била је присутна сексуална експлоатација (око 41% од укупног броја жртава), док је у 2014. години присутна радна експлоатација српских држављана⁵⁴ (78,4%)⁵⁵. То је супрот-

но тренду који је присутан у Европској унији, где 70% жртава чине жртве сексуалне експлоатације, а 19% жртве радне експлоатације.

Унутрашња (на територији Србије) и транснационална трговина људима разликују се према начину експлоатације. Сексуална експлоатација, затим експлоатација у циљу просјачења, принуде на брак и вршења кривичних дела карактеристичне су за унутрашњу трговину, а радна експлоатација за трговину људима која потиче из Србије, а одвија се на транснационалном нивоу.

Центар за заштиту жртава трговине људима у Републици Србији је у 2013. и 2014. години идентификовао укупно 217 жртава трговине људима⁵⁶. Од укупног броја ових жртава, 64 су малолетна лица (око 30%), међу којима преовлађују особе женског пола (85%). Када је реч о жртвама трговине људима, може се рећи да су жртве у највећем броју српски држављани, што је у складу са преовлађујућом унутрашњом трговином људима, али су идентификоване и жртве

експлоатације у 2015. години.

56 Подаци Центра за заштиту жртава трговине људима.

53 У фази усвајања је нова Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом заштите жртава за период од 2015–2022. године.

54 У 2014. године, Центар за заштиту жртава трговине људима идентификовао је 98 жртава радне експлоатације.

55 Међутим, најновији показатељи говоре о могућности поновног преовладавања сексуалне

из БиХ, Црне Горе, Румуније, Авганистана, Аустрије, Молдавије, Албаније, Украјине, Словеније, Турске итд.

Када је реч о узрасту жртава, најчешћи видови експлоатације малолетних лица су просјачење и принудни брак. Радна експлоатација је присутнија код пунолетних, док је сексуална експлоатација подједнако присутна у обе старосне категорије.

Структура жртава се разликује и према полу, што потврђује да трговина људима има изражен родни аспект. С тим у вези, жртве радне експлоатације су углавном мушкарци (преко 98% идентификованих жртава), док су жртве сексуалне експлоатације углавном жене. У случајевима експлоатације у циљу вршења кривичних дела жртве су најчешће мушког пола, а у случајевима принуде на брак и нелегалног усвојења најчешће су женског пола.

Актуелне тенденције указују на промене у начину врбовања жртава, посебно особа женског пола, и у остваривању односа зависности код жртава и стварања лажног поверења. Присутно је врбовање од стране особа из непосреднијег окружења. Најзначајнији фактор који утиче на ову област криминала су савремене информационо-комуникационе технологије, односно злоупотреба интернета и друштвених мрежа, сервирањем лажних понуда за запослење, лажним представљањем, путем сајтова за упознавање где потенцијалне жртве дају податке о себи итд. Савремене технологије се користе и као средство комуникације између жртава трговине људима и њихових клијената (преко специјализованих сајтова) и између трговаца људима и потенцијалних конзумента „услуга“. У ту сврху користе се сви расположиви видови комуникација укључујући употребу сервиса *Voip*, као и *Skype*-а, *Viber*-а, *WhatsUp*-а и др. С циљем остваривања односа зависности код жртава и стварања лажног поверења у мањој мери се употребљава физичко

насиље⁵⁷ како би се жртве држале под контролом, а све више психичко насиље и тзв. мекане методе (емоционална зависност, дељење дела профита са жртвама, злоупотреба психоактивних контролисаних супстанци ради контроле жртава итд).

Заједничке карактеристике жртава трговине људима, без обзира на облик експлоатације, јесу неповољан социјално-економски положај и ниско или средње образовање. Такође, те особе немају стално запослење, или се још увек школују, и углавном потичу из урбаних насеља. Код одређеног броја жртава утврђена је поновљена виктимизација. Припадници ромске популације и даље представљају вишеструко осетљиву групу оптерећену бројним проблемима, међу којима се издвајају проблеми културолошке природе (посебно патријархалног односа према женама у браку и према деци)⁵⁸, материјалне природе, мулти - генерацијске социјалне искључености и дискриминације (укључујући недостатак приступа различитим социјалним службама, образовању и запошљавању)⁵⁹, а која је најчешће изложена сексуалној експлоатацији, принудном вршењу кривичних дела, просјачењу и принудним браковима. Свеукупни напори за побољшање општих услова живота, здравља, образовања и запослења Рома допринеће смањењу ризика од трговине људима којем је ова популација изложена.

Последњих година приметна је појава разних агенција за пружање услуга, најчешће консалтинга, које не поседују

57 АСТРА, Трговина људима у Републици Србији – извештај за период 2000–2010. године.

58 НВО АТИНА, Заштита жртава и превенција трговине људима, <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Zastita%20zrtava%20i%20prevencija%20trgovine%20ljudima.UNGIFT.pdf>, доступно 10.10.2015. године.

59 US Department of State, Trafficking in Human Report 2014

неопходне дозволе за запошљавање⁶⁰, а 60 Тренутно 75 агенција за запошљавање у земљи и иностранству има дозволу Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, уредну лиценцу и испуњене пословно-техничке услове за рад.

које су врбовале и упућивале раднике из Србије на рад у иностранство, што потврђује и регистрован случај радне експлоатације 34 наша држављана у Руској Федерацији у 2014. години.

Претпоставке о будућем развоју

Трговина људима ће и даље бити у директној зависности од социјално-економског положаја потенцијалних жртава. Доминантни облици трговине људима биће сексуална, а затим радна експлоатација. Малолетна лица ће и даље бити изложена ризику од трговине људима, као и припадници ромске популације.

У наредном периоду посебну пажњу треба усмерити на организоване или криминалне групе које се баве трговином људима, а посебно на оне које делују на међународном нивоу у циљу експлоатације српских држављана (посебно сексуалне и радне експлоатације, као и злоупотребе деце у порнографске сврхе).

Миграторни токови (принудни и економски) из Азије и Африке према развијенијим земљама Европе последњих година су узроковали појаву ирегуларних миграција преко територије Србије. Као посебно рањиве категорије људи, са повећаним ризиком да постану жртве трговине људима, појављују се ирегуларни мигранти који су у транзиту пре-

ко Србије (посебно деца и девојке који путују са пратњом, али и све чешће и без ње), и то због комбинације фактора који их чине рањивим (чињеница да немају легални статус, сиромаштво, социјална изолација итд.), али и тражиоци азила, који су такође изложени ризицима од трговине људима и разних врста експлоатације.

Опасност од појаве нових и софистицираних метода врбовања и организације трговине људима путем интернета и друштвених мрежа веома је изражена. Она још више добија на значају ако се има у виду све већи број корисника друштвених мрежа и осталих интернет сајтова, али и свакодневни развој интернет садржаја који онемогућавају правовремено праћење појаве нових модуса трговине људима. Опасност од трговине људима за млађу популацију биће присутнија услед све веће распрострањености интернета путем мобилних телефона, првенствено због њиховог неискуства и неинформисаности о потенцијалним опасностима.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- усвојити Стратегију за превенцију и сузбијање трговине људима и заштиту жртава у Републици Србији за период од 2015. до 2022. године, са пратећим Акционим планом;
- одредити материјалне и људске ресурсе потребне за праћење, извештавање и евалуацију спровођења Стратегије;
- именовати Националног координатора за борбу против трговине људима након доношења Стратегије.

2. Јачање институционалних капацитета:

- наставити са јачањем националних капацитета кроз проактиван приступ идентификацији трговине људима и заштити од ње и проактиван приступ у откривању ових кривичних дела;
- реформа, успостављање организационих структура и јачање људских и техничких капацитета за истраге трговине људима у складу са добром праксом ЕУ;
- повећати капацитете органа за спровођење закона кроз организовање специјалистичких обука за запослене који раде на сузбијању трговине људима;
- организовати обуке за припаднике граничне полиције у складу са Фронтексовим моделом;
- интензивирати сарадњу на плану прелиминарне идентификације жртава трговине људима (центри за социјални рад, полиција, просвета, здравствене службе, инспекција рада, организације цивилног друштва итд.) и њиховог даљег упућивања у Центар за заштиту жртава трговине људима;
- наставити са организовањем обука за наведене актере у вези са применом индикатора за идентификацију жртава трговине људима, као и смерницама, алатима и вештинама који се користе у процесу идентификације.

3. Развијање оперативних процедура:

- израђивати анализе ризика о трговини људима у циљу доношења планова за оперативно поступање;
- отварање *ad hoc* оперативних акција усмерених против трговаца људима;
- интензивирати прикупљање сазнања у вези са учиниоцима кривичног дела трговине људима;
- прилагодити оперативно-тактичке мере поступања новим облицима криминалне активности, посебно ако се има у виду тенденција употребе савремених информационо-комуникационих технологија;

4. Унапређење превенције и заштите:

- успоставити нове програме превенције и наставити са применом постојећих, уз посебан акценат на осмишљавању посебних програма подршке за рањиве категорије (посебно малолетна лица) кроз едукацију и информисање и сл;
- даље развијати свест јавног мњења и представника медија путем организовања циљаних кампања на националном и локалном нивоу, трибина, стручних предавања и других промотивних активности у циљу подизања свести о опасностима и последицама трговине људима уз учешће експерата који се баве проблематиком трговине људима заједно са представницима свих институција и организација цивилног друштва које су укључене у борбу против трговине људима;
- унапређење механизма заштите жртава трговине људима као сведока–оштећених у току и након окончања кривичног поступка уз веће учешће организација цивилног друштва.

5. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- предузети мере за унапређење међународне и регионалне сарадње, кроз интензивну размену оперативних података;
- у складу са надлежностима државних органа и институција имплементирати препоруке релевантних међународних органа и организација, као што су Савет Европе, Европол, ОЕБС, ИОМ, Фронтекс, UNODC, SELEC и др.;
- активно учествовати у аналитичким радним фајловима Европола за борбу против трговине људима, достављањем стратешких података о овој криминалној активности, како би се започело са билатералним или мултилатералним међународним истрагама у којима ће, поред Србије, учествовати најмање две државе чланице ЕУ;
- иницирати одговарајуће активности на унапређењу сарадње кроз размену оперативних података са релевантним службама у другим земљама ради ефикасније идентификације потенцијалних жртава – држављана Србије у иностранству, ради њихове заштите;
- унапредити сарадњу на националном нивоу између органа за спровођење закона, посебно полиције и тужилаштва, ради интензивније примене међународних истражних механизма (заједничких истражних тимова) и ефикаснијег спречавања, откривања и доказивања кривичних дела трговине људима са елементом иностраности.

4. РАЗБОЈНИШТВО

Присутан је тренд смањења укупног броја кривичних дела разбојништва извршених у Србији, посебно тежих облика са већом имовинском штетом, док је у појединим објектима који послују готовим новцем и транспортима новца незнатно повећан број ових кривичних дела.

Већина лица из криминогене средине започиње своју криминалну активност вршењем имовинских деликата, након чега се преусмеравају на кријумчарење ПКС, које доноси бржу и већу зараду.

У Србији је елемент организованости најчешће присутан у извршењу разбојништава над транспортима робе и новца. С друге стране, држављани Србије и земаља Западног Балкана организовано врше разбојништва у иностранству, пре свега у Централној и Западној Европи, углавном у продавницама скупочених сатова, јувелирницама и златарама.

У самој законској дефиницији разбојништва садржан је и основни мотив извршења, а то је прибављање противправне имовинске користи уз примену принуде, односно силе или претње нападом на живот и тело жртве. Са безбедносног становишта, ради се о тешком кривичном делу којим се озбиљно угрожавају имовинска и лична сигурност грађана, и то не само због висине стечене имовинске користи, већ, пре свега, због насилног начина извршења. Разбојништво чини 5% регистрованих кривичних дела против имовине.

Преовлађују лакши облици разбојништва, гледано са аспекта последице кривичног дела, тј. висине прибављене имовинске користи, начина извршења и објекта напада. Углавном се ради о кривичним делима која су извршили појединци над физичким или правним лицима, најчешће у киосцима, продајним објектима или над грађанима на улици, аутобуским стајалиштима, у парковима, мрачним пролазима зграда и сл., претњом упот-

ребе оружја или насиља. Трећина разбојништава извршена је на отвореном простору и углавном се радило о тзв. ситуационим разбојништвима.

Регистрован је мали проценат тежих облика разбојништва (10%) и само једно кривично дело тешког убиства у вези с разбојништвом. У питању су кривична дела код којих је остварена значајна противправна имовинска корист, која су извршена у групи и за последицу су имала смрт или повређивање жртве. Типични примери су напади на транспорте новца и вредности, објекте који послују готовим новцем и вредном робом. Управо ови тежи облици разбојништва узнемирују јавност и код грађана стварају осећај страха и несигурности.

Посматрајући период од 2010. до краја марта 2015. године, у структури лица оштећених извршењем разбојништава, преовлађују особе женског пола (преко 53%) и то старости од 31 до 40 година (скоро четвртина од укупног броја особа женског пола) и од 21 до 30 година (око

23%). У структури оштећених лица мушког пола преовлађују лица старости од 21 до 30 година (око 16% од укупног броја особа мушког пола). Учешће малолетних оштећених лица износи око 8% и у највећем броју су мушког пола (93,5%).

За разбојништво је карактеристична разноликост начина извршења, а најчешће се врши уз претњу употребом силе, коришћењем хладног и ватреног оружја и других средстава погодних за онеспособљавање, као и физичке силе, ради застрашивања или савладавања отпора који пружају жртве. Ради избегавања идентификовања и прикривања трагова, извршиоци користе маске, а ради лакшег приласка оштећеном и уласка у објекат, злоупотребљавају разне врсте униформи специфичних занимања.

Осим појединача, криминалних група и ОКГ састављених од српских држављана, евидентирано је и удруживање извршилаца у ОКГ мешовитог националног састава ради вршења разбојништва у објектима за продају скупочених и уникатних предмета у региону и у Централној и Западној Европи. С друге стране, страни држављани, углавном из земаља у окружењу, врше ова кривична дела у Србији, користећи погодности које пружају близина државне границе, родбинске и пријатељске везе са нашим држављанима, блискост језика и добро познавање територије.

Групе које врше разбојништва у Централној и Западној Европи (у Немачкој, Аустрији, Француској, Шпанији, Швајцарској и др.) и у скандинавским земљама, као објекте напада углавном бирају продавнице скупочених сатова, јувелирнице и златаре. У погледу начина извршења, за ова кривична дела карактеристично је улажење у просторију на специфичан начин, затим примена и употреба физичке силе и претње (најчешће ватреним оружјем у илегалном поседу и другим предметима подесним за напад),

разбијање или пробијање заштитних витрина специјалним чекићима са дијамантским врхом и одузимање предмета, уз веома кратко задржавање у објекту напада. Све се веома детаљно припрема: објекат и логистика се пажљиво бирају, а удаљавање са места извршења и транспорт предмета кривичног дела унапред су испланирани. Припрема подразумева и набавку возила и мотоцикала којима учиниоци долазе на место извршења и удаљавају се са њега, и то изнајмљивањем у *rent-a-car* агенцијама уз коришћење фалсификованих личних докумената или извршењем кривичног дела. Након удаљавања, чланови групе више пута мењају возила и, ради лакшег напуштања земље, на безбедној локацији предају одузете предмете трећем лицу које није учествовало у самом разбојништву. Предмети се непознатим рутама кријумчаре у земље Западног Балкана, а потом се након преправке враћају у Западну Европу, ради даље продаје на илегалном тржишту или на сајмовима накита, где тренутно доминирају купци из Русије и Азије и са Блиског истока.

Држављани земаља у окружењу, најчешће из Босне и Херцеговине и Црне Горе, врше разбојништва у Србији, како самостално тако и са српским држављанима. Објекти извршења су углавном они који послују са већом количином готовог новца – банке, поште, мењачнице, кладионице, коцкарнице и златаре, а користе се и погодности попут близине границе и родбинских и других веза са нашим држављанима.

У Србији разбојништва углавном врше појединци мушког пола, старости од 18 до 40 година (2/3), самостално или са још једним лицем. Међу учиниоцима је и око 20% малолетника. Особе женског пола углавном се појављују у улози саизвршилаца, а знатно ређе као непосредни извршиоци разбојништва. Међу извршиоцима су и зависници од ПКС који разбојништва углавном врше у продав-

ницама, киосцима и апотекама, али и у стамбеним објектима. Извршиоци разбојништва најчешће врше у серијама, а међу њима је и велики број специјалних и вишеструких повратника. Новац стечен вршењем разбојништава извршиоци троше за сопствене потребе или за извршење других кривичних дела.

Организоване криминалне групе и криминалне групе које врше ова кривична дела међусобно се разликују по степену организованости. Евидентирани су и мобилне ОКГ формиране *ad hoc*, које имају логистичку подршку на територији извршења кривичног дела. Процењује се да ће се појединци и криминалне групе које се баве овом криминалном активношћу све више окретати кријумчарењу ПКС.

По стеченој имовинској користи, односно причињеној имовинској штети, као и по специфичности извршења, издвајају се разбојништва код којих су објекти напада транспорти новца и вредности. Ради се о планираним и организованим разбојништвима. За њих су неопходне специфична припрема и организација, као и већи број извршилаца (најчешће повратника), а при извршењу се користи ватрено оружје. Извршиоци су добро опремљени савременим средствима комуникације и другим техничким средствима, а често користе и инсајдере за добијање правовремених информација о транспорту. У појединим случајевима извршиоци су и сами били запослени у компанијама за транспорт новца или обезбеђење транспорта, због чега су познавали радне процедуре, склоности радника и возача и начин на који се врши превоз и испорука робе. С обзиром да се ова разбојништва врше на отвореном простору, присутан је ризик од повређивања случајних пролазника или других учесника у саобраћају.

Појединци или групе од 2–3 лица врше разбојништва у објектима који послују са готовим новцем – мењачницама,

банкама, поштама, коцкарницама, бензинским пумпама – углавном тако што у објекат улазе маскирани и, уз претњу оружјем или репликама оружја, разоружавају раднике обезбеђења и одузимају готов новац. На мети напада најчешће су објекти на мање прометним местима или без адекватних система заштите, тако да се, с обзиром на велики износ новца који је предмет ових кривичних дела, као и ризик од наношења озбиљних повреда запосленима или радницима обезбеђења, често ради о тежим облицима ових кривичних дела. Мањи број разбојништава са сличним модусом извршен је у златарама, јувелирницама и продавницама скупocenих сатова.

Разбојништва у стамбеним објектима су у порасту, при чему се углавном ради о тзв. типованим разбојништвима, као и о разбојништвима која се врше над посебно рањивим категоријама становништва, односно у тзв. старачким домаћинствима, у којима извршиоци често користе прекомерну физичку силу у циљу застрашивања жртве и откривања сакривеног новца и других вредности. Оштећени често задобијају тешке и лаке телесне повреде, а поједини случајеви се окончавају и смртним исходом. На мети напада су најчешће старачка домаћинства у руралним или приградским насељима. Међу извршиоцима ових кривичних дела су вишеструки повратници, најчешће специјализовани за вршење истих или сличних дела, као и уживаоци ПКС.

Серије разбојништава које се све чешће врше у продавницама мешовите робе, одакле извршиоци, поред новца, одузимају и прехранбене производе, указују делом на економску и социјалну кризу и незапосленост као факторе утицаја на вршење кривичних дела против имовине уопште, па тако и разбојништава.

Необезбеђеност и примена неадекватних мера физичке и техничке заштите објеката (физичко обезбеђење, антипро-

вални системи и детектори, контрола приступа и др.) и система видео-надзора (неадекватно и нестручно постављање и руковање системом видео-надзора, застарелост опреме, видео-записи лошијег квалитета и ниске резолуције, неадекватан распоред видео-камера које не покривају целокупан прилаз објекту, неблаговремена провера техничке исправности система видео-надзора) олакшавају вршење кривичних дела против имовине, међу којима и разбојништава.

Такође, неадекватно процедурално обезбеђење и непроменљивост или устаљеност рута транспорта новца и робе олакшавају планирање и извршење раз-

бојништава над транспортима новца. Савремене информационо-комуникационе технологије које извршиоци користе, посебно интернет и друштвене мреже, олакшавају комуникацију при планирању и извршењу кривичног дела, али и при савладавању препрека (декодирање заштитних средстава и сл.) на објектима извршења и погодују вршењу ових кривичних дела.

Услед благе казнене политике изостају жељени ефекти генералне превенције криминала у овој области, о чему говори велики број специјалних повратника као извршилаца ових кривичних дела.

Претпоставке о будућем развоју

Имајући у виду устаљене канале за прикривање предмета кривичног дела (лаку продају робе и њено кријумчарење), долази до брзог стицања и прикривања противправне имовинске користи, тако да постоје тенденције наставка вршења ових кривичних дела у иностранству, пре свега у Централној и Западној Европи.

Присутан је тренд смањења укупног броја кривичних дела разбојништва извршених у Србији (посебно тежих облика са већом имовинском штетом), уз истовремено повећање броја разбојништава у појединим објектима који послују готовим новцем (банке, бензинске пумпе, кладионице, коцкарнице и др.) и над

транспортима новца. Вршење ових кривичних дела биће у директној зависности од социоекономских фактора, развоја савремених технологија и система заштите и др. Слична прогноза може се дати и за разбојништва чији су објекат напада малопродајни објекти.

Очекује се да ће се тренд повећања разбојништава у стамбеним објектима наставити.

Препоруке

1. Јачање институционалних капацитета:

- организовати стално стручно оспособљавање и усавршавање специјализованих кадрова у циљу праћења савремених трендова и нових метода у извршењу ових кривичних дела и спровођењу истрага.

2. Унапређење превенције:

- спроводити појачану контролу угрожених подручја у критичном периоду и по-времене или сталне акције по принципу територијалне надлежности;
- интензивирати превентивни рад полиције у локалној заједници, базиран на про-активном приступу, на основу израђене анализе ризика за објекте и места извршења разбојништва на одређеном подручју;
- кроз сарадњу са друштвима за осигурање лица и имовине иницирати инвестирање дела премије осигурања имовине у мере заштите, с обзиром да крајњи ефекат тих мера јесте смањење штете проузроковане овим кривичним делом, чиме се умањују и износи које осигуравајућа друштва исплаћују по основу покрића штете;
- утврдити јасне критеријуме за израду безбедносне процене за угрожене објекте и на основу тога планирати и спровести превентивне заштитне мере (увођење физичког обезбеђења, сигурносних камера и опреме за видео-надзор, временских брава на сефовима, контроле приступа, аларма и паник-аларма, непробојног стакла и антивандал фолије, решетака на прозорима и вратима и др.)

3. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- унапредити сарадњу органа за спровођење закона, у циљу размене података и информација и интензивније примене међународних истражних механизма (заједничких истражних тимова) и ефикаснијег доказивања разбојништава са елементом иностраности;
- унапређење међународне и регионалне полицијске сарадње путем интензивне размене оперативних података и информација, посебно ради спречавања, откривања и доказивања кривичних дела са елементом иностраности, размене искустава и знања о новим облицима извршења, методама и средствима неопходним за заштиту, као и помоћу различитих превентивних активности;
- унапредити сарадњу и јачати партнерски однос полиције са организацијама које се баве прометом новца, са банкама и другим финансијским организацијама, привредним субјектима који послују или транспортују веће количине новца и субјектима који врше промет и продају предмета велике вредности (злато, накит и др), као и са приватним сектором безбедности, у циљу подизања свести о потреби примене и начину спровођења превентивних мера (физичке,

техничке и процедуралне); ове мере треба да одврате⁶⁰ потенцијалне учиниоце од извршења ових кривичних дела и да обезбеде успостављање ефикасног система раног упозорења;

- појачати контроле на граничним прелазима у циљу откривања кријумчарења предмета кривичног дела и средстава извршења (чекић са дијамантским врхом и сл.);
- активно учествовати у аналитичким радним фајловима Европола за борбу имовинских деликта, достављањем стратешких података о овим криминалним активностима, како би се започело са билатералним или мултилатералним међународним истрагама у којима ће, поред Србије, учествовати најмање две државе чланице ЕУ.

⁶⁰ Најилустративнији пример је коришћење специјалних сигурносних кофера опремљених хемијским средствима која у случају насилног отварања боје новац и чине га неупотребљивим. Важна претпоставка за ово је и сарадња са Народном банком Србије (која треба да замени тако обојени новац уколико остане у рукама лица која врше транспорт – под истим условима као што мења оштећене новчанице) и друштвима за осигурање лица и имовине.

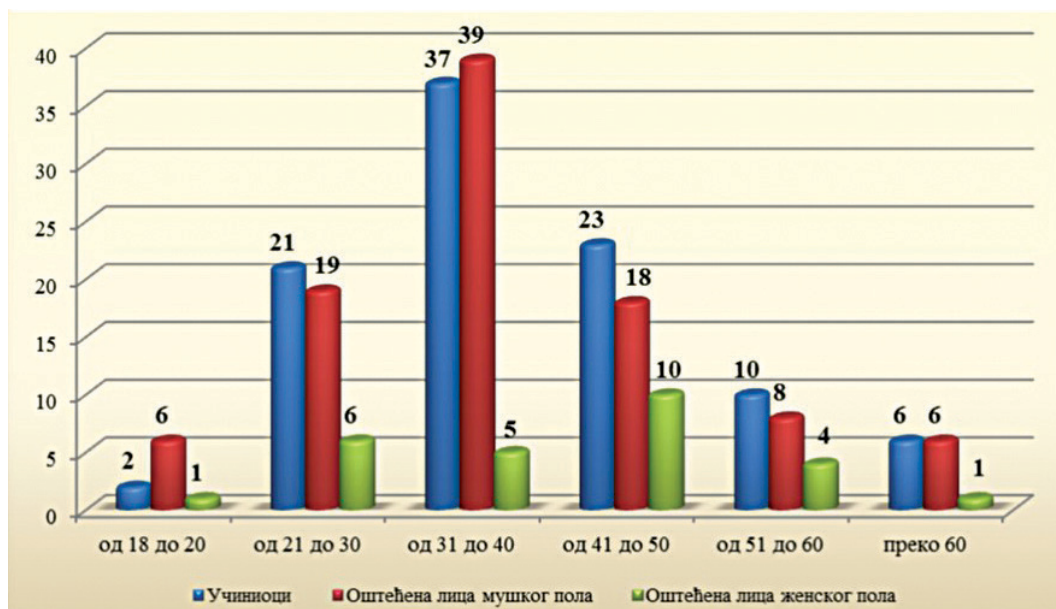
5. ЗЕЛЕНАШТВО И ИЗНУДА

У циљу наплате потраживања, извршиоци често ангажују лица из криминалне средине ради упућивања претњи и застрашивања оштећених, тако да је зеленаштво веома често у стицају са кривичним делом изнуде.

Из страха од реализације претњи и принуде којој су изложени, али и због других личних разлога који су их навели да се добровољно одлуче на узимање новца на зајам под изузетно неповољним условима, оштећени често не пријављују извршење дела па је у овим областима криминала изражена тамна бројка.

Зеленаштво је кривично дело против имовине које се врши давањем новца или других вредности на зајам, уз уговарање несразмерне имовинске користи, која се састоји у захтевању високе камате, при чему се искоришћавају тешке прилике и имовинско стање оштеће-

ног, његова лакоумисленост или недовољна способност за расуђивање. Основни облик овог кривичног дела гони се по предлогу, а квалификовани облици по службеној дужности. За најтежи облик дела карактеристично је извршење од стране групе.

Графикон 7: Структура учинилаца КД зеленаштва и оштећених лица по полу и старости у периоду од 2010. до 2014. године

Оштећени овим кривичним делом најчешће су грађани, али то могу бити и предузетници, односно власници приватних фирми, који су се из различитих мотива задужили. У структури оштећених лица, око петине су особе женског пола, најчешће старости од 41 до 50 година (око 37% од укупног броја оштећених лица женског пола). Када су у питању оштећене особе мушког пола преовлађују лица старости од 31 до 40 година (40% од укупног броја оштећених лица мушког пола).

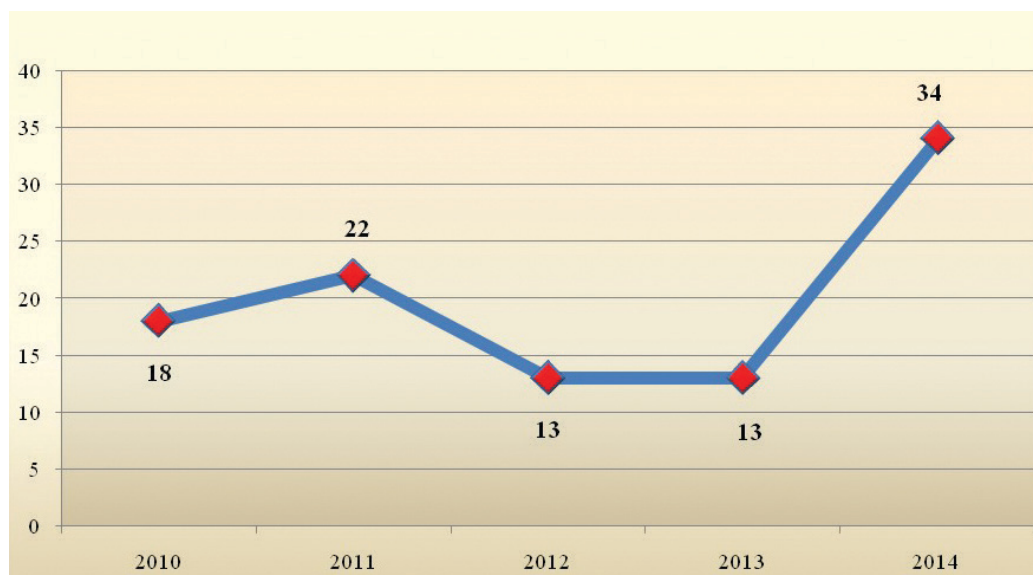
У циљу наплате потраживања извршиоци излажу оштећене застрашивању, односно претњама, тако да је ово кривично дело веома често у стицају са кривичним делом изнуде. Оштећени се застрашују или им се прети употребом силе или непосредном применом физичке силе, паљењем возила која су у њиховом власништву и сл. Тако се уз ово кривично дело често врши још неко кривично дело, као што је изнуда, противправно лишење слободе, па чак и отмица. Извршиоци често ангажују лица из криминогене средине ради упућивања претњи и застрашивања оштећених.

У циљу прибављања веће имовинске користи, извршиоци често намерно избега-

вају контакт и не јављају се оштећенима или користе њихову немогућност да у уговореном року врате узети зајам и исплате уговорену камату, па перманентно повећавају висину камате и још више задужују оштећене. Због немогућности да врате новац, оштећени долазе у тешку материјалну ситуацију, а неретко остају без целокупне имовине, услед чега се поједини одлучују и на самоубиство.

Да би обезбедили потраживања, извршиоци захтевају од оштећеног у залог његову покретну и непокретну имовину, при чему закључују купопродајни уговор, којим се прикрива да се ради о предмету залог. Ради закључења уговора, извршиоци често ангажују адвокате и оверавају уговоре пред надлежним судовима, како би себи обезбедили привидну легалност тог правног посла.

У Републици Србији нису идентификоване ОКГ које су специјализоване за зеленашење, већ ова кривична дела врше криминалне групе и лица која се примарно баве другим облицима криминалних активности, али и појединци који су новац већ стекли вршењем других кривичних дела и увећавају га зеленашењем.

Графикон 8: Број пријављених КД зеленаштва

Број регистрованих кривичних дела зеленаштва не одражава стварни обим ове појаве, тако да је у овој области криминала у великој мери изражена тамна бројка. Оштећени често не пријављују извршење дела ни учиниоца због оправданог страха, али и због других личних разлога који су их навели да се добровољно одлуче на узимање новца на зајам под изузетно неповољним условима. На пријављивање се одлучују тек када остану без целокупне имовине, или када постану свесни да другачије не могу да реше насталу ситуацију.

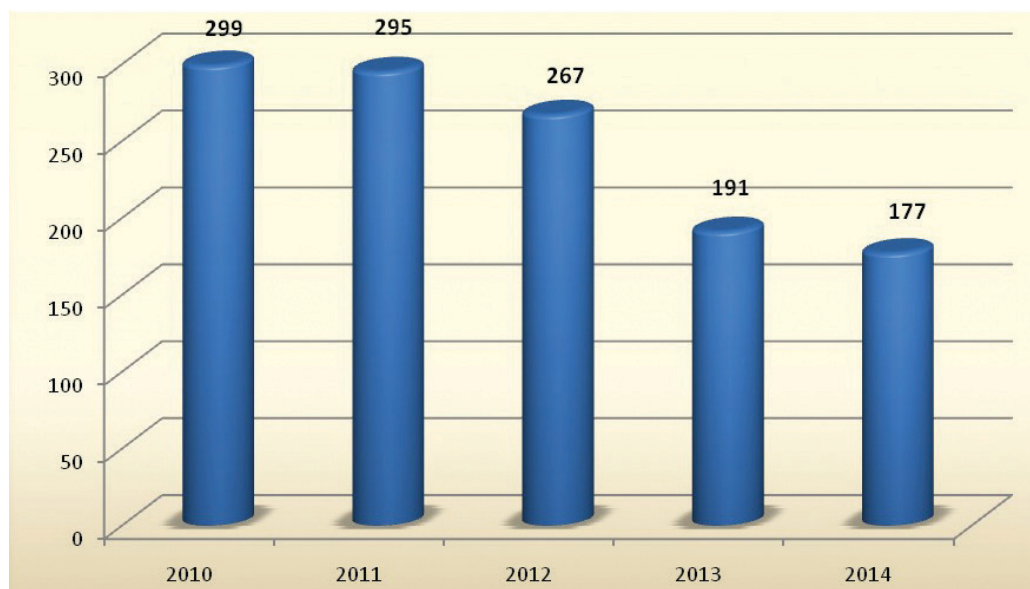
Из страха од реализације претњи или због принуде којој су изложени, оштећени понекад и сами, не налазећи други излаз, врше друга кривична дела за рачун зеленаша, како би прибавили новац за враћање дуга.

Кривично дело изнуде се у највећем броју случајева надовезује на кривично дело зеленаштва. Изнуда се врши принуђивањем оштећеног силом или претњом да нешто учини или не учини на штету своје имовине, с циљем прибављања противправне имовинске користи за извршиоца. При томе није битно да ли постоји неки правни основ, као што је, на пример, неки дужничко-поверилачки однос.

Претња може бити упућена на различите начине: личним контактом, али и коришћењем савремених средстава комуникације, путем друштвених мрежа, слањем порука и писама са претећим садржајем итд. С друге стране, сила се примењује на ношењем тешких и лаких телесних повреда оштећеном или њему блиским лицима или уништавањем имовине.

При извршењу ових кривичних користи се посебна ситуација у којој се оштећени налази. Извршиоци се зато унапред упознају са имовинским приликама оштећеног и другим важним чињеницама из његовог приватног живота, што потом користе приликом упућивања претњи и застрашивања. Један од фактора који доприноси непријављивању ових кривичних дела јесте страх да ће се претње остварити након подношења пријаве.

Извршиоци кривичних дела изнуде су криминалне групе и појединци, држављани Србије, али и земаља у окружењу, углавном повратници, који поред изнуда врше и друга кривична дела са елементима насиља, али и кријумчарење ПКС.

Графикон 9: Број пријављених КД изнуде у периоду од 2010. до 2014. године

И поред тренда смањења броја регистрованих кривичних дела изнуде, претња од њиховог извршења произилази из користољубља извршилаца, као и из високе тамне бројке проузроковане страхом оштећених да ову врсту дела пријављују. Такође треба имати у виду да се ради о тешком кривичном делу које може да проузрокује озбиљне последице и чије извршење изазива осећај несигурности код грађана. Од укупног броја оштећених лица, око 88% су особе мушког пола, најчешће старости од 21 до 30 година (око петине од укупног броја особа мушког пола). Код особа женског пола, преко половине оштећених лица је старости од 31 до 50 година.

У условима економске и социјалне кри-

зе, поједине категорије становништва су изложеније као потенцијалне жртве кривичних дела зеленаштва и изнуде. Исти фактори код потенцијалних жртава подстичу и жељу да на брз и лак начин дођу до веће количине новца (коцкарнице, спортске кладионице...), што их наводи да лакомислено позајмљују новац уз високе камате са кратким роковима враћања. Извршиоци ових кривичних дела користе њихову тешку ситуацију и врше кривична дела зеленаштва и изнуда изазивајући код оштећених страх, осећај немоћи и несигурности, а у појединим случајевима на њихову штету врше и друга кривична дела са елементима насиља (отмица, противправно лишење слободе, лаке и тешке телесне повреде...).

Претпоставке о будућем развоју

Лакомисленост коју појединци испољавају у жељи за брзом и лаком зарадом, као и ширење криминала везаног за организовање коцкања и клађења путем Интернета, у наредном периоду значајно ће утицати да све већи број грађана буде изложен кривичним делима зеле-

наштва и изнуде (ради незаконите наплате дугова).

Такође, други облици непромишљеног и прекомерног задуживања утицаће да претња од ових кривичних дела у наредном периоду буде несмањена.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- иницирање измена кривичног законодавства у смислу повећања висине запрећене казне за кривично дело зеленаштва;
- иницирање допуне члана 162 КЗ РС у смислу омогућавања примене посебних доказних радњи и за кривично дело зеленаштва;
- ефикасније и ефективније решавање грађанских парница пред надлежним судовима у предметима који се односе на поништење зеленашких уговора (уговарање несразмерне имовинске користи и купопродајних уговора који су проистекли из зеленашких послова).

2. Јачање институционалних капацитета:

- организовати стручно оспособљавање и усавршавање полицијских службеника, у циљу сталног праћења савремених трендова и модуса извршења ових кривичних дела, као и за рад са оштећенима у смислу савладавања страха и пријављивања ових кривичних дела.

3. Развијање оперативних процедура:

- спроводити финансијске истраге и извршити одузимање незаконито стечене имовине извршилаца кривичних дела зеленаштва и изнуде;
- интензивирати прикупљање сазнања о извршиоцима кривичног дела зеленаштва.

4. Унапређење превенције:

- у сарадњи са надлежним министарствима и локалним канцеларијама за младе, унапредити заштиту деце и малолетника кроз систем редовног образовања и едукативне радионице на којима ће се наставно особље, деца и родитељи упознати са опасностима од коцке и клађења, позајмљивања новца и затвореног односа према родитељима;
- организовати и спроводити медијске кампање и превентивне акције (јавне трибине, стручна предавања, едукативни садржаји у штампаним и електронским медијима...) у циљу обраћања широј јавности, едукације становништва и подизања његове свести о опасности од кривичног дела зеленаштва.

5. Унапређење међународне и регионалне сарадње:

- унапређење међународне и регионалне полицијске сарадње, кроз интензивну размену података и информација.

6. МОТОРНА ВОЗИЛА

Србија је транзитна земља за кријумчарење возила из западноевропских земаља ка земљама у окружењу и земљама Југоисточне Европе.

Део крадених возила и мотоцикала продаје се у Србији, док се возила старије производње углавном расклапају и продају у деловима.

ОКГ су углавном специјализоване за крађу одређених типова возила и често сарађују са криминалним групама у земљи и у региону. Елемент организованости везан је првенствено за крађу возила иностраних произвођача новије производње, за шта је неопходна употреба савремених алата и уређаја, као и вештина за њихово коришћење.

У последње две године уочено је смањење броја извршених крађа возила на територији ЕУ, док је забележен пораст броја крађа пољопривредних, грађевинских и радних машина и скупочених возила, која су пре свега намењена источноевропском и блискоисточном тржишту. Чланови ОКГ постају успешнији у прикривању и транспорту украдених возила, тако да је забележено опадање броја пронађених возила.

Земље Југоисточне Европе представљају транзит и одредиште за кријумчарена возила која су крадена углавном у западноевропским земљама. У последње време предмет кријумчарења су и украдене грађевинске машине које у појединим државама не подлежу регистрацији. Криминалне групе које делују на међународном нивоу углавном имају мрежну структуру и добро су повезане са групама у региону, са јасним поделама послова у циљу вршења кривичних дела.

У Србији су предмет кривичног дела

углавном возила иностране производње, и то: *Volkswagen, Audi, Opel, Renault, BMW, Mercedes, Peugeot* и *Škoda*. У последњих пар година забележено је смањење броја крадених возила домаће производње.

Возила се краду на различите начине, у зависности од марке и типа, старости, али и система заштите на самом возилу. За разлику од крађа возила старијег датума производње, где нису забележени нови начини извршења кривичних дела, приликом крађе возила новије генерације користе се специјални уређаји уз помоћ којих се декодира путни рачунар и стартује мотор возила за само неколико секунди.

Возила се са лица места углавном одвозе алтернативним путевима, уз избегавање улица које су покривене сигурносним камерама, ауто-путева и наплатних рампи. Уколико не поседују уређаје за откривање и ометање GPS уређаја, извршиоци углавном одређено време остављају возила на јавном месту, након чега их одвозе у ра-

дионице и гараже, где их растурају у делове или им прекуцавају бројеве шасије и мотора и продају помоћу унапред припремљене фалсификоване документације.

У складу са развојем аутомобилске индустрије и увођењем нових физичких и електронских система заштите возила, начини извршења, али и средства која извршиоци користе приликом крађе моторних возила, све су савременији.

У претходном периоду, савремени алати су кријумчарени у Србију из земаља у окружењу. Убрзо после измена законске регулативе која се односи на поседовање и давање на коришћење алата који могу бити средство за извршење кривичних дела, почела је њихова легална дистрибуција, јер су означени као неопходни за рад аутомеханичара и могу се легално купити за износ од неколико стотина до неколико хиљада евра. Самим тим, савремени алати и уређаји су постали доступни широком броју лица. Они су једноставни за употребу, тако да корисницима (али и извршиоцима кривичних дела) није потребна посебна обука за руковање.

У 2014. години у Србији су се појавили извршиоци који за крађу возила новијег датума користе специјални уређај који омогућава идентификацију, клонирање, копирање, тестирање и програмирање транспондера, тј. читавање електронског кода који се након тога учитава у бланко кључ на лицу места. На возилима која не користе класичан кључ, већ „СТАРТ–СТОП“ дугме, читав процес је још лакши јер се након читавања електронског кода возило стартује на самом уређају.

Поједини произвођачи у возила новијег датума уграђују типске моторе и системе заштите, тако да извршиоци користе исте алате за обијање више типова возила. Расклапањем таквих возила извршиоци долазе до мотора који је лако продати, јер је универзалан за више типова возила.

Међу извршиоцима крађе возила на територији Србије има и оних који одузимају моторно возило да би након тога уцењивали власника и тражили му откуп, али је број ових дела из године у годину је све мањи.

Криминалне групе из Србије моторна возила и мотоцикле велике вредности краду на територији ЕУ, након чега их кријумчаре и уз фалсификована документа продају у Србији и земљама у окружењу. Извршиоци бирају возила која немају уграђене савремене системе заштите од крађе и налазе се на местима погодним за извршење дела.

Забележени су случајеви да извршиоци уз коришћење фалсификоване личне документације изнајмљују возила у *rent-a-car* агенцијама у Србији, али и у земаљама ЕУ, одакле их довозе у Србију, где се израђује фалсификована документација на основу које се возила продају трећим лицима. Учестала је појава да се возила изнајмљена у *rent-a-car* агенцијама продају власницима ауто-отпада уз договор да се по расклапању возила у делове пријави крађа, ради тзв. скидања са осигурања.

Један од модуса фалсификовања идентификационих података на самом возилу је тзв. радирање, тј. механичко брисање и мењање појединих словних и бројних ознака, као и комплетно уметање бројева шасија и мотора. Код украдених возила регистрованих у Србији ознаке бројева шасије и мотора се прилагођавају постојећим документима која одговарају возилу исте марке и типа и као таква се даље региструју. Када су у питању украдена возила са иностраним регистарским ознакама, идентификационе ознаке се мењају према фалсификованој иностраној документацији која се у Републици Србији и суседним земљама прилаже уз захтев за регистрацију возила увезених из иностранства (иностранци рачуни, иностране саобраћајне дозволе, полисе осигурања, личне карте, регистарске таблице и сл.).

Ова криминална активност повезана је и са утајом, преваром, прањем новца и др., али може бити спроведена и у циљу извршења других кривична дела – убиства, разбојништва и др.

Возила крадена на западноевропској територији се преко Мађарске и Хрватске довозе у Србију.

У зависности од старости и квалитета, возила крадена у Републици Србији или западноевропским земљама одвозе се у различитим правцима, при чему се возила новије производње кријумчаре ка земљама у окружењу или се одвозе у источноевропске земље. Ранијих година Србија је била транзитно подручје за кријумчарење возила ка Блиском истоку, али је та рута све мање актуелна због ратних сукоба на том подручју.

Део крадених возила се, након фалсификовања бројева шасије и мотора, или уз помоћ фалсификоване документације, продаје у Србији. Возила старије производње и у лошијем стању се углавном расклапају и продају у деловима на легалним и илегалним ауто-отпадима, ауто-пијацама, али и путем огласа и Интернета.

У Србији делује више криминалних и организованих криминалних група које су специјализоване за крађу одређених типова возила и чији су чланови повезани и сарађују са другим криминалним групама у земљи и у региону. Забележени су случајеви да специјализоване криминалне групе из земаља у окружењу долазе у Србију ради вршења ових кривичних дела. Ове групе су мобилне, линијски организоване, са тачно одређеним улогама чланова у групи (типовање, набавка и израда алата, крађа возила, одвожење возила, изнајмљивање гаража или радионица, пласирање украдених возила, израда фалсификованих докумената, набавка регистарских ознака и сл). Приметно је и да ОКГ из земаља у региону ангажују појединце из Србије само за отварање

скупоцених моторних возила специјалним алатима. Елемент организованости везан је првенствено за крађу возила иностраних произвођача новијег датума (за коју су потребни посебни алати и електронски уређаји уз помоћ којих се та возила могу насилно отворити и ставити у погон), као и за вршење ових кривичних дела у иностранству, где се, поред осталог, обезбеђује и јака логистичка подршка члановима ОКГ. Специјализоване групе које врше ова кривична дела углавном чине организатор и неколико сталних чланова, док се остали чланови регрутују по потреби.

Проблем исказивања износа имовинске штете настале извршењем кривичног дела произилази из чињенице да се вредност украденог возила прелиминарно одређује на основу исказа власника. Стварна штета се може утврдити тек након проналаска возила.

Због мобилности и добре повезаности специјализованих група, расветљавање ових кривичних дела је отежано. Извршиоци се удаљавају са лица места и одлазе на подручје других градова или напуштају територију Србије, често пре него што оштећени пријави крађу возила. Због протока времена од момента извршења дела до проналаска возила, често се не могу изузети трагови подесни за идентификацију извршилаца. Недостатак софтверских решења код појединих апликација у смислу повезивања са електронским читачима регистарских ознака је од значаја за откривање и расветљавање ових кривичних дела.

Географски положај Србије, односно чињеница да Западни Балкан повезују језичке и културолошке сличности, етничко порекло, родбинске и пријатељске везе, погодује повезивању извршилаца ових кривичних дела, а саобраћајна инфраструктура омогућава да се украдена возила врло брзо одвозе на подручје других градова или држава, пре него што

власник пријави крађу.

Недовољна обезбеђеност возила алармним и другим системима заштите, заборавност и немарност власника (незакључавање возила, остављање кључева у контакт брави, остављање докумената у возилу, и сл.) олакшавају извршење кривичних дела.

Коришћење савремених информационо-комуникационих технологија, посебно Интернета, повећава информисаност и доступност електронских и софтверских компоненти и других алата неопходних за савладавање савремених система обезбеђења возила.

На смањење овог облика криминала, као и броја фалсификованих докумената, утицало је и увођење савремених технологија у израду и издавање личних докумената, саобраћајних дозвола и ре-

гистрационих налепница. Од утицаја је и пораст броја лизинг компанија у Републици Србији које нуде возила по нижим ценама уз обавезно каско осигурање за све време трајања уговора, што је определило већи број грађана за овај начин куповине возила.

Фактор ризика и даље представља недовољна нормативна уређеност отварања и пословања ауто-отпада управо због могућности продаје делова крадених возила.

Имајући у виду чињеницу да је већина ОКГ у претходном периоду своје криминалне активности почела вршењем крађа возила, након чега су се преоријентисале на извршење кривичних дела код којих се остварује већа материјална добит (кријумчарење опојних дрога и сл), ова проблематика захтева већу пажњу органа за спровођење закона.

Претпоставке о будућем развоју

Очекује се да ће Србија и даље бити транзитна земља за возила кријумчарена из Западне Европе, углавном ка земљама у окружењу, али и земља одредишта.

Србија ће бити транзитна земља и одређиште за кријумчарене скупочене мотоцикле, теретна моторна возила, аутобусе, грађевинске и радне машине из западно-

европских земаља.

У наредном периоду може се очекивати пораст броја крадених возила у Републици Србији, како ради продаје помоћу фалсификоване документације, тако и ради растављања и продаје резервних делова.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- иницирати измене и допуне материјалног кривичног законодавства у циљу увођења нових кривичних дела (крађа возила, кријумчарење возила, као и кривична дела везана за тзв. скидање са осигурања);
- иницирати измене правне регулативе која уређује начин прибављања, прављења, поседовања и давања на услугу алата који могу бити и средство извршења кривичних дела у вези са моторним возилима;
- нормативно уредити процедуре за отварање и пословање ауто-отпада који се баве откупом и продајом половних делова за возила.

2. Јачање институционалних капацитета:

- изменити, повезати и унапредити програмске апликације које садрже податке и информације од значаја за сузбијање и откривање крађа и кријумчарења моторних возила и спровести адекватне обуке полицијских службеника за њихово коришћење;
- повећати људске и материјалне капацитете и организовати стално стручно оспособљавање и усавршавање специјализованих кадрова у циљу праћења савремених трендова и нових метода у извршењу ових кривичних дела и спровођењу истрага.

3. Развијање оперативних процедура:

- уредити начин рада и поступања организационих јединица МУП-а Републике Србије у циљу ефикаснијег сузбијања, спречавања и откривања крађе и кријумчарења моторних возила;
- развити процедуре за утврђивање проузроковане штете приликом пријављивања крађе аутомобила;
- спроводити појачану контролу (од стране надлежних органа) ауто-отпада који се баве откупом и продајом половних делова за возила.

4. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- унапредити сарадњу између органа за спровођење закона, у циљу размене података и информација и интензивније примене међународних истражних механизма (заједничких истражних тимова) и спречавања, откривања и доказивања кријумчарења моторних возила са елементом иностраности;
- унапређење међународне и регионалне полицијске сарадње кроз интензивну размену оперативних података и информација, посебно с циљем спречавања, откривања и доказивања кривичних дела са елементом иностраности, размене искустава и знања о новим облицима угрожавања, методама и средствима неопходним за заштиту, као и кроз различите превентивне активности;

- унапредити сарадњу органа за спровођење закона и других надлежних субјеката на националном нивоу заједничким акцијама откривања и одузимања крадених возила и возила „скинутих са осигурања“;
- интензивирати сарадњу са Европолом, будући да он може осигурати потребне анализе и извештаје о конкретном случају;
- предузимати потребне мере, у складу са националним правом, ради организовања, када је то потребно, повремених саветовања између надлежних органа за спровођење закона на којима могу учествовати и представници приватног сектора (осигуравајуће куће и др.), с циљем координације информација и међусобног усклађивања активности у овој области.

7. ОРУЖЈЕ

Након ратних дешавања на простору бивше СФРЈ, велика количина оружја, муниције и експлозивних средстава остала је без контроле и нашла се на илегалном тржишту Србије, али и целог Западног Балкана.

Високе цене оружја на европском и блискоисточном тржишту условиле су правце кријумчарења оружја из региона Западног Балкана.

Илегална трговина мањим количинама оружја одвија се и на територији Западног Балкана.

Регистроване су ОКГ које се поред других криминалних активности баве и кријумчарењем оружја. Кријумчарењем оружја се бави и мањи број појединаца из криминогене средине, заједно са члановима група које врше друга кривична дела, како у региону, тако и у европским земљама.

Као и у већини земаља Западног Балкана, проблематика илегалног поседовања и кријумчарења ватреног оружја у Републици Србији интензивирана је деведесетих година прошлог века, због ратног окружења које је оружје учинило лако доступним и због осећаја опште несигурности услед ког је велики број грађана набављао оружје ради личне заштите. У то време била је повећана количина оружја у легалном, али и у илегалном поседу, а процену те количине данас је веома тешко извршити. У прилог томе говоре и расположиви подаци о количини ватреног оружја која је предата у поступцима добровољне предаје и легализације⁶¹. На овај начин

61 У више наврата је у Републици Србији спроведен поступак легализације која подразумева предају свих врста оружја и муниције без доказивања порекла и без утврђивања кривичне одговорности. У току последње легализације, у периоду од 4. 3. до 4. 6. 2015. године, грађани су предали 2.138 комада оружја (између осталог, 287 аутоматских пушака, 32 аутоматска пиштоља, 15 ручних бацача и др.),

део тог оружја је стављен под контролу, чиме је смањена могућност његове злоупотребе.

Оружје које се неовлашћено израђује, продаје, набавља и кријумчари потиче углавном са илегалног тржишта. Најчешће се ради о пиштољима, аутоматима и аутоматским пушкама заосталим из ратом захваћених подручја бивше Југославије (БиХ, Хрватске, а након сукоба 1999. године и са подручја АПКИМ). Мање количине илегалног оружја „преливане“ су из легалног у илегално оружје (преправљено стартно, гасно и сигнално оружје, оружје прибављено на основу фалсификоване документације, прибављено извршењем кривичних дела и др.).

Србија је углавном транзитно подручје, док је у мањој мери и земља порекла за кријумчарење оружја ка Западној Европи.

Ватрено оружје се на територију цен-

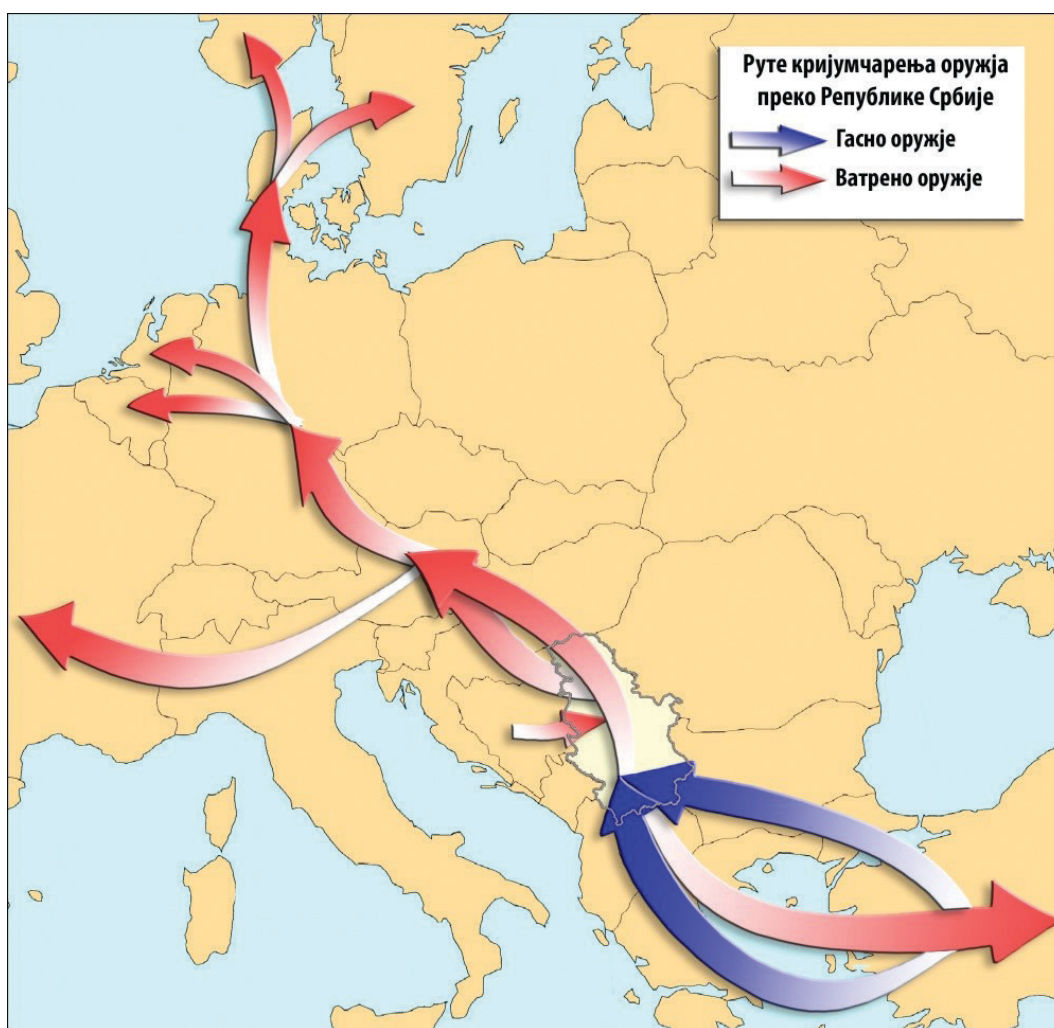
1.107 бомби и експлозивних средстава, као и 160.434 комада муниције различитог калибра.

тралне Србије кријумчари најчешће са подручја БиХ, преко „зелене линије“, док се гасно оружје из Турске, преко Бугарске или преко Грчке и Македоније, кријумчари у Србију и након преправљања (на подручју АПКИМ) у ватрено оружје – дистрибуира даље према Западној Европи.

Оружје се из Србије кријумчари најчешће према Мађарској (преко граничних прелаза „Хоргош“ и „Келебија“), према Републици Хрватској (преко граничног прелаза „Батровци“) и даље, пре-

ко Мађарске и Аустрије према Италији и Француској, али и према Немачкој, одакле се кријумчари ка Белгији, Холандији и Данској, као и према скандинавским земљама, углавном Норвешкој и Шведској. У новије време уочен је и тренд кријумчарења ватреног оружја ка Грчкој, Турској и Блиском истоку.

Према расположивим подацима, на подручју Пчињског округа и Рашке области идентификоване су локације за складиштење оружја и експлозивних средстава.

Чланови криминалних група из региона, организовано и појединачно, кријумчаре оружје у земље Европске уније. Ради кријумчарења, оружје се углавном рас-

тавља у делове и сакрива у путничка, теретна и комби возила или аутобусе са преправљеним или уграђеним преградама, или се сакрива у резервоаре и већ по-

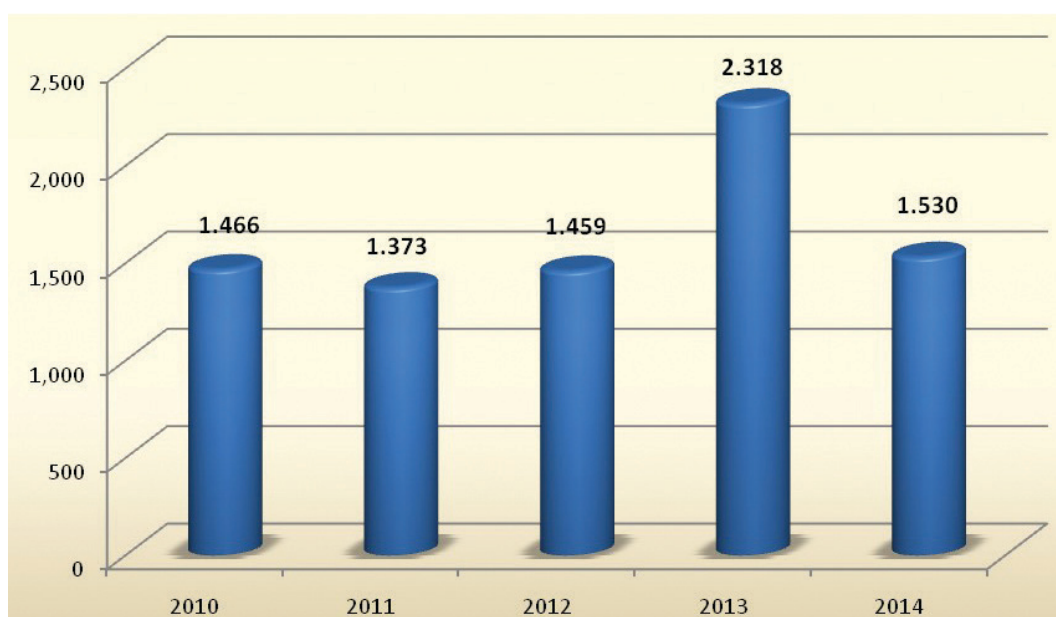
стојеће фабричке шупљине. Неретко се оружје кријумчари сакривено у пртљагу на редовним међународним аутобуским и железничким линијама. Није редак случај ни да се оружје преноси приликом илегалног преласка границе (пешице или чамцем).

Уочено је да се са територије Турске кријумчари гасно оружје, углавном железничким саобраћајем, сакривено у шупљинама путничких или теретних вагона, преко Бугарске или преко Грчке и Македоније. То оружје се потом у илегалним радионицама у Македонији и Србији (подручје АПКИМ) преправља у ватрено, тако што се бушењем или заменом цеви прилагођава одређеном калибру. Тако преправљено оружје се у кодаду или у деловима кријумчари преко централне Србије ка Западној Европи. Цена овог оружја на илегалном тржишту вишес-

труко је нижа од цене ватреног, због лошијег квалитета и краћег века трајања.

У периоду од 2010. до 2014. године поднето је 7.416 кривичних пријава за кривично дело неовлашћеног држања, ношења и промета оружја и експлозивних материја из чл. 348 КЗ РС и одузето је 8.146 комада различитог ватреног оружја⁶². Поред тога, одузето је и 240 ручних бомби. Кривичне пријаве су поднете против укупно 7.844 лица, од којих је највећи број мушког пола (преко 96%) у чијој структури преовлађују особе старости од 21 до 30 година (око 26%). Код учинилаца женског пола преовлађују лица старости од 51 до 60 година (око петине).

62 Заплењено оружје и муниција континуирано се уништавају, па је у периоду од 2003. године, закључно са последњим уништењем 2012. године, укупно уништено преко 108.000 комада оружја и 40.000 комада муниције различитог калибра.

Графикон 10: Укупан број одузетог оружја по чл. 348 КЗ РС од 2010. до 2014. године

Одређена количина ватреног оружја на територији Србије потиче из имовинских кривичних дела, најчешће крађа из станова, кућа, викендица, магацина и сл., и продаје се на илегалном тржишту. Оружје доступно на илегалном тр-

жишту користи се и за извршење других кривичних дела (убиство, тешке телесне повреде, разбојништво и др.), од стране како организованих криминалних група, тако и извршилаца кривичних дела са елементима насиља, након чега се из-

вршиоци најчешће ослобађају оружја којим су извршили дело или га уништавају. На илегалном тржишту присутна је и одређена количина експлозива која, из-

међу осталог, потиче из земаља региона и у појединим случајевима се користи у извршењу кривичних дела са елементима насиља.

Графикон 11: Приказ одређених кривичних дела по КЗ РС извршених уз употребу ватреног оружја у 2013. и 2014. години

Забележени су случајеви да власници, у циљу стицања имовинске користи, оружје у легалном поседу продају на илегалном тржишту, а потом лажно пријављују крађу или губитак оружја да би се брисањем из евиденције ослободили пореских обавеза.

У Републици Србији су регистроване ОКГ које се поред других криминалних активности баве и кријумчарењем оружја. Бројније су криминалне групе формиране *ad hoc* које се искључиво фокусирају на набавку и кријумчарење оружја за познатог купца који од њих наручује одређену врсту и количину оружја. Чланови ових група повезани су и сарађују са криминалним групама у земљи и у региону, користећи родбинске и пријатељске везе и одсуство језичке баријере.

Недозвољеном производњом, држањем, ношењем, прометом, као и кријумча-

рењем оружја бави се мањи број појединаца из криминогене средине, у сарадњи са члановима група које врше друга кривична дела, како у региону, тако и у европским земљама. Тиме се баве и појединци који нису претходно евидентирани као извршиоци кривичних дела. Најчешће се ради о лицима која су пореклом са Западног Балкана, а тренутно бораве у Западној Европи. Они у земљама порекла набављају мање количине оружја, пиштоља или револвера, ређе аутомата и аутоматских пушака, и кријумчаре их у земље боравка ради даље продаје.

Цене оружја у Републици Србији и земљама у окружењу вишеструко су ниже него у Западној Европи. Тако се, на пример, аутоматска пушка на домаћем илегалном тржишту може набавити за 150 до 200 евра, док се на тржишту појединих скандинавских земаља продаје по цени од 2.000 до 3.000 евра. Слич-

на је ситуација и са пиштољима, чија је цена у Србији од 100 до 1.000 евра, а на западноевропском тржишту достиже и 2.000 евра. Цене оружја у Турској и Сирији нешто су ниже и крећу се од 1.000 до 1.500 евра за аутоматске пушке, односно до 1.000 евра за пиштоље.

Географски положај и окружење чине територију Србије погодном за кријумчарење оружја. Дугогодишња економска и социјална криза и незапосленост у Републици Србији довели су до пораста различитих облика криминала који су мотивисани стицањем имовинске користи, међу којима су и различити облици кријумчарења оружја. Угроженост и будући ризици од ове области криминала условљени су понудом и потражњом, а такође и висином имовинске користи која се остварује кроз разлику између набавне и продајне цене.

Количина илегалног оружја и муниције у

региону, њихова продаја и кријумчарење, као и могућност злоупотребе приликом вршења кривичних дела и/или евентуалних терористичких напада могу изазвати несигурност, узнемиреност и страх код грађана Србије.

Нови Закон о оружју и муницији на квалитативно другачији начин уређује набављање, држање, ношење, преправљање, промет и превоз ватреног оружја, тако да ће његова ефикасна примена елиминисати или ограничити неке факторе ризика од овог облика криминала.

Доследна примена новог Закона о приватном обезбеђењу унапредиће функционисање приватног сектора безбедности, као и контролу држања, ношења и чувања ватреног оружја које се користи приликом обављања послова физичког обезбеђења лица и имовине, чиме ће се смањити могућност злоупотребе овог оружја.

Претпоставке о будућем развоју

Очекује се да ће Србија и даље бити транзитно подручје за кријумчарење оружја ка земљама ЕУ, како због свог географског положаја, тако и због социјалних и економских фактора.

Фактори ризика који могу да утичу на повећање транзита оружја са Блиског и Средњег истока ка тржиштима на којима се може остварити велика зарада од његове продаје (Западна Европа) јесу: велика количина оружја која се тренутно користи у ратним дејствима на подручју Ирака и Сирије, а која тамо неће бити потребна након ратних дејстава, и учешће

лица са подручја Западног Балкана у ратним дејствима, као кријумчара и посредника у кријумчарењу оружја преко територије Србије.

Доследном применом новог Закона о оружју и муницији, као и Закона о приватном обезбеђењу, смањиће се могућност злоупотреба легалног оружја, а обезбедиће се и његова боља контрола, што ће смањити могућности неовлашћеног набављања, држања, ношења, преправљања, промета и превоза ватреног оружја на територији Србије.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- иницирати измене кривичноправне регулативе у смислу увођења нове или проширења постојеће инкриминације увођењем кријумчарења оружја као тежег облика кривичног дела из чл. 348 КЗ Републике Србије; такође, иницирати измене у делу који се односи на институт одложеног кривичног гоњења односно тзв. опортунитета, у смислу изрицања мере безбедности одузимања предмета који је настао извршењем кривичног дела, односно које је биће кривичног дела.

2. Јачање институционалних капацитета:

- повећати кадровске капацитете Министарства унутрашњих послова на пословима сузбијања недозвољене трговине и кријумчарења ватреног оружја, имајући у виду комплексност вођења истрага и поступања по захтевима полиција страних земаља у вези кријумчарења ватреног оружја;
- организовати стручно оспособљавање и усавршавање полицијских службеника на пословима спречавања, откривања и доказивања ове врсте криминала, ради сталног праћења савремених трендова и модуса извршења, као и нових метода рада, с циљем ефикасног спровођења истраге;
- креирати нове апликације за евидентирање, обраду и размену података о запленама ватреног оружја (навести врсту, марку, калибар, фабрички број, количину, место и време заплена, земљу порекла, крајње одредиште и др.).

3. Развијање оперативних процедура:

- успоставити специјализоване тимове у оквиру Министарства унутрашњих послова за сузбијање и спречавање кријумчарења ватреног оружја, преко којих ће се, између осталог, обављати бржа размена информација и обавештајних података на националном, регионалном и међународном нивоу;
- прилагодити тактику поступања новим облицима овог типа криминала и интензивирати рад на откривању илегалног оружја.

4. Унапређење превенције:

- у сарадњи са Управом за управне послове, спроводити поступак легализације оружја уз претходну припрему и медијску кампању која ће мотивисати грађане и упознати их са свим последицама илегалног поседовања и нестручне употребе ватреног оружја и др.
- унапредити заштиту деце и малолетника кроз систем редовног образовања и организовања едукативних радионица о опасности ватреног оружја и др.
- у сарадњи са надлежним министарствима и локалним канцеларијама за младе, организовати и спроводити медијске кампање и превентивне акције (јавне трибине, стручна предавања, едукативни садржаји у штампаним и електронским медијима...) у циљу обраћања широј јавности, едукације становништва и

подизања њихове свести о опасности илегалног поседовања и нестручне употребе ватреног оружја;

- створити све правне и техничке претпоставке за ефикасну примену нове законске регулативе (Закон о оружју и муницији, Закон о приватном обезбеђењу, Закон о детективској делатности и др.);
- у сарадњи са надлежним институцијама, периодично вршити контролу правних лица који спроводе обуке за руковање ватреним оружјем и његову поправку.

5. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- унапредити сарадњу између органа за спровођење закона, у циљу размене података и информација и интензивније примене међународних истражних механизма (заједничких истражних тимова) и спречавања, откривања и доказивања кријумчарења оружја са елементом иностраности;
- придружити се аналитичком радном фајлу Европола за борбу против трговине ватреним оружјем у циљу размене информација и унакрсних провера, како би се започело са билатералним или мултилатералним међународним истрагама у којима ће, поред Србије, учествовати најмање две државе чланице ЕУ;
- унапредити сарадњу са другим државним органима, агенцијама и правним субјектима који се баве прометом оружја и муниције у циљу спровођења заједничких активности на праћењу промета оружја од произвођача до крајњег корисника и спречавања доласка оружја на илегално тржиште;
- унапредити сарадњу свих надлежних линија рада у Министарству унутрашњих послова, у циљу спровођења заједничких активности на сузбијању недозвољене производње, држања, ношења и промета оружја.

8. ЕКОНОМСКИ КРИМИНАЛ

Економски криминал као специфичан облик криминала чијем развоју доприносе конкретни услови у економском животу и који прати непрекидно прилагођавање позитивноправним прописима, може имати утицај на криминалне активности у Србији. Најчешће се манифестује кроз деловање појединаца који злоупотребљавају целокупан економски систем и причињавају штету првенствено по буџет државе. Посебан ризик представља деловање организованих криминалних група и криминалних група чије су активности усмерене на различите облике економског криминала, као што су кријумчање акцизне робе, фалсификовање новца и пословне документације, злоупотребе у привредном пословању и друго.

Ова област криминала узрокује високу материјалну штету, преваходно по буџет државе. Карактерише је непрекидно прилагођавање друштвено-економским односима и законским прописима. Последице кривичних дела из ове области јесу стварање нелојалне конкуренције на тржишту, смањење радних места, смањење квалитета јавних услуга услед смањења буџетских прихода, појава сиве економије, нелегалних тржишта и друго.

Кривична дела из ове области у посматраном периоду чине мање од 10% од укупно пријављених кривичних дела, али висина причињене материјалне штете износи око 60% од укупне штете настале вршењем кривичних дела.

Државни органи који предузимају мере и радње у сузбијању пореских кривичних дела, открили су појавне облике избегавања плаћања јавних прихода који представљају изразиту друштвену опасност, а самим тим и озбиљан друштвени проблем.

Значајан удео у области економског криминала имају пореска кривична дела, која се издвајају како по степену организованости тако и по висини буџетског оштећења. У прилог томе говори податак да је у последње две године откривено 1.956 пореских кривичних дела и да су поднете кривичне пријаве против 2.621 лица због избегнутих пореских обавеза у износу од преко 14,8 милијарди динара.

Пореска кривична дела углавном се врше неподношењем пореских пријава и уношењем лажних података у ПДВ пријавама, са циљем избегавања плаћања пореза или неоснованог исказивања износа за повраћај пореза или порески кредит, непријављивањем стварног прихода или коришћењем лажних фактура које најчешће не прати промет добара и услуга и слично. Посебан проблем са којим се суочавају представници служби за спровођење закона јесте избегавање кривичне одговорности и отежавање контроле плаћања јавних прихода, услед пререгистрације привредних субјеката са те-

риторије ужег дела Републике Србије, на подручју АПКиМ, која се врши како би се документација учинила недоступном и онемогућило вршење контроле и утврђивање јавних прихода. Најчешће је реч о привредним субјектима који своје пословање организују попут предузећа које смо означили као „перачка”, односно „фантом” предузећа, као и они привредни субјекти који су имали пословне односе са тим предузећима.

Један од најчешћих облика утаје пореза са елементима организованости учинилаца односи се на увоз и промет текстила, обуће и одеће из азијских и евроазијских земаља.

Чланови криминалних група са власницима већег броја привредних друштава регистрованих на територији Србије врше транспорт, увозе и стављају у промет напред наведену робу, коришћењем пословне документације са неистинитим садржајем (фалсификована документација), а све у намери да се прикрије и лажно прикаже вредност робе, како би се избегло плаћање пореских и царинских обавеза приликом увоза у Србију. Вредност робе на улазним рачунима најчешће је више пута умањена у односу на тржишну вредност.

Након царинења робе, на основу лажних фактура, где је вредност робе вишеструко умањена, роба се ставља у промет. Промет се фиктивно региструје преко фискалне касе, а роба завршава на илегалном тржишту.

Значајан облик утаје пореза са елементима организованости представља и промет базног уља. Увоз базног уља врши се са територије Републике Мађарске, Републике Босне и Херцеговине, Републике Италије и других земаља. Увоз базног уља у значајној мери је повећан од момента увођења акцизе на лож уље. Промет базног уља организује се тако што увозници продају базно уље привредним субјектима у земљи који најчешће врше промет

у транзиту, и то најчешће што промет региструју преко фискалне касе уз минималну разлику у цени, купцима који су регистровани на подручју АПКиМ.

Постоји сумња да се наведено базно уље користи као погонско гориво после умешавања са дизел горивом и на тај начин долази до избегавања плаћања акцизе.

Проверама је утврђено да на административним прелазима са АПКиМ није регистрован иступ базног уља где су се појављивали купци са подручја АПКиМ. Такође, количине базног уља које су увезене у земљу вишеструко премашују потребе тржишта.

Највећи претњу у области пореских кривичних дела представља пословање преко тзв. фантомских предузећа. Близу 450 ових предузећа је откривено у 2013. и 2014. години. Најчешће се користе за издавање фиктивне пословне документације и приказивање пословног односа са привредним субјектима који заправо не постоји, чиме се омогућава прикривање продаје робе на „црно”, избегавање пореза и акциза, али и прање новца. Ова предузећа се након извршених злоупотреба гасе и не постоји могућност наплате, јер се углавном ради о привредним друштвима са ограниченом одговорношћу, која одговарају имовином које заправо нема.

Сумњиве трансакције обављене преко „фантомских предузећа“ најчешће су набавка добара и услуга ради неоснованог коришћења претходног пореза, као и продаја робе на „црно“ без евидентирања у пословним књигама, авансна плаћања уз навођење фиктивних основа уплате, подизање значајних износа у готовом новцу, који се враћају власницима регуларних предузећа умањени за износ провизије, а потом служе за исплату зарада на „црно“ или за личне потребе.

Приметна је и појава да физичка лица организовано оснивају или купују предузећа, а затим повезано делују током

кратког периода ради преноса пореских обавеза са регуларних на „фантомска предузећа“, као и појава да „фантомска предузећа“ у кратком периоду исказују велики промет у ПДВ пријавама са незнатним износом исказане пореске обавезе и уз релативно малу уплату јавних прихода.

Предуслов за превенцију у овој области јесте сузбијање рада „фантомских“ и „перачких“ предузећа и њихово откривање у раној фази.

У посматраном периоду значајно је било откривање злоупотреба у поступцима приватизације,⁶³ које су се углавном односиле на незаконито располагање имовином субјекта приватизације како би се прибавила корист купцу (продаја непокретности у власништву субјекта приватизације супротно прописаним процедурама и по умањеној вредности у односу на тржишну), незаконито оптерећење имовине субјекта приватизације и злоупотребе у поступку приказивања инвестиционих улагања.

Ради откривања почињених злоупотреба, Тужилаштво за организовани криминал, Министарство унутрашњих послова и други државни органи који имају надлежност у овој области предузели су бројне мере за контролу великих привредних субјеката који су приватизовани у претходном периоду, због изузетно високе причињене штете и прибављене противправне имовинске користи.

Обим и присуство сиве економије⁶⁴

63 Поступак приватизације спроводи се кроз својинску трансформацију и представља кључни елемент структурних реформи које треба да доведу до веће економске ефикасности и развој домаћег тржишта капитала. Процес приватизације се у Републици Србији одвија више од 20 година, кроз неколико различитих модела и није у потпуности окончан.

64 Према Економском речнику сива економија је скуп економских активности које се обављају ван институционализованог привредног амбијента. Обухвата криминално пословање, фиктивно привређивање, неформалну економију и остале прикривене и нелегалне пословне трансакције

представљају изазов са којим се суочава економија у Србији. У студији коју су 2013. године израдили Фондација за развој економске науке и USAID Србија⁶⁵ сива економија је означена као један од највећих изазова са којим се суочава привреда наше земље. Према овој студији, укупан обим сиве економије у 2013. години износио је 30% БДП⁶⁶, а највећи део сиве економије био је концентрисан у промету производа и раду на црно. Такође, упоредни подаци су показали да је сива економија у Србији тек за око 15% релативно већа у односу на просек земаља Централне и Источне Европе.

Поред пореских кривичних дела, злоупотреба у поступцима приватизације и сиве економије, економски криминал се испољава у области спољнотрговинског промета и јавних набавки, банкарског пословања, путем различитих превара у привредном пословању, злоупотреба у стечајним поступцима, али и у виду злоупотребе јавних овлашћења и службеног положаја.

Идентификоване злоупотребе у области банкарског пословања, где се учиниоци кривичних дела удружују ради извршења конкретних кривичних дела, углавном се односе на незаконито омогућавање добијања кредита физичким и правним лицима.

У области спољнотрговинског промета, злоупотребе су првенствено базиране на незаконитом умањењу пореских обавеза приликом увоза, односно извоза робе (беле технике и концентрата руда обојених метала), најчешће фалсификовањем пословне документације, неистинитим приказивањем власништва и вредности робе приликом увоза, царинења и стављања у промет робе на територији Србије.

(Економски речник, 2010).

65 Америчка агенција за међународни развој.

66 Бруто домаћи производ.

Претпоставке о будућем развоју

У претходном периоду је унапређен нормативни оквир у различитим областима, пре свега, у области пореског система, у области банкарског пословања и осигурања, јавних набавки, промета некретнина, платних услуга, статусних питања у вези са привредним друштвима и др., а донета је и Стратегија истрага финансијског криминала за период

2015–2016 године.

Очекује се да ће унапређење нормативног оквира допринети стварању услова за ефикасније супротстављање економском криминалу, са акцентом на новим организационим решењима и увођењу принципа проактивности који ће примењивати надлежне службе за спровођење закона.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- наставити усклађивање прописа са стандардима Европске уније;
- обезбедити спровођење Стратегије финансијских истрага за период 2015–2016. године.

2. Јачање институционалних капацитета:

- унапредити систем прикупљања и размене података између надлежних државних органа који се баве сузбијањем економског криминала;
- увести обуке полицијских и других службеника који учествују у истрагама економског криминала на свим нивоима;
- унапредити сарадњу са Европским полицијским колеџом (CEPOL) ради спровођења обука за полицијске службенике који се баве сузбијањем економског криминала.

3. Развијање оперативних процедура:

- унапредити систем за размену података између органа за спровођење закона у овој области. Унапређење превенције;
- предузети конкретне активности на јачању пореског морала у свим областима друштва у циљу обезбеђења ефикасније наплате јавних прихода.

4. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- унапредити координацију и размену података између органа за спровођење закона на националном нивоу, као и са одговарајућим међународним агенцијама и организацијама.

8.1. Кријумчарење и недозвољена трговина акцизном робом (цигарете, резани дуван, алкохол, алкохолна пића, нафта и нафтни деривати, кафа)

У Републици Србији присутни су различити облици недозвољене производње, трговине и кријумчарења акцизних производа, првенствено дувана и дуванских производа. У ове криминалне активности углавном су укључени појединци који се удружују ради стицања профита, али постоје оправдани ризици за појаву организованог вршења кривичних дела у овој области, због промене модуса и рута кријумчарења ове врсте производа, као и због израженог међународног карактера и високе профитабилности ове врсте криминала, као и повезаности са другим облицима организованог криминала (кријумчарење наркотика, прање новца и др.).

Кријумчарење, недозвољена производња и трговина акцизним производима, међу којима су дуван и дувански производи, алкохол и алкохолна пића, нафта и нафтни деривати и у мањој мери кафа, последица су понуде и потражње на тржишту, високе стопе опорезивања ових производа, неусаглашености фискалних политика и значајне разлике између цена ових производа у региону и у земљама ЕУ.

Сузбијање недозвољене производње, недозвољене трговине и кријумчарења акцизне робе један је од приоритета у борби против сиве економије и економског криминала.

Успостављањем система контроле квалитета моторног горива помоћу маркирања нафтних деривата (2014. године), у Србији је знатно смањена нелегална продаја ових деривата. У ранијем периоду је део нафте и нафтних деривата на наше тржиште пристизао илегалним кријумчарским каналима. Највећи ризик представља појава недозвољене трговине и кријумчарења нафте и нафтних деривата из земаља у окружењу, коришћењем речних пловила, и то првенствено пловног

пута реке Дунав, где се одвија међународни режим пловидбе, али и других пловних путева. Један од модуса кријумчарења у претходном периоду била је куповина нафте и нафтних деривата из рафинерија у Србији за привредна друштва са подручја АПКИМ, а затим преусмеравање и препродаја на илегалним тржиштима.

Алкохол, алкохолна пића и кафа кријумчаре се у малим количинама, и то првенствено из правца Црне Горе и АПКИМ.

Најзаступљенији вид недозвољене трговине и кријумчарења јесте илегални промет дувана и дуванских производа. Услед различитих социјално-економских фактора, у посматраном периоду дошло је до експанзије ове криминалне активности.

Тржиште дувана и дуванских производа чине корисници, укупно 64,5% становника Србије узраста од 18 до 64 године, који су у току свог живота пушили цигарете. Свакодневно конзумирање цигарета готово је једнако распрострањено међу свим половима и старосним структурама⁶⁷.

⁶⁷ Институт за јавно здравље „др Милан Јовановић

Према проценама дуванских компанија које послују на нашем тржишту, у посматраном периоду је близу трећине легалног тржишта на неки начин прешло на

Багут“, Национално истраживање о стиливима живота становништва Србије, 2014. године.

илегално тржиште. Током 2015. године тржиште дувана је делимично стабилизовано и није уочен прелазак потрошача са легалног на илегално тржиште, вероватно због смањења малопродајних цена појединих дуванских производа, али и услед рада надлежних државних органа.

Кријумчарење дувана и дуванских производа

Кријумчарење дувана и дуванских производа је посебан изазов са којим се суочава већина земља у региону. Разлике у ценама ових производа на легалним тржиштима, неусклађеност фискалних политика и пад куповне моћи становништва доводе до повећане тражње за алтернативним, односно нелегалним и јефтинијим производима. Овој врсти кријумчарења погодује и традиција производње дувана која заузима значајно место у пољопривредној производњи земља Западног Балкана.

Процене из 84 земље широм света указују да незаконита трговина цигаретама чини 11,6% укупне светске потрошње, која износи 657 милијарди цигарета годишње. Глобални губитак пореских прихода од кријумчарења цигарета износи између 40 и 50 милијарди америчких долара годишње, а губици пореских прихода у ЕУ у 2012. години процењени су на око 12,5 милијарди евра.⁶⁸

Дуванска индустрија у Србији учествује са око 13% у укупним приходима у буџету. Приходи од акциза за дуван и дуванске производе чине више од трећине (36,5%) укупних акцизних прихода. На домаћем тржишту присутне су домаће и иностране компаније које се баве производњом, обрадом и прометом дувана, обрађеног дувана и дуванских производа, а производњом дувана бави се и око 1.700 физичких лица – коопераната дуванске индус-

трије.

Производња и продаја цигарета у 2013. и 2014. години у Србији показује тренд смањења, чему су допринели различити фактори, пре свега повећање цена цигарета, прелазак потрошача на друге јефтиније производе (резани дуван) или електронске цигарете и примена Закона о заштити становништва од изложености дуванском диму. Када је реч о извозном тржишту, цигарете се, на регионалном нивоу, највише извозе у БЈР Македонију, Босну и Херцеговину и Црну Гору.

Криминалне активности у вези са дуваном и дуванским производима јесу недозвољена производња, трговина и кријумчарење дуванског листа и резаног дувана, затим недозвољена трговина и кријумчарење цигарета без акцизне маркице или са домаћим или иностраним акцизним маркицама и фалсификовање цигарета познатих брендова.

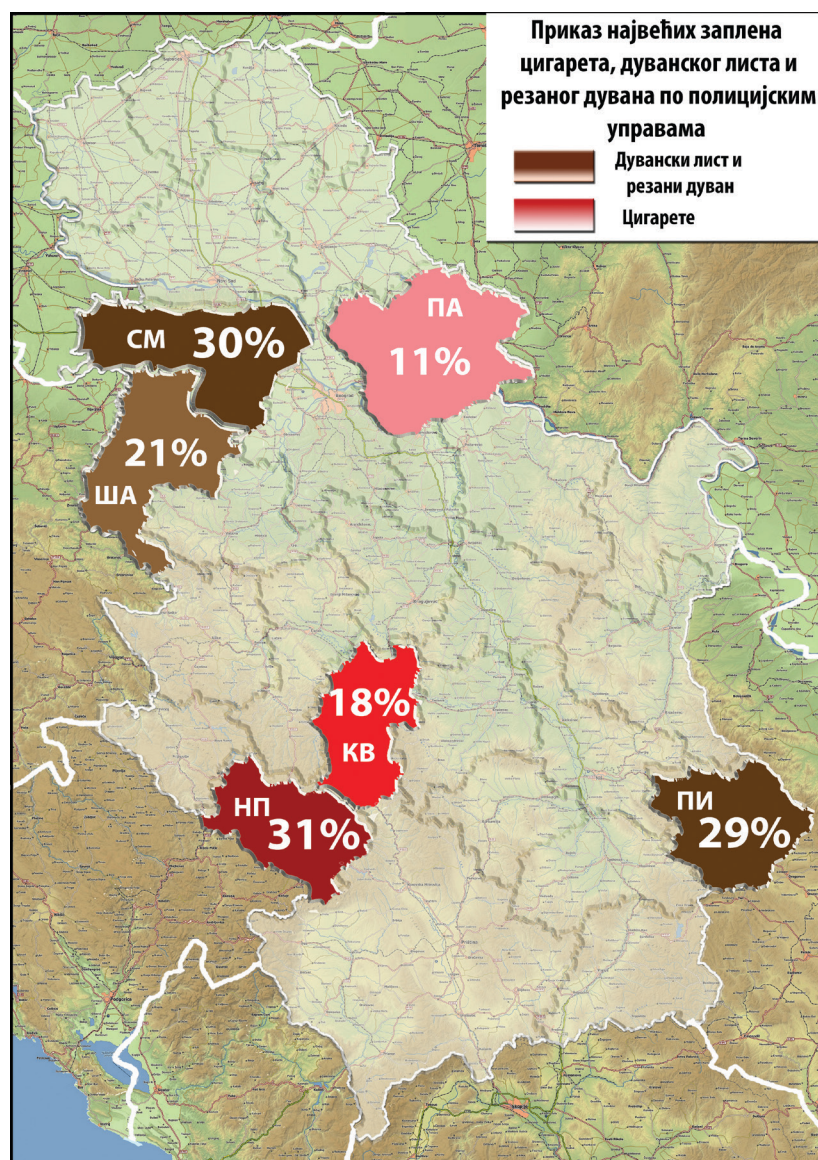
Недозвољена производња, трговина и кријумчарење дувана и дуванских производа је изазов са којим се суочавају учесници на тржишту и држава уопште и који значајно утиче на легално тржиште и смањење планираних прихода у буџету, за око 200 милиона евра годишње.

68 INTERPOL, Legal Handbook Series Tobacco EN.

Дуван – резани дуван и дуван у листу

Недозвољена трговина резаног дувана и дувана у листу најдоминантнија је криминална активност у посматраном периоду. Према подацима Управе за дуван Министарства финансија у 2014. години заплешено је 225 тона дувана у листу и резаног дувана, док су полицијски службеници запленили скоро 94 тоне. Услед ширења нелегалног тржишта резаног дувана и на други начин уситњеног дувана и дуванских производа, у 2014. години

је дошло до номиналног пада од 7,4% у приходима од акциза на дуванске производе. Највеће заплене резаног дувана реализоване су на подручју Шапца, Сремске Митровице, Београда, Новог Сада, Панчева и Краљева. У поступку контроле, поред дувана одузете су машине за резање и влажење дувана, ваге за мерење, моторна возила и одређена количина пратећег прибора за пушење.

Идентификована је илегална производња дуванског листа, развијањем илегалних канала за снабдевање семеном дувана, али и производња илегалног расада дувана кроз илегалне плантаже дувана или злоупотреба вишкова произведеног расада.

Дуван у листу или резани дуван се кријумчари сакривен у путничким возилима, камионима и аутобусима, најчешће из БЈР Македоније и Босне и Херцеговине, а илегално се транспортује и са подручја АПКИМ.

Када је у питању недозвољена трговина дуваном, постоје два актуелна модуса:

1. Појединци који нису уписани у Ре-

гистар произвођача дувана, и немају закључене уговоре са обрађивачима дувана, набављају дуван у листу директно од произвођача дувана, ручно га режу и продају непосредно или путем оглашавања;

2. власници привредних друштава која су регистрована за откуп дувана, користећи повлашћени положај на тржишту за откуп дувана по нижим ценама, уз помоћ фалсификоване пословне документације дуван наводно продају привредним субјектима регистрованим за промет, док га заправо преузимају појединци који врше даљу продају.

Недозвољена трговина и кријумчарење цигарета

Према подацима Управе за дуван Министарства финансија, током 2014. године заплењено је укупно 31,92 тоне цигарета. Министарство унутрашњих послова у 2014. години запленило је укупно 80.644 бокса различитих цигарета или 221 бокс цигарета дневно. Реч је углавном о цигаретама без акцизних маркица, и то робних марки „Марбле“, „Монте“, „Трокадеро“, „Асхима“ и др. Вредност одузетих цигарета у току 2014. године износи преко 111 милиона динара.

Географски положај Србије у централном делу Балканског полуострва, на важним путним правцима који повезују Азију и Европу представља транзитно подручје за кријумчарење дуванских производа на илегална тржишта земаља у региону или у Западној и Централној Европи. Мања количина ових производа се дистрибуира на илегално тржиште у нашој земљи.

Цигарете се у нашу земљу кријумчаре најчешће из правца Црне Горе, БЈР Македоније, Босне и Херцеговине. Поред тога, цигарете се транспортују са подручја АПКИМ на подручје централне Србије.

Кријумчаре се коришћењем специјално израђених бункера у теретним, комби и путничким возилима, редовним аутобуским и железничким линијама, према Румунији, Мађарској, Бугарској и Хрватској са крајњим одредиштем у Западној и Централној Европи, где је цена цигарета вишеструко већа.

Постоји неколико модуса кријумчарења цигарета са акцизним маркицама наше земље, земаља у окружењу или без акцизних маркица.

Цигарете које су произведене у нашој земљи и извезене у БЈР Македонију, транспортују се на подручје АПКИМ, а затим се илегалним кријумчарским каналима враћају на територију централне Србије, са македонским акцизним маркицама, а потом кријумчаре кроз нашу земљу на територију Мађарске, Румуније и Хрватске у Западну Европу.

Цигарете намењене за илегална тржишта у Западној и Централној Европи купују се у мањим количина у малопродајним или veleprodajnim објектима на нашем тржишту, а потом се кријумчаре пре-

ма северу земље. Одатле се илегалним кријумчарским каналима пребацују на територију Мађарске, где се складиште или препакују, а затим транспортују у

земље крајњег одредишта, углавном у Француску, Немачку, Швајцарску, Велику Британију и нордијске земље.

Слика 9: Возило коришћено за кријумчарење цигарета

„Недозвољене беле цигарете“ или „јефтине беле цигарете“⁶⁹ представљају другу највећу категорију нелегалних производа на нашем тржишту. Углавном су произведене на Блиском истоку и у азијским земљама, а допремају се до лука у Јадранском мору, одакле се из правца Црне Горе и подручја АПКИМ, преко наше земље кријумчаре у Мађарску и Румунију. Процењено је да ове цигарете чине 27,9% укупног илегалног тржишта у ЕУ, с тим што је њихова концентрација највећа на њеним границама.⁷⁰ Процењује се да ће, са порастом куповне моћи становништва, оне у будућности задржати значајно место на тржишту, због атрактивног паковања, квалитета и малопродајних цена на тржишту.

⁶⁹ Illicit whites.

⁷⁰ Ernesto U. Savona, Director of Transcrime (Joint Research Centre on Transnational crime Università Cattolica del Sacro Cuore / Università degli studi di Trento) and professor of Criminology – Презентација на тему „Сива економија и илегална трговина у Европи“ – на Регионалној конференцији Америчке привредне коморе у Београду, 26. 10. 2015. године.

Руте које се користе за илегално пребацавање дуванских производа добро су разрађене и користе се и за кријумчарење опојних дрога, ватреног оружја и ирегуларних миграната.⁷¹

Према расположивим сазнањима, у кријумчарење цигарета умешане су балканске криминалне групе које делују у Европи и које имају разрађену мрежу потрошача. Поред цигарета које су прокријумчарене из земаља региона и Србије, где су и произведене (у Француској, Аустрији, Немачкој, Швајцарској и Шведској заплењене су цигарете са домаћом акцизном маркицом), кријумчаре се и дистрибуирају и цигарете произведене у Источној Европи (оне не улазе на територију Србије). Месечни профит од кријумчарења цигарета у једном већем европском граду процењује се на око 300.000 евра.

⁷¹ EUROPOL, SOCTA, An update on serious and organised crime in the EU, 2015.

Руте кријумчарења цигарета преко Републике Србије

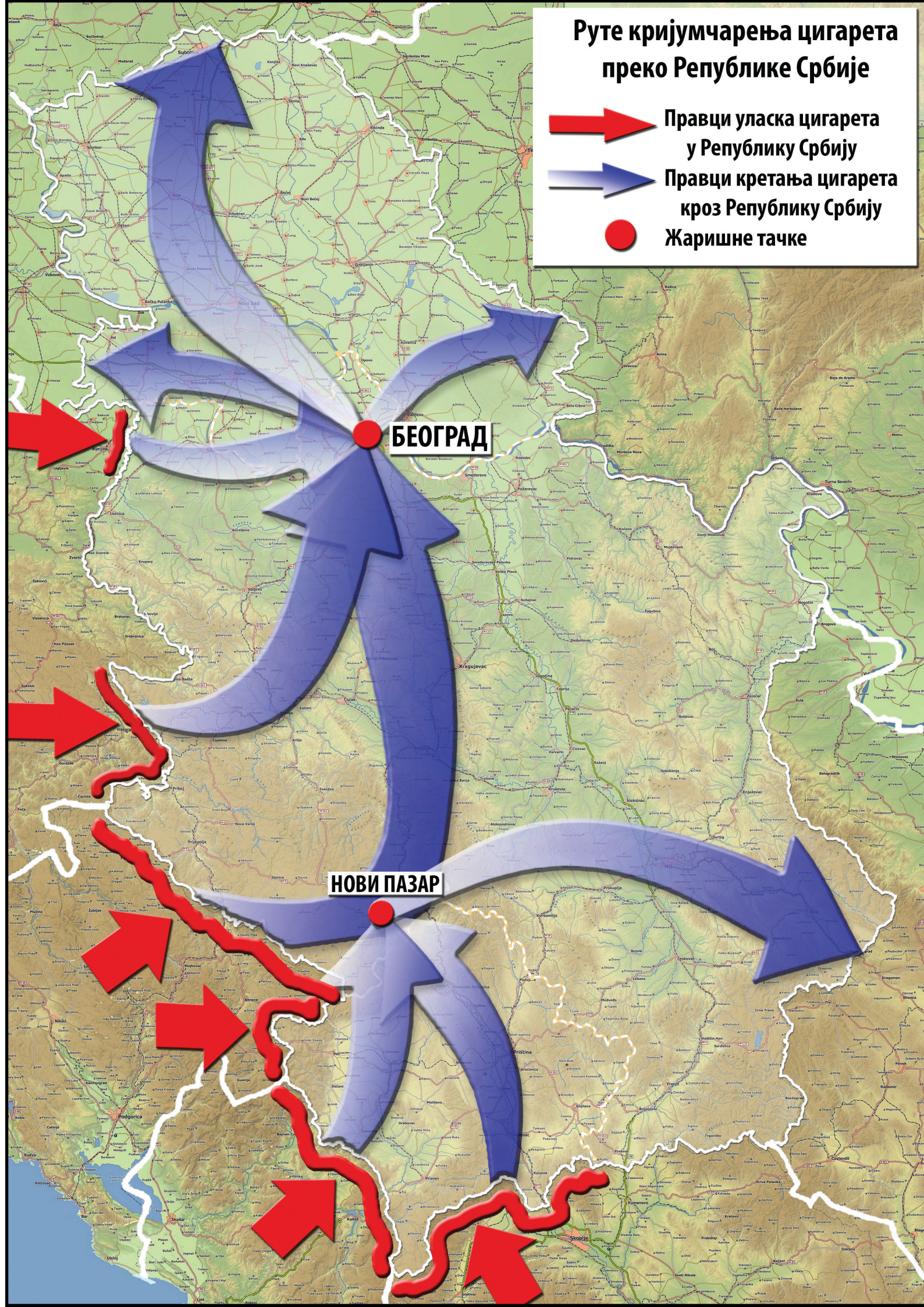
Правци уласка цигарета
у Републику Србију

Правци кретања цигарета
кроз Републику Србију

Жаришне тачке

Профит који се оствари кријумчарењем цигарета резултат је, пре свега, разлике у цени дуванских производа у нашој земљи и у Западној и Централној Европи, али је и резултат избегавања плаћања акциза, пореских и царинских обавеза.

За транспорт кријумчареног дувана и дуванских производа углавном се користи друмски и железнички саобраћај, али се за пребацивање преко граничне линије користе и алтернативни путни правци преко тзв. зелене линије. Присутан је и тзв. мрављи шверц, где појединци прелазе државну границу неколико пута дневно преносећи дозвољене мале количине цигарета.

Поред наведеног, у мањој мери кријумчаре се производи намењени дуванској индустрији попут филтера и папира за цигарете, машиница за завијање дувана, налепница за лепљење на боксове цига-

рета и другог пратећег материјала. Ризик представљају и лако доступне машине и опрема за производњу цигарета које потичу из фабрика цигарета у региону које су престале са радом након распада бивше Југославије.

Фалсификовање цигарета познатих брендова на домаћем тржишту је ретко јер недозвољена трговина и кријумчарење цигарета имају мањи ризик од откривања. Пронађени су фалсификати појединих домаћих и иностраних брендова за које се сумња да су на тржиште доспели кријумчарским каналима из земаља у окружењу, док појава илегалне фабрике за прераду дувана и дуванских производа у претходне две године није забележена. Без обзира на то, не сме се занемарити ризик од појаве илегалних производних погона у легалним фабрикама или илегалних фабрика како у земљи тако и у региону.

Слика 10: Заплена веће количине цигарета без акцизних маркица

Претпоставке о будућем развоју

На основу расположивих показатеља, уочава се тренд стабилизације тржишта дувана и дуванских производа, што је предуслов за обезбеђење адекватних услова за пословање привредних субјеката у овој области и планирање буџетских прихода. Међутим, иако је ниво прихода од акциза на дуванске производе повећан, може се рећи да је ниво сиве економије у овој области још увек висок и да незаконит профит и даље у великој мери угрожава државни буџет.

На недозвољену трговину, кријумчарење и даље функционисање илегалног тржишта дуваном и дуванским производима утицаће бројни фактори, као што је раст малопродајних цена цигарета услед повећања акциза и усклађивања са директивама ЕУ, затим разлике у мерама економске политике у земљама у окружењу и земљама ЕУ, разлике у ценама у земљама у региону и другим европским земљама, брзина привредног опоравка, ниво незапослености, стандард и куповна моћ становништва, ниво сарадње међу надлежним органима на националном нивоу, као и степен остварене сарадње на међународном нивоу.

Географски положај Србије је важан фактор који ће утицати на транзитно кријумчарење дуванских производа што ће, између осталог, утицати на организованост и умешаност наших држављана у кријумчарење дуванских производа, док ће правац кријумчарења у највећој мери зависти од понуде и потражње на иле-

галном тржишту.

Значајан допринос сузбијању кријумчарења дуванских производа очекује се од примене Протокола за елиминисање нелегалног промета дуванских производа на основу Оквирне конвенције о контроли дувана Светске здравствене организације, чије усвајање се очекује током 2016. године. Србија ће потписати овај документ, ради остваривања позитивних ефеката, имајући у виду да се сузбијање кријумчарења и нелегалног промета дуванским производима мора одвијати кроз сарадњу на регионалном и међународном нивоу.

На одвијање ове криминалне активности на националном и међународном нивоу утицаће степен успостављене и остварене сарадње међу надлежним државним органима, као и међународне полицијске сарадње, који се може знатно унапредити, пре свега кроз правовремену размену обавештајних и других сазнања и формирање заједничких истражних тимова.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- хармонизација акцизне политике и усклађивање других прописа са стандардима Европске уније;
- усвајање Протокола о елиминацији незаконите трговине дуванским производима.

2. Јачање институционалних капацитета:

- унапредити систем прикупљања и размене података између надлежних државних органа који се баве сузбијањем ове криминалне активности;
- увести систем обележавања и кодирања дуванских производа (*Tracking & Tracing*) који обезбеђује праћење производа и контролу целокупне производно-дистрибутивне мреже, од производње и транспорта до продаје потрошачу;
- увести мере електронског праћења возила за превоз дувана у транзиту кроз нашу земљу (ГПС систем);
- устројити регулативу и механизме контроле пратећих материјала (тзв. *non tobacco materials*).

3. Развијање оперативних процедура:

- побољшати брзину размене података између надлежних служби у овој области;
- усмерити активности и на откривању и уништавању постројења, машина и осталих ресурса илегалних произвођача у циљу спречавања појаве фалсификованих производа са акцентом на регионалну и међународну сарадњу.

4. Унапређење превенције:

- предузети мере на јачању капацитета за спровођење мера надзора над спровођењем Закона о дувану (Пољопривредна инспекција у сарадњи са другим инспекцијским службама) и потпуној имплементацији Закона о инспекцијском надзору који би требао да донесе значајнија побољшања, пре свега, у координацији инспекцијског рада;
- покренути медијску кампању ради ширења знања о штетности и вишеструким негативним ефектима недозвољене трговине и кријумчарења ових производа.
- појачати инспекцијски надзор усева дувана у свим фазама (од набавке семена, преко производње расада, гајења, бербе, сушења, откупа);

5. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- успоставити бољу координацију између надлежних државних органа Управе царина, Пореске управе, надлежних инспекцијских служби (тржишна, пољопривредна и фитосанитарна), Министарства унутрашњих послова и надлежних јавних тужилаштва;
- успоставити сарадњу надлежних служби земаља у окружењу, ради проналажења заједничких решења и система брже размене информација;
- активирати међународне ресурсе у борби против производа *Illicit Whites*, пре свега, лоцирања производње која има интернационални карактер;
- појачати контролу граничних прелаза са нагласком на реализацију царинске контроле по дубини територије, затим контролу робе у транзиту и интензивирати контролу тржишта у области производње и промета дувана и дуванских производа кроз заједнички рад полиције, инспекцијских, пољопривредних, царинских и пореских органа;
- формирати заједничке истражне тимове који ће бити састављен од полицијских, царинских и других служби више земаља, са задатком спровођења конкретних мера на сузбијању ове криминалне активности.

8.2. Фалсификовање новца

Усклађивање националног законодавства са правним тековинама ЕУ у овој области, развој информационих технологија, ниво међуагенцијске и међународне полицијске сарадње, промене у односу на увођење валуте евра у новим чланицама еврозоне, појава и коришћење дигиталне валуте и плаћања путем интернета, као и умешаност криминалних група – кријумчара и дистрибутера фалсификованог новца – имаће значајнији утицај на даље кретање ове области криминала.

Фалсификовање новца је криминална активност која је присутна на европском нивоу. Према подацима Европске централне банке у 2014. години, из оптицаја је повучено укупно 838.000 фалсификованих новчаница у апоенима од 20 и 50 евра, што је за 20% више у односу на 2013. годину.

У последњих пет година број фалсификата динара се смањивао. Током 2013. године на милион оригиналних новчаница у оптицају долази 15 фалсификованих новчаница или 39.259 динара фалсификованог новца на милијарду динара у оптицају, а у 2014. години – 7,7 фалсификованих новчаница односно 15.428,7 динара фалсификованог новца на милијарду динара у оптицају. Међу откривеним фалсификатима домаће валуте доминирају новчанице од 1.000, 500 и 2.000 динара.

Међу откривеним фалсификованим новчаницама у Србији највећи удео имају фалсификати динара – 70%. Од фалсификата иностраних валута најбројнији су фалсификати евра – 21,5%. Фалсификати америчког долара чине око 8%, док је учешће других страних валута занемарљиво. У односу на фалсификате домаће валуте, у заплени фалсификата иностраних валута присутна је обрнута тенденција – повећана је количина њихове укупне заплене, као и количина за-

плењених евра и америчких долара. Преовлађују фалсификати евра у апоенима од 200, 100 и 50, а у 2014. години и у апоену од 20 евра. Фалсификати долара су најчешћи у апоену од 100. Остали фалсификати страног новца су конвертибилне босанске марке, британске фунте, швајцарске франке, хрватске куње итд.

На основу досадашњих експертиза фалсификованих новчаница коју обавља Народна банка Србије, утврђено је да су, углавном, средњег или лошијег квалитета, најчешће израђене компјутерском техником или сито штампом. Фалсификати домаћих новчаница су израђени на комерцијалном незаштићеном папиру, коришћењем инк-џет и ласерских штампача или модерних фотокопир апарата у боји. Откривени су и квалитетнији фалсификати новчаница у апоену од 1.000 динара, који су израђени на заштићеном папиру са УВ елементима. Фалсификати евра и долара су у највећем броју израђени техником равне штампе, али је један број рађен техником дубоке штампе као што је тзв. супердолар који спада у фалсификате веома добре израде. Фалсификати долара изузетно доброг квалитета заплени су у илегалној штампарији која је недавно откривена.

У изради фалсификованих новчаница евра, фалсификатори се све више ослањају на префабриковане елемен-

те, као што су холограми или металне траке, који се могу набавити путем интернет мрежа „Клирнет“ и „Даркнет“, а којима се може приступити уз помоћ специфичних софтвера и посебних овлашћења. Даркнет тржишта, такође, омогућавају куповину фалсификованих евра у мањим количинама које се испоручују користећи стандардну пошту и услуге достављања пакета⁷².

Фалсификовање новца захтева учешће већег броја лица у ланцу израде и дистрибуције почев од организатора и финансијера, преко специјалиста штампарске и графичке струке до кријумчара и дистрибутера.

Када је реч о вршењу ове криминалне ак-

тивности од стране криминалних група, у последње време је уочено да се поједини припадници ОКГ укључују у процес кријумчарења и дистрибуције фалсификованог новца, али не и у процес организације и финансирања израде фалсификованог новца.

Фалсификоване новчанице које су намењене локалном тржишту користе се при куповини робе на пијацама или јавним, културним и забавним манифестацијама са већим бројем учесника.

Цена фалсификованих новчаница на илегалном тржишту креће се у распону од 20% до 30% од њихове номиналне вредности. Поред овога, фалсификоване новчанице се кријумчаре преко Србије и дистрибуирају у земљама у региону.

⁷² EUROPOL, SOCTA, An update on serious and organised crime in the EU, 2015.

Претпоставке о будућем развоју

Криминална активност везана за фалсификовање новца не угрожава Србију у великој мери, али је присутан ризик од појаве илегалних и легалних штампарија за израду веће количине фалсификованог новца доброг квалитета, као и од појаве његовог кријумчарења и дистрибуције.

Усклађивање националног законодавства са правним тековинама ЕУ у овој об-

ласти, развој информационих технологија, ниво међуагенцијске и међународне полицијске сарадње, промене у односу на увођење валуте евра у новим чланицама еврозоне, појава и коришћење дигиталне валуте и плаћања путем интернета, као и умешаност криминалних група – кријумчара и дистрибутера фалсификованог новца – имаће значајнији утицај на даље кретање ове области криминала.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- усклађивање националног законодавства са правним тековинама Европске уније у овој области, укључујући и Женевску конвенцију, као и одлуке и директиве Европског парламента и Савета.

2. Јачање институционалних капацитета:

- организовати обуке за запослене у агенцијама за спровођење закона у циљу ефикаснијег и ефективнијег супротстављања проблему фалсификованог новца и побољшати техничку опремљеност органа за спровођење закона у овој области.

3. Развијање оперативних процедура:

- појачати мере контроле на граничним прелазима (улаз и излаз готовог новца), посебно са аспекта откривања кријумчарења фалсификованих евра и долара.

4. Унапређење превенције:

- у склопу постојећих капацитета, унапредити рад свих надлежних институција на прикупљању и размени података о наведеној криминалној активности.

5. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- Унапредити координацију рада агенција за спровођење закона у чијој надлежности је спречавање и сузбијање фалсификовања новца, као и сарадњу са међународним телима (посебно Интерполом, Европолом и Европском централном банком), сходно актуелним кретањима у овој области.

9. ПРАЊЕ НОВЦА

У највећем броју случајева прање новца представља пратећу криминалну делатност организованих криминалних група и криминалних група односно начин на који се нелегално стечени новац уводи у легалне токове, чиме се заокружује њихова основна криминална делатност.

Укупан обим прања новца у свету износи између два и пет процената светског друштвеног бруто производа или између 615 милијарди и 1.540 милијарди евра годишње⁷³.

Претпостављени ниво прања новца, његов утицај на финансијски систем и токове и пратећа улога, коју има у свим облицима организованог криминала, а која омогућава инвестирање криминалног профита и даље ширење криминалних активности, чини да ова криминална активност остане једна од кључних претњи са којом се и ЕУ суочава⁷⁴.

⁷³ EU Serious and Organised Crime Threat Assessment, EUROPOL SOCTA 2013

⁷⁴ An update on serious and organised crime in the EU, EUROPOL SOCTA 2015.

Савремене информационе технологије, глобална повезаност финансијских институција, висок степен стручности који ова криминална активност захтева, као и потпуна прилагодљивост актуелним условима на тржишту и економији уопште, карактеришу процес легализације незаконито стеченог новца. Крајње одредиште за убацивање сумњивих новчаних средстава су финансијски системи држава Европске уније, али и изван ње, а посебно финансијски системи држава које су погођене економском кризом, које су у процесу транзиције и у којима није окончан поступак приватизације, што је карактеристично за земље Западног Балкана.

Стање у Србији

Прање новца представља везивну тачку између великог броја различитих кривичних дела – како оних са елементом организованости, тако и оних без овог обележја. Сврстава се у групу тешких кривичних дела и представља пратећу активност различитих облика економског криминала (злоупотреба службеног положаја, злоупотреба положаја

одговорног лица, пореске утаје, злоупотреба платних картица и др), општег криминала (нарочито кријумчарења и трговине ПКС, људи, ватреног оружја и муниције) и високотехнолошког криминала. Ова криминална активност носи опасност од консолидације финансијске моћи организованих криминалних група и тиме непосредно угрожава стабилност

привредно-финансијског система земље, а потенцијалну опасност представља и могућност да се тим новцем финансира тероризам.

Криминална делатност прања новца у нашој земљи до сада је најчешће прањена кроз:

- деловање група којима прање новца представља једну од пратећих криминалних активности и начин да се заокружи основна криминална делатност;
- деловање група којима прање новца представља основну криминалну делатност – оне пружају „услугу“ прања новца другим групама (*Caas – Crime as a Service*), због чега добро познају финансијски систем и робно-новчане токове.

Увођење новца стеченог криминалним активностима у легалне новчане токове врши се преко финансијског сектора (банке, берзе, мењачнице, агенти за пренос новца, осигурање, финансијски лизинг, добровољни фондови и др.) и преко нефинансијског сектора (тржиште некретнина, ревизори, адвокати, рачуновође, посредници у промету непокретности, игре на срећу и др.), наношећи највећу штету буџету, као и јавном и приватном сектору⁷⁵. Процењује се да су у финансијском сектору најрањивије банке, због великог броја клијената и обима финансијских трансакција које стварају могућност за прикривање новца сумњивог порекла. Највећи ризик у нефинансијском сектору испољава се на тржишту некретнина, посебно када се узме у обзир да се у Србији велики број физичких лица појављују као инвеститори, продавци и купци новосаграђених некретнина⁷⁶.

За прање новца је карактеристично непрестано изналажење нових модуса којима би се, поред увођења незаконито стечене имовине и новца у легалне токове, елиминисале или умањиле могућности за откривање и одузимање имовине стечене извршењем кривичних дела. Модуси прања новца су сложени, разноврсни и променљиви. Зависе од актуелних нормативних решења, економских и финансијских кретања у земљи и иностранству, али и од нивоа организованости криминалног деловања.

„Прљави“ новац најчешће се убацује у легални финансијски систем сачињавањем документације са неистинитим садржајем, плаћањем по основу увећања оснивачких улога у привредним друштвима, уплатама новчаног капитала, давањем позајмица посредством оснивача или других физичких лица, као и полагањем динарске и девизне ефективе као депозитних средстава по основу гаранције враћања кредитних пласмана, субординираним зајмовима или издавањем банкарских гаранција, куповином привредних друштава у поступку приватизације преко других физичких или правних лица, улагањем великих новчаних средстава у изградњу стамбених, пословних и спортских објеката или куповином других непокретности, пословањем са офшор фирмама итд.

У легалне пословне структуре „прљави“ новац се углавном убацује куповином удела у предузећима и оснивањем нових предузећа. Веома често се користи модус готовинских уплата „прљавог новца“ на рачуне правних лица кроз директне позајмице оснивача предузећа за текућу ликвидност или преко безготовинских трансфера, који се одвијају тако што правна лица која су под фактичком контролом ОКГ врше наводне међусобне позајмице. Новац стечен криминалним активностима користи се за увећање или проширење легалне пословне активности да би се као „чист“ вратио

75 Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца, Типологија прања новца у Републици Србији, 2015. година.

76 Република Србија, Национална процена ризика од прања новца у Републици Србији, 2013. година.

кроз добит или кроз исплату дивиденди. Убацавање се врши и симулованим пословним односима, тако што се уз помоћ фиктивне пословне документације о наводним испорукама, пријему робе или наводно извршеним услугама „прљав новац“ пребацује са једног предузећа на друго. То је посебно карактеристично за област грађевинарства и пружања маркетиншких услуга и услуга консалтинга.

Државе са либералним пореским законима и са ниским пореским стопама и повластицама тзв. офшор зоне (*Offshore Financial Centers – OFC*), као и земље са строгим банкарском тајном, нарочито су погодне за процес прања новца. Један од разлога за то је олакшана процедура у отварању рачуна и то што се налози и промет по рачуну могу вршити електронским путем. ОКГ преко офшор зона делују тако што чланови група оснивају компаније у тим зонама, најчешће преко адвокатских канцеларија и на имена лица без криминалне прошлости.

Трансакције „прљавог“ новца преко офшор компанија одвијају се у два правца – из Србије према тим компанијама и обрнуто. „Прљав новац“ из Србије се након пребацивања у офшор компанију, у циљу прикривања новчаних токова, раслојава на рачуне више других компанија и физичких лица у иностранству и углавном интегрише на рачун којим располажу чланови ОКГ. Из офшор компанија се у Србију враћа по основу кредитних пласмана од стране инвестиционих компанија, закључивања тзв. субординираних зајмова, као и другим видовима инвестиционог улагања, зајмова, помоћи и услуга.

Када је реч о областима криминала које су најчешће повезане са прањем новца, највећи степен ризика носе предикатна кривична дела пореске утаје, кривична дела у вези с кријумчарењем ПКС и кривична дела злоупотребе службеног положаја и злоупотребе положаја одговорног

лица. Ова кривична дела су високоризична, како због своје бројности тако и због великог износа имовинске користи која се прибавља њиховим извршењем.

Праће новца добијеног извршењем кривичних дела пореске утаје углавном се врши кроз пословање „фантомских“ предузећа и организовано и повезано деловање „фантомских“ и „перачких“ предузећа.

Праће новца стеченог трговином и кријумчарењем ПКС указује на сложеност финансијских процеса и модуса који у том смислу стоје иза овог облика транснационалног организованог криминала. О томе сведочи податак УН да је чак 80% опраног новца у свету стечено трговином и кријумчарењем ПКС⁷⁷.

Према досадашњим искуствима, ОКГ које делују у Србији и региону новац добијен трговином и кријумчарењем ПКС углавном улажу у куповину предузећа и на тржиште некретнина. Један од карактеристичних начина јесте да се новац уплаћује на рачуне офшор компанија, а затим преко њих враћа у земљу у виду инвестиционих улагања, зајмова, помоћи и услуга, и користи за куповину предузећа. Тржиште некретнина је погодно за улагање „прљавог“ новца због велике акумулације капитала, релативно кратког времена обрта уложеног капитала и велике добити у пословању. Овде се прљав новац најчешће раслојава преко неколико физичких лица која се појављују као инвеститори, затим се „улаже“ у куповину земљишта, прибављање грађевинских дозвола, плаћање такси и изградњу објеката за продају или рентирање.

Злоупотреба службеног положаја и злоупотреба положаја одговорног лица појављује се као предикатно кривично дело прања новца у случајевима када се пере противправна имовинска корист која је стечена овим кривичним делом

77 EUROPOL, Serious and Organised Crime Threat Assessment, 2013.

или када се другоме омогућава улагање прљавог новца. Имовинска корист најчешће потиче од злоупотреба службеног положаја у поступцима приватизације предузећа и у поступцима јавних набавки и углавном се уплаћује на нерезидентне рачуне у иностранству и улаже у тржиште некретнина, или се оснивају правна лица у земљи и иностранству преко којих се прљав новац улаже у легалне токове.

Бројни су фактори који утичу на процес прања новца уопште. Један од значајнијих је недостатак „свежег“ новчаног капитала, што за последицу може имати убацивање „сумњивог“ новца у финансијски систем. Одређени фактори се појављују и у склопу либерализације капиталних кретања која подразумевају отварање рачуна у иностранству, одобравање кредита нерезидентима, уношење и изношење готовог новца без ограничења, једнак третман држављана других држава чланица у погледу стицања права својине на непокретностима и сл. У позадини овог процеса крије се потенцијална опасност од злоупотребе слободе кретања капитала и слободе пружања финансијских услуга које су карактеристичне за интегрисан финансијски простор, у смислу пребацивања нелегално стеченог новца, али и новца који је легално стечен, а може бити искоришћен за финансирање

криминалних активности и тероризма. То је јасан ризик по интегритет, функционисање и стабилност финансијског система⁷⁸.

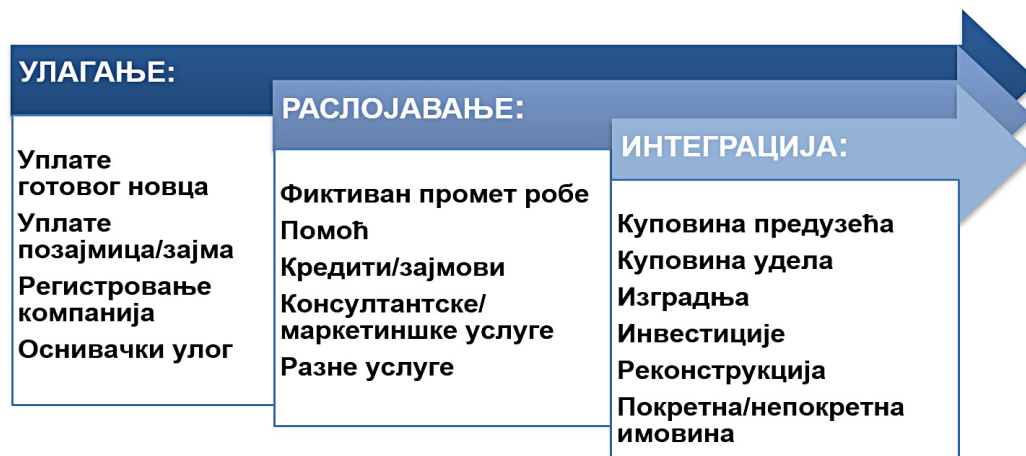
С друге стране, међу факторима који доприносе ефикасном откривању појава прања новца јесте пуна примена Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма уз нагласак на поштовање прописаних обавеза од стране свих законских обвезника, јер „прљав новац“ се концентрише тамо где се заштитне мере идентификације и спречавања најмање примењују. Овакав приступ је у непосредној функцији јачања превентивног дела система у борби против прања новца и води стварању бољих услова и могућности за откривањем сумњивих новчаних трансакција.

Кривичноправни институт одузимања имовине проистекле из кривичног дела, који је уведен у наше законодавство, допринео је да терет доказивања порекла имовине буде пребачен на учиниоца кривичног дела. То је олакшало истраге токова новца, као и привремено и трајно одузимање имовине проистекле из кривичног дела, а за већину постоји основана сумња да су биле предмет „прања“.

⁷⁸ Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца, Извештај о раду Управе за спречавање прања новца за 2014. годину.

Претпоставке о будућем развоју

Начини извршења прања новца који су карактеристични за одређене фазе прања новца биће актуелни и у будућем периоду:

Тржиште некретнина и куповина предузећа или удела у предузећу остаће актуелне области за улагање „прљавог“ новца.

Наставиће се коришћење финансијског сектора у процесу прања новца.

Плаћања преко интернета, где је тешко утврдити идентитет пошиљаоца и primaoca (non face to face пословни однос) дају широк простор за нове начине улагања нелегално стеченог новца. С тим у вези, очекује се јачање тржишта дигиталних валута имајући у виду да је дигитални новац (bit coin) у одређеним делатностима већ прихваћен као средство плаћања.⁷⁹

⁷⁹ Министарство финансија – Управа за спречавање

Офшор дестинације ће и даље бити актуелне у погледу прања новца, првенствено због једноставних услова и процедура за отварање фирми, непостојања обавезе утврђивања оснивача и полагања новца без обавезе утврђивања порекла⁸⁰, као и због великих могућности које пружају у фази раслојавања прљавог новца.

Непрофитне организације, као и игре на срећу представљају високоризичне области у која се новац стечен криминалним активностима може пласирати у легалне токове.

прања новца, Типологије и трендови прања новца у периоду од 2012–2014.године.

⁸⁰ Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца, Типологија прања новца, 2013. година.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:
 - стално прилагођавање постојеће законске регулативе европским стандардима;
 - мониторинг и евалуација ефикасности функционисања система за борбу против прања новца и финансирање тероризма.
2. Јачање институционалних капацитета:
 - унапређивати кадровске и техничке капацитете органа за спровођење закона на откривању кривичног дела прања новца и предикатних кривичних дела у вези са прањем новца;
 - стално унапређивати систем едукације свих учесника у процесу спречавања прања новца у циљу оспособљавања за откривање нових појавних облика и доношење ефикаснијих мера.
3. Развијање оперативних процедура:
 - у циљу откривања већег броја кривичног дела прања новца током спровођења кривичних истрага спроводити финансијску истрагу у циљу прикупљања доказа за кривично дело прања новца, као и идентификовање имовине из кривичног дела.
4. Унапређење превенције
 - јачање свести у широј јавности о појавама прања новца, мерама које држава предузима у борби против тих појава и улогама надлежних државних органа.
5. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:
 - интензивирати сарадњу и заједничке активности са органима за спровођење закона других држава;
 - унапредити сарадњу свих државних органа релевантних за сузбијање прања новца, кроз благовремену размену информација, података и документације од значаја за откривање и доказивање кривичног дела прања новца и њихових учинилаца.

10. КОРУПЦИЈА

Корупција је присутна у свим сегментима друштва и у знатној мери отежава политичке и економске реформе. Представља озбиљну претњу по демократске институције, уништава поверење јавности у правичност и непристрасност, угрожава темељне вредности друштва и успорава процесе интеграције и транзиције. Борба против корупције захтева спровођење свеобухватних друштвених и економских реформи, уз истовремене напоре да се она и организовани криминал сведу на најмање мере.

Једна од битних карактеристика корупције је прикривеност. Учиниоци се вешто прилагођавају променама друштвено-економских односа, али и законским прописима, које веома добро познају и чије празнине вешто користе, често одржавајући своје деловање у границама дозвољеног.

Кривична дела са елементом корупције, међу којима су у првом реду злоупотреба службеног положаја или положаја одговорног лица, трговина утицајем, примање и давање мита, прање новца и пореска утаја, представљају нарочиту опасност, поготово када се појављују као пратећи елеменат организоване криминалне делатности. Такви случајеви доводе до нарушавања конкуренције на тржишту, нелојалне конкуренције, ограничене размене робе и онемогућавања слободног наступа на тржишту.

Привредни криминал, корупција и сива економија обухватају читав сплет економских активности које се обављају мимо законом утврђених процедура и

представљају један од изазова са којима се Србија суочава.

Током последњих година корупција је откривана у најразличитијим сферама друштвеног живота (у областима приватизације, јавних набавки, кредитног пословања, располагања јавним приходима и непокретном имовином, осигурања и др.), што потврђује тезу о њеној прилагодљивости и присутности.

Посебно велику друштвену опасност представља коруптивни утицај ОКГ и криминалних група. Ниво организованости деловања тих група је у директној вези са њиховим коруптивним утицајем на представнике државних и локалних служби. Кроз коруптивни утицај ОКГ обезбеђују пре свега неометано бављење својом примарном криминалном делатношћу, али и приступ информацијама које их стављају у повољнији положај у односу на конкуренцију. Корупција се не користи само за прибављање противправне имовинске користи, већ и као врло ефикасно средство за заштиту од кривичног гоњења.

Супротстављање корупцији, као веома комплексној појави, захтева свеобухватно и планско ангажовање свих друштвених чинилаца и организовану и дуготрајну примену дефинисаних превентивних и репресивних мера. Зато је један од предуслова за успешно супротстављање корупцији, које се налази на високом месту приоритета за прикључење ЕУ, пре свега јачање друштвене свести о штетности, али и о потреби сузбијања корупције.

11. ВИСОКОТЕХНОЛОШКИ КРИМИНАЛ

Повећање броја СaaS сервиса и интернет форума који се користе у криминалне сврхе, појединцима и члановима криминалних група пружају могућност да на лакши начин дођу у посед софистицираних техника и софтверских алата за нападе на рачунарске мреже и системе, као и до компромитованих електронских података о платним картицама.

Доступност и повећана употреба социјалних мрежа од стране деце и малолетних лица у Републици Србији, као и њихова недовољна упознатост са опаностима у онлајн окружењу су примарни фактори утицаја на пораст злоупотребе деце и малолетних лица у порнографске сврхе на интернету. Као доминантан облик размене недозвољеног материјала учиниоци користе П2П⁸⁴ мреже.

Глобални тренд брзог развоја савремених технологија, њихова перманентна примена у свим областима друштвеног живота (број корисника интернета ће током 2015. године прећи три милијарде)⁸², као и велика флексибилност и прилагодљивост новим техничко-технолошким решењима појединаца и криминалних група које се баве неким обликом високотехнолошког криминала, узрокују његову изузетну динамичност. Висок ризик проистиче из флексибилности ове врсте криминала, његове иновативности и неограничености, због чега све више угрожава основна људска права и све већа је претња привредном и финансијском пословању.⁸³

81 P2P – Peer to Peer.

82 Internet Society, Global Internet Report, 2014., www.internetsociety.org/sites/default/files/Global_Internet_Report_2014.pdf, доступно 13.10.2015. године.

83 Према истраживању Еуробарометра о сајбер криминалу објављеном фебруара 2015. године, „корисници интернета у ЕУ су веома забринути због сајбер криминала и 85% њих се слаже да је ризик од виктимизације од сајбер криминала у порасту“.

Иако не захтева велика финансијска улагања, висока софистицираност овог облика криминала, као и могућност високе информатичке заштите учинилаца, чини га мање ризичним од откривања у поређењу са другим облицима криминала, а причињену штету и остварену добит је веома тешко одредити (процено је да се активностима криминалних група које се баве високотехнолошким криминалом, на годишњем нивоу, светској економији причини штета од преко 400 милијарди долара)⁸⁴.

За разлику од већине других организованих и тешких облика криминала, који захтевају одређену организацију и координацију криминалних активности на интернационалном нивоу, софистицираност високотехнолошког криминала и висока друштвена опасност проистичу из немогућности разликовања глобалног

84 McAfee Labs Threats Report, August 2015, <http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-quarterly-threats-aug-2015.pdf>, доступно 15.10.2015. године.

са националним, појединачног са групним или организованим, што додатно отежава његово откривање. Стога су и познати облици и модуси извршења кривичних дела високотехнолошког криминала на глобалном нивоу, углавном препознати и у Србији.

Једна од најзаступљенијих и друштвено најопаснијих облика препознатих у Србији, јесте сексуална експлоатација деце и малолетних лица, као посебно рањиве категорије, у порнографске сврхе. Поред тога, заступљени су и различити облици рачунарских превара на штету физичких и правних лица које се врше на различите начин уз социјални инжењеринг и крађу и злоупотребу идентитета. Финансијско пословање посебно угрожавају незаконите активности везане за платне картице, било да је реч о фалсификовању банковних картица или скидању новчаних износа са рачуна физичких и правних лица у електронском окружењу. За извршење ових кривичних дела користе се посебно осмишљени софтверски алати, технике и методе усмерене на нападе на рачунарске мреже и системе.

Регионални карактер појединих облика високотехнолошког криминала произилази из специфичности региона Југоисточне Европе, посебно Западног Балкана, који повезују језичке, културолошке сличности, етничко порекло, родбинске и пријатељске везе, али и заједничка историја и сукоби који су се десили на ови просторима крајем XX века. Све то је произвело и успостављање интернет сервиса који имају регионални утицај (социјалне мреже, различити веб сајтови, *chat room*, IRC⁸⁵ канали, блогови, интернет форуми...), али је омогућило и њихове злоупотребе, кроз исте модусе високотехнолошког криминала, пре свега злоупотребом интернета.

Високотехнолошким криминалом се у Србији углавном баве појединци мушког пола, из редова млађе популације (од 18 до

35 година), без криминалне прошлости, који су незапослени, али са специфичним техничко-технолошким знањима која су значајан фактор утицаја на бављење овим обликом криминала, док се организовани облици високотехнолошког криминала углавном односе на кривична дела против безбедности рачунарских података⁸⁶.

Профил извршиоца овог облика криминала, идентификован у Србији, у односу на старосну категорију, подудара се са трендовима у свету (већина учинилаца на глобалном нивоу је старости од 18 до 30 година, а у Србији ова категорија чини 57,6% укупног броја извршилаца).⁸⁷

Друштвена опасност ових кривичних дела није, међутим, у корелацији са степеном организованости њихових учинилаца, управо због специфичности модуса извршења и обима и врсте штете коју могу да произведу и појединци самостално.

Највећу штету од високотехнолошког криминала трпе националне економије али и појединци, како у смислу причињене имовинске штете, тако и угрожавања основних људских права, нарочито када су у питању деца и малолетници као најосетљивије категорије становништва. Такође, у односу на друге облике организованог криминала, организовани облици овог облика криминала подразумевају учешће чланова групе који се врло често не налазе у истој држави а често и на истом континенту. Њихова комуникација се одвија у реалном времену, уз коришћење сервиса анонимности којима се прикрива њихов идентитет, а њихово садејство усмерено је на кривична дела која се врше путем интернета на штету лица које се не морају налазити у непосредној близини извршиоца. Све ово отежава откривање и идентификовање учинилаца ових кривичних дела.

⁸⁶ Везе cyber криминала са ирегуларном миграцијом и трговином људима, МУП Републике Србије, 2014. година, http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/Cyber%20kriminal,%20iregularne%20migracije%20i%20trgovina%20judima.pdf, доступно 10.10.2015. године.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁵ IRC – Internet Relay Chat.

11.1. Сексуална експлоатација деце и малолетних лица

П2П мреже представљају доминантан простор за прикупљање и размену материјала у вези са сексуалном експлоатацијом деце и малолетних лица у Републици Србији.

Велика доступност и употреба социјалних мрежа од стране малолетних лица и деце у Републици Србији представља висок ризик и утиче на пораст броја жртава сексуалне експлоатације међу овом популацијом.

Скоро трећина кривичних дела високо-технолошког криминала у земљама Европе и Северне и Јужне Америке⁸⁸ односи се на сексуалну експлоатацију деце и малолетника у порнографске сврхе на интернету, што је тренд који је присутан и у региону Југоисточне Европе, Западног Балкана а тиме и Србији. Присутност ризика од овог облика високотехнолошког

⁸⁸ UNODC, Comprehensive Study on Cybercrime Draft, February 2013., доступно 05.09.2015. године.

криминала у Србији потврђују резултати перманентних активности које српска полиција спроводи на откривању и спречавању кривичних дела везаних за сексуалну експлоатацију малолетних лица и деце на интернету. Извршиоци ових кривичних дела евидентирани су, како у земљи тако и у иностранству, и пронађена је велика количина недозвољеног материјала на носачима рачунарске меморије (хард дискови, ДВД-ови, ЦД-ови, флеш меморије...).

Слика 11: Опрема и недозвољени материјал

Као и свуда у свету, ови порнографски садржаји се прикупљају и користе за личне потребе, или размењују некомерцијално, односно без новчане надокнаде, или се производе и размењују, односно дистрибуирају за новчану надокнаду. Лица код којих су у Србији пронађени овакви садржаји углавном су их користила за

своје потребе. Веома ретко су прикупљени недозвољени материјал размењивали, и то без новчане надокнаде, са другима на основу договора оствареног на криминалним форумима, а у циљу повећања сопствене колекције недозвољеног материјала. Само у појединачним случајевима вршена је продаја недозвољених

садржаја путем интернета. Случајеви открити у Србији указују да пронађени фото и видео материјали порнографског садржаја нису произведени у Србији, односно да су недозвољени садржаји настали сексуалном експлоатацијом деце ван територије Србије.

Извршиоци овог кривичног дела веома често користе П2П мрежу за размену садржаја о злоупотреби деце и малолетника у порнографске сврхе. Највећи број откривених садржаја се односи на децу узраста до три године, понекад и са елементима насиља.

За завођење малолетних лица и деце ради сексуалне злоупотребе и експлоатације извршиоци користе различите социјалне мреже како би им се приближили и задобили њихово поверење. Социјални инжењеринг и крађа идентитета користе се ради отварања лажних профила у намери приближавања одабраној деци. Ретко су извршиоци примењивали уцене и претње како би оштећене одржавали у стању константног страха и континуирано вршили кривична дела над њима.

Иако су откривени извршиоци ових кривичних дела у Србији деловали самостално, без помоћи и утицаја других лица, глобална доступност социјалних мрежа и интернета омогућава да се овакви садржаји лако и једноставно размењују на међународном нивоу. То не умањује друштвену опасност од вршења ових кривичних дела јер су у питању појединци, и представља додатни изазов већ успостављеним облицима међународне сарадње у супротстављању овом облику високотехнолошког криминала.

Још један од фактора који повећавају ризик од извршења ових кривичних дела јесте тренд повећаног коришћења интер-

нета, нарочито у градским срединама, и то све млађе популације, која се такође углавном служи енглеским језиком и тако лако ступа у контакт са лицима из иностранства⁸⁹, што може утицати на њихову повећану виктимизацију.⁹⁰ Овај ризик је још већи у региону Западног Балкана због одсуства језичких баријера што олакшава успостављање контаката са малолетним лицима и коришћење социјалних мрежа и форума за проналажење жртава и вршење ових кривичних дела.

Примарна и секундарна виктимизација оштећених произилази из чињенице да се ширење недозвољеног материјала посредством интернета одвија у веома кратком периоду, након чега је такав материјал тешко заувек уклонити. То може да произведе додатне последице по оштећену децу и малолетнике.

Посебан изазов за органе за спровођење закона представља бројност и разноврсност различитих мера предострожности, односно прикривања недозвољених активности које извршиоци користе, као што су криптовање садржаја на рачунару, складиштење слика на удаљеним серверима на дестинацијама где поседовање оваквог материјала није кажњиво. Даљим развојем савремених технологија, као што је појава клауд компјутинга (cloud computing) и других сервиса, ови изазови ће се додатно усложнити.⁹¹

89 Везе cyber криминала са ирегуларном миграцијом и трговином људима, МУП Републике Србије, 2014. година, *op. cit.*

90 *Ibid.*

91 European Commission, Report of the Global Alliance against Child Sexual Abuse Online, December 2013., http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/global-alliance-against-child-abuse/docs/global_alliance_report_201312_en.pdf, доступно 29.09.2015. године

11.2. Интернет преваре и електронско пословање

Преваре путем интернета представљају један од најдоминантнијих облика злоупотребе интернета у Србији. Криминални форуми представљају примарни облик прибављања и размене компромитованих електронских података о платним картицама у Србији.

И поред чињенице да постоји велики број нових начина плаћања, број корисника који користе платне картице нагло расте, а све активнија је и трговина путем интернета која се заснива на њиховој употреби. Корисници платних картица су и најугроженији приликом коришћења

картица на интернету због могућности откривања електронских поверљивих података који јединствено уређују ту картицу у платном промету, као и касније злоупотребе тих електронских података приликом вршења кривичних дела.

Слика 12: Фалсификоване платне картице

Модус извршења ових криминалних активности се, стога, брзо прилагођава новим трендовима у електронском плаћању посредством интернета и проналази нове циљне групе.

Групе извршилаца ових кривичних дела су веома добро организоване. Специјализоване су за вршење ових кривичних

дела у одређеним регионима, углавном економски развијенијим земљама, чије пословање добро познају. Да би преваре путем интернета биле успешне, примењују најразличитије методе за прибављање података о потенцијалним жртвама.⁹²

92 Владимир Урошевић, Звонимир Ивановић,

У Србији су препознати различити модуси интернет превара који прате трендове развоја ове појаве у свету. Имовинска штета која је последица ових превара значајно угрожава стабилност финансијског тржишта у Републици Србији, а посебно су угрожени грађани, као и мала и средња предузећа, којима је неретко угрожен и наставак пословања.

„Нигеријске преваре“, као модус интернет превара, откривене су и у Србији, и то у свим варијантама: нуђењем награде за одређене активности, нуђењем лаких прилика за зараду и пословних понуда, пресретањем електронских порука и изменом њихових садржаја након чега оштећени уплаћују новац на рачун извршилаца кривичних дела мислећи да се ради о пословном партнеру и др.⁹³

Електронска трговина најчешће се одвија преко електронских продавница. У Републици Србији, највећи проценат превара везан је за наручену а неиспоручену робу преко аукцијских сајтова и онлајн продавница.

Забележене су и интерне преваре у електронском окружењу које врше запослени ради остваривања имовинске користи или наношења штете послодавцу. Обављајући свакодневне активности, у могућности су да податке о пословању предузећа као и о клијентима злоупотребе у личном интересу. Врло често, запослени присвајају новчана средства која су им поверена у раду, приказујући лажне чињенице о пословању.

Вршењу кривичних дела у вези са преварама путем Интернета погодује чињеница да се на Интернету може пронаћи велики број различитих јавно доступних података, што уз недостатак безбедносних мера, како у државном сектору, тако и у корпорацијским мрежама и др., пред-

ставља фактор ризика када је реч о крађи идентитета српских држављана.

Учиниоци врше злоупотребу података добијених крађом идентитета. Лажно се представљајући, као легитимни пословни корисници, врше преваре на штету пословних партнера причињавајући им велике финансијске штете. Ефекти злоупотребе се манифестују кроз материјалну штету, како оштећеног привредног субјекта, тако и пословног партнера чији је идентитет злоупотребљен (нарушавање пословног угледа, раскидање уговора, изгубљена добит од пословања, пропуштене пословне шансе на тржишту).

Извршиоци кривичних дела која подразумевају крађу и злоупотребу идентитета јесу како појединци, тако и криминалне групе. Појединци најчешће прибављају податке о идентитету, углавном држављана земаља ЕУ и САД, дистрибуирају их путем тајних форума заинтересованим лицима која самостално или као чланови криминалне групе врше кривична дела злоупотребљавајући прибављене податке. Овај проблем је, с појавом дигиталног идентитета у Србији, постао још већи, и сада су угрожени не само појединци већ и финансијски сектор и друштво у целини.

Регистроване су и криминалне групе које су вршиле кривична дела преваре у области мобилне телефоније злоупотребом рачунарске опреме у сврху заобилажења званичних међународних рута телефонског саобраћаја. Користили су VOIP⁹⁴ технологију за пријем долазног међународног саобраћаја преко СИМ картица телефонских прикључака домаћих мобилних оператера и тако остварили противправну имовинску корист, а на штету мобилних оператера у Србији. У појединим случајевима се опрема коришћена за извршење ових кривичних дела налазила ван наше земље, а криминалне групе су чинили углавном страни држављани.

Сергеј Уљанов, *Мач у World Wide Webu – Изазови високотехнолошког криминала*, Eternal mix, Београд, 2012.

93 *Ibid.*

94 VOIP – Voice Over Internet Protocol.

Слика 13: Опрема коришћена за заобилажење рута VOIP телефонског саобраћаја

Имајући у виду да се електронска трговина и банкарство у нашој држави тек развијају, преваре и злоупотребе у оквиру тих система могу угрозити поверење, како грађана тако и привредних субјеката, и спречити или успорити развој у овој области. Такође, повећање броја корисника платних картица и трговине путем интернета утиче на доступност података који се могу компромитовати и касније злоупотребити.

Посебан ризик представља велики број незапослених лица са великим техничким знањем које може бити злоупотребљено и за извршење ових кривичних дела. С друге стране, велики број корисника интернета није упознат са претњама које постоје у дигиталном окружењу, а један број привредних субјеката не поседује адекватну заштиту информацио-

них система, што може изазивати озбиљне застоје у раду, а понекад и престанак пословања.

Ризик произилази и из могућности ангажовања лица спремних да, за новчану надокнаду, своја техничка знања ставе на располагање појединцима и криминалним групама, преко интернет форума са рестриктивним приступом. На овим форумима, њима су нуђене различите врсте података, међу којима су најчешће продавани малициозни софтвери намењени крађи података са рачунара (рачунарски вируси), различити туторијали за вршење фишинга, алати за фишинг, услуге убацивања SQL инјекција у базе података, као и различити подаци о платним картицама и корисничка имена и лозинке за различите сервисе, као што су PayPal и други.

11.3. Напади на рачунарске мреже и системе

Повећање броја СaaS сервиса и интернет форума који се користе у криминалне сврхе, криминалним групама и појединцима олакшава доступност софистицираних техника и софтверских алата за нападе на рачунарске мреже и системе.

Неовлашћеним приступом заштићеним рачунарима и рачунарским мрежама, као и спречавањем и ограничавањем приступа рачунарским мрежама, годишње се у свету, различитим организацијама, причини више од 50% укупне имовинске штете коју је произвео високотехнолошки криминал.⁹⁵

Угрожавање података као резултат компјутерских напада остаје кључна претња ове врсте криминала за ЕУ. Ови напади у региону Југоисточне Европе, још увек оптерећеном скорашњим конфликтима, углавном апострофирају нерешена питања и проблеме на овим просторима.

У земљама у окружењу као и у Републици Србији појединци који се углавном баве компјутерским криминалом бирају мете које располажу огромном количином података, као што су владине службе, друштвене мреже, телекомуникацијске компаније, компаније које се баве електронском трговином и платним прометом. Ова кривична дела врше незапослена лица, углавном самостално, ради наношења штете или личне промоције на интернет сервисима – форумима основаним за размену алата и искустава њиховог коришћења у вршењу кривичних дела.

⁹⁵ Global Report on the Cost of Cyber Crime Ponemon Institute, <http://www.octree.co.uk/Documents/2014-Global-report-on-the-Cost-of-Cybercrime.pdf>, 2014., доступно 25.10.2015. године.

До тих података се све чешће долази путем интернет сервиса, доступних на тржишту софтверских алата, који делују по моделу „злоћудни програм као услуга“ (СaaS). Њима се обезбеђује доступност софистицираних алата за прикупљање података од жртава и њихово сортирање према критеријумима које корисник задаје. Ти подаци се, потом, стављају на располагање извршиоцима кривичних дела преко већ постојеће мрежне структуре изграђене у оквиру самог сервиса. У Републици Србији се СaaS сервиси углавном користе за слање *Spam* порука, злоупотребу платних картица и *DDOS* нападе, уз коришћење сервиса анонимности.

Забележени случајеви коришћења ових сервиса за вршење кривичних дела указују на степен успешности служби за спровођење закона у борби против овог облика високотехнолошког криминала, али није сигурно да они одражавају прави обим ове незаконите активности у Републици Србији.

Најчешћи модус напада на рачунарске мреже и системе државних органа, невладиних организација и агенција у Републици Србији представља *Web Defacement*, којим се мења визуелни изглед сајта или веб странице, углавном постављањем мултимедијалних садржаја којима се пропагирају различите идеје, ставови и др.

Слика 14: Обавештење корисницима домена и интернет странице **darkode.com** да су интернет страница и домен привремено одузети

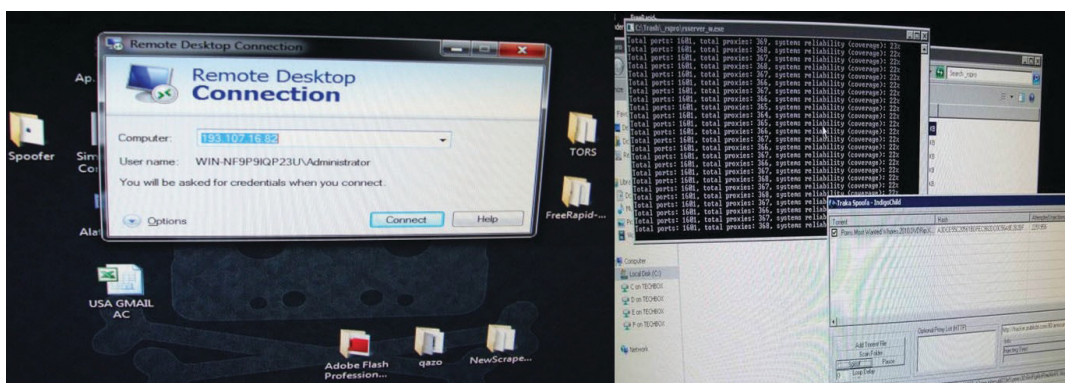
Оштећења рачунарских података и програма и рачунарске саботаже најчешће врше запослени у одређеним компанијама који су добро упознати са слабостима система и користе их приликом извршења кривичног дела.

Ризик од ових напада повећава и недовољна упознатост корисника интернета са овим опасностима, међу којима је и хакинг, као једна врста напада на рачунарске

мреже и системе.⁹⁶

Насупрот томе, један број извршилаца који се баве употребом рачунарских вируса, прибавили су их путем интернета или су употребљавали софтверске алате које су куповали на интернету ради вршења кривичних дела.

96 Подаци из истраживања у Србији указују да највећи проценат испитаника (55%) о хакингу не зна ништа као о облику високотехнолошког криминала.

Слика 15: Приступ командно-контролном центру BOTNET мреже

Рачунарски вируси се у Србији користе за нападе на рачунаре како физичких, тако и правних лица (приватни сектор) ради крађе личних података, компроми-тујућих аудио и видео снимака и других података, којима се, потом „власници“ уцењују или им се прети, ради стицања имовинске користи док не плате одређену новчану надокнаду.

Регистровани су и случајеви крипто-вања садржаја на рачунарима, уз помоћ рачунарских вируса, ради прибављања имовинске користи као услова за от-кључавање садржаја. И ови случајеви потврђују ризик од неадекватне зашти-те рачунарских система и непоштовања постојећих процедура за управљање и заштиту рачунарских система, у јавном и приватном сектору пословања.

Извршиоци ових кривичних дела прате савремене тенденције у развоју инфор-мационих и комуникациони технологија и користе их за незаконито прибављање осетљивих података о појединцима, циљним групама, предузећима или др-жавним органима, које могу злоупотре-бити за вршење кривичних дела на штету оних чије су податке прибавили. С друге стране, „власници“ података нису до-вољно упознати са опасностима и ризи-цима које им прете и стога на њих реагују неадекватно.

Нарушава се нормално функционисање рачунарских система, а тиме и ограничава доступност информација које су од виталног значаја за физичка и правна лица и државне органе. Угрожава се и осећај безбедности и приватности појединца у онлајн окружењу.

Претпоставке о будућем развоју

Сексуална експлоатација деце и малолетних лица

На даље повећање броја ових кривичних дела утицаће већи број нових интернет сервиса и њихова интензивнија употреба од стране малолетних лица и деце.

Биће настављен тренд употребе социјал-ног инжењеринга и прикривања иденти-тета извршилаца ових кривичних дела, посебно на социјалним мрежама и дру-гим сервисима које користе деца и мало-летна лица.

Непрекидни развој савремених техно-

логија које олакшавају производњу и дистрибуцију оваквих садржаја, озбиљ-на угроженост деце и малолетника и не-мерљиве последице које по њих настају, као и чињеница да се неће смањити број оних који ће на овај начин задовоља-вати своје „потребе“, а тиме и ширити тржиште за размену оваквих садржаја, указују на озбиљан ризик од овог облика високотехнолошког криминала и у на-редном периоду.

Интернет преваре и електронско пословање

Форуми на којима се размењују компромитовани подаци о платним картицама и другим средствима електронског плаћања у наредном периоду биће све затворенији за пријем нових чланова.

Извршиоци кривичних дела из области електронског пословања на интернету наставиће са истраживањима слабости

и пропуста система контролисаних од стране државе и приватног сектора.

Пораст броја комерцијалних сервиса на интернету, као и њихова доступност, у Србији ће довести до пораста броја превара у електронском окружењу и веће изложености потенцијалних жртава извршиоцима превара.

Напади на рачунарске мреже и системе

Повећање броја *SaaS* сервиса у онлајн простору утицаће на даље повећање броја напада на рачунарске мреже и системе.

Комерцијализација високотехнолошког криминала више се неће односити само на трговину подацима, већ и на пружање услуге којом се обухвата целокупан на-

пад и процес инфекције рачунара.

Због повећања броја забележених напада на рачунарске мреже и системе, последице по државни и приватни сектор ће постати све озбиљније.

Препоруке

1. Усаглашавање домаћих прописа и праксе са регулативом и стандардима у развијеним земљама ЕУ:

- припрема и усвајање националне стратегије сајбер сигурности усклађене са Стратегијом сајбер безбедности ЕУ (*Cybersecurity strategy of the European Union*);
- оснивање националног CERT-а тима (*Computer Emergency Response Team*) с циљем ефикаснијег спречавања вршења кривичних дела високотехнолошког криминала, бржег и одговорнијег приступа у истраживању кривичних дела из ове области криминала и обједињеног одговора на изазове и претње које ова област доноси.

2. Јачање институционалних капацитета:

- организовати перманентно стручно оспособљавање и усавршавање кадрова и побољшати техничку опремљеност органа за спровођење закона⁹⁷, надлеж-

⁹⁷ У Министарству унутрашњих послова Републике Србије, у Служби за борбу против организованог криминала, 2007. године је формирано Одељење за борбу против високотехнолошког криминала, док је у оквиру Вишег јавног тужилаштва у Београду формирано Посебно одељење за високотехнолошки криминал.

них за спречавање, откривање и доказивање високотехнолошког криминала, с циљем сталног праћења савремених трендова у развоју информационих технологија, модуса њихове злоупотребе, као и нових метода у спровођењу истраге ових кривичних дела;

- повећати истражне капацитете који се односе на преваре преко интернета, посебно у случајевима фишинга, употребе рачунарских вируса и других савремених метода за чију су адекватну истрагу неопходни савремени технички и специјализовани кадрови.

3. Развијање оперативних процедура:

- развити оперативне процедуре за обезбеђивање онлајн дигиталних доказа на лицу места, као и могућности за пресретање комуникације у реалном времену;
- прилагодити тактику поступања новим облицима ове врсте криминала;
- унапредити обавештајни рад кроз присутност на хакерским форумима;
- развити методологију анализе дигиталних информација које се налазе на хакерским и другим форумима са штетним и недозвољеним садржајем;
- успоставити и развијати институт прикривених истрага у поступку доказивања кривичних дела високотехнолошког криминала.

4. Унапређење превенције:

- унапредити заштиту кроз систем редовног образовања који би обухватио едукативне програме како за децу и малолетнике, тако и за наставни кадар, ради подизања свести о ризицима и опасностима којима су изложени на интернету; програм превенције треба да обухвати породицу у ширем смислу;
- организовати и спроводити превентивне акције (јавне трибине, стручна предавања, едукативни садржаји у штампаним и електронским медијима, спровођење акција усмерених према посебним циљним групама...) у циљу обраћања широј јавности ради указивања на угрожености у онлајн окружењу, могућностима заштите и начину поступања у случајевима препознатих недозвољених активности на интернету;
- интензивирати сарадњу са приватним, цивилним и јавним сектором (електронско пословање, картичарска индустрија и др.) с циљем проактивног приступа у борби против високотехнолошког криминала, путем правовременог информисања о новим претњама и модусима кривичних дела високотехнолошког криминала, размене примера позитивне праксе и заједничког супротстављања тој врсти криминала.

5. Унапређење међународне, регионалне и сарадње на националном нивоу:

- унапређење међународне и регионалне полицијске сарадње, кроз интензивну размену оперативних података и информација;
- унапређење сарадње између органа за спровођење закона, посебно полиције, Посебног тужилаштва за високотехнолошки криминал, као и Министарства правде, ради интензивније примене међународних истражних механизма (заједничких истражних тимова) и спречавања, откривања и доказивања кривичних дела високотехнолошког криминала са елементом иностраности;

- активно учествовање у аналитичким радним фајловима Европола за борбу против високотехнолошког криминала и криминала на интернету, и за борбу против производње, продаје или дистрибуције материјала са дечијом порнографијом, достављањем стратешких података о овим криминалним активностима, како би се започело са билатералним или мултилатералним међународним истрагама у којима ће, поред Србије, учествовати најмање две државе чланице Европске уније;
- подстицање органа за спровођење закона на заједничке акције против недозвољене трговине на интернету у сарадњи са Европоловим Центром за борбу против високотехнолошког криминала ЕСЗ и EUROJUST-ом;
- нарочито интензивирати сарадњу и заједничке активности са другим државним органима, приватним и јавним сектором, научним институцијама, медијима и организацијама цивилног друштва, посебно у виду размене искустава и знања о новим облицима угрожавања, методама и средствима неопходним за заштиту, као и у виду различитих превентивних активности.

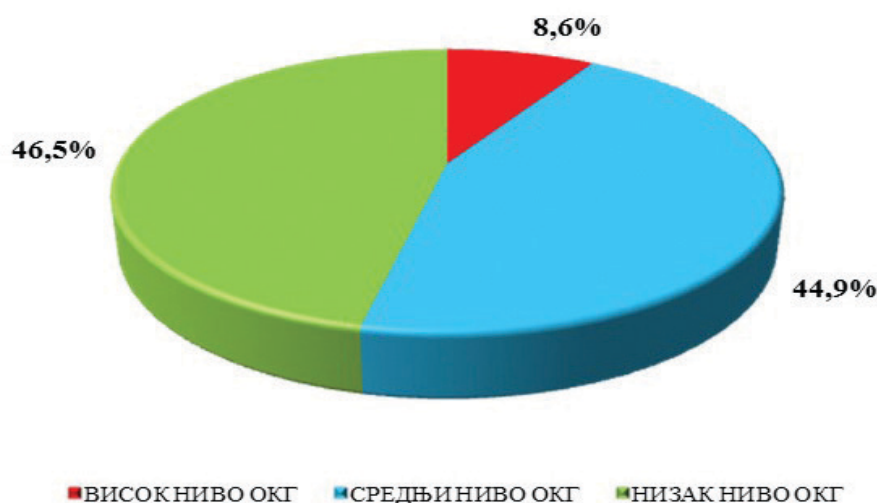
12. ОРГАНИЗОВАНЕ КРИМИНАЛНЕ ГРУПЕ

Организованост и структура ОКГ

На територији Републике Србије делује 58 организованих криминалних група. Према нивоу организованости, 8,6% група је високог⁹⁸,

⁹⁸ Индикатори за ниво утицаја усвојени од стране МУП-а Републике Србије 2013. године, у складу са стандардима ЕВРОПОЛ-а.

44,9% средњег и 46,5% ниског нивоа. Доминантна криминална активност је кријумчарење и трговина ПКС којом се бави 86,2% организованих криминалних група.

Графикон 12: Приказ ОКГ према нивоу организованости

Групе високог нивоа организованости делују на националном и међународном нивоу. Њихова главна криминална делатност је кријумчарење, трговина и производња ПКС. Криминалну активност спроводе у земљама порекла ПКС, на рутама кријумчарења и у земљама

одредишта при чему остварују сарадњу са иностраним организованим криминалним групама. Поред ове врше и друге криминалне активности као што су кријумчарење ватреног оружја, кријумчарење и растурање фалсификованог новца, разбојништва, тешке крађе, пре-

варе, зеленаштво, крађе моторних возила, прање новца, али и пореске утаје. Карактерише их и вршење кривичних дела са елементом насиља (убиства и изнуде).

Чланови ових група су повезани дужи низ година. Њихова просечна старост је око 40 година и сви су мушког пола, а петину чине страни држављани.

Ради лакшег кретања и вршења кривичних дела у иностранству прибегавају званичној промени идентитета (8,5%), док мањи број користи фалсификована документа за идентификацију.

Групе средњег нивоа организованости делују на националном нивоу и у земљама у окружењу, а у мањој мери на локалном нивоу. Преовлађујућа криминална делатност је кријумчарење, трговина и производња ПКС - од земаља порекла ПКС, на рутама кријумчарења до земаља одредишта, а са посебним акцентом на земље региона у којима остварују сарадњу са ОКГ и појединцима. Паралелно са кријумчарењем и трговином ПКС баве се недозвољеном трговином акцизним производима, разбојништвима, тешким крађама, преварама, крађама моторних возила, прањем новца, кријумчарењем људи, ватреног оружја и фалсификованог новца, а врше и кривична дела пореске утаје. И групе овог нивоа организованости карактерише вршење кривичних дела са елементом насиља (убиства, отмице, уцене, тешка дела против опште сигурности итд.).

Доминантна криминална активност 11% група у оквиру овог нивоа организованости се односи само на кријумчарење људи, недозвољену трговину, кријумчарење акцизних производа, прање новца, као и фалсификовање исправа.

Већину чланова повезује заједничка криминална прошлост. Просечна старост чланова је око 38 година. Од укупног броја чланова, око 3% је женског пола, а око 17% су страни држављани.

У односу на групе високог нивоа организованости у мањој мери прибегавају званичној промени идентитета ради лакшег кретања и вршења кривичних дела у иностранству, као и коришћењу лажних докумената за идентификацију.

Групе ниског нивоа организованости углавном делују на локалном нивоу. У далеко мањој мери су присутне на националном нивоу и у земљама у окружењу. Доминантна криминална активност 81,5% група је кријумчарење, трговина и производња ПКС. Поред тога, баве се и кријумчарењем и трговином ватреним оружјем, кријумчарењем и растурањем фалсификованог новца, фалсификовањем исправа и докумената, разбојништвима, тешким крађама, преварама, зеленаштом, крађама моторних возила и прањем новца. Групе ниског нивоа организованости карактерише насилнички криминал (убиства, отмице, изнуде итд.).

Криминална активност преосталих 18,5% група јесте кријумчарење и трговина ватреног оружја и експлозивних средстава, кријумчарење људи, кријумчарење акцизних роба (цигарете), преваре, прање новца, фалсификовање исправа, као и разбојништва и тешке крађе које врше искључиво у иностранству.

Просечна старост чланова је око 33 године. У саставу ОКГ налази се скоро 10% страних држављана, а преко 3% су жене.

У односу на групе вишег нивоа, званична промена идентитета и коришћење лажних докумената за идентификацију су присутни у мањем обиму.

Опште карактеристике и тенденције деловања ОКГ

Организоване криминалне групе које делују на територији Србије имају сталну тежњу за увећањем финансијске моћи и утицаја због чега их карактерише изузетна прилагодљивост захтевима и потребама криминалног тржишта. Када су у питању групе на nižем нивоу организованости приметно је и то да се поједине од њих непосредно повезују са групама вишег нивоа организованости ради повећања утицаја на локалном тржишту и констатног спровођења конкретне криминалне активности.

Групе нижег нивоа организованости „регрутују“ лица млађе старосне доби која не показују максималну лојалност групи за разлику од група већег степена организованости које су компактне и дисциплинованије у деловању и чији су чланови константни и повезани дужи временски период. Поред тога, упоредо са опадањем нивоа организованости опада број страних држављана - чланова ОКГ. Већина чланова ОКГ свих нивоа организованости - држављани Републике Србије, повратници су у извршењу кривичних дела. Осуђивани су за различита кривична дела, а половина их је осуђивана на затворске казне преко једне године. Међу члановима су лица која су зависници од коцке и наркотика, али и лица различитих криминалних „специјалности“.

Деловање ОКГ свих нивоа организованости карактерише повремено ангажовање лица која немају криминалну прошлост и то за логистичке потребе (превоз, транспорт и складиштење ПКС и других предмета који потичу из кривичних дела), као и стручњаци из одређених области (финансијски, хемијски и експерти из области информационих технологија, за израду експлозивних направа, специјалних бункера на возилима, различитих фалсификованих докумената итд.).

Чланови ОКГ високог нивоа организо-

ваности поседују покретну, непокретну имовину и велика финансијска средства тако да је могућност њиховог коруптивног утицаја према представницима државних и локалних јавних служби на високом нивоу. Финансијска моћ ОКГ средњег нивоа организованости је нижа у односу на групе високог нивоа организованости што се односи и на могућност коруптивног утицаја. У односу на ове две категорије, финансијска моћ и коруптивни утицај ОКГ ниског нивоа организованости су далеко нижи.

Приликом вршења кривичних дела чланови организованих криминалних група исказују висок степен агресивности и бруталности, а присутни су и оружани обрачуни и ликвидације међу члановима ОКГ до којих најчешће долази услед супротстављених „пословних“ интереса и елиминације конкуренције у борби за примат на криминалном тржишту.

Модалитети деловања појединих ОКГ постају сложенији као последица све израженијег степена флексибилности и њихове повезаности на нивоу региона, ширем међународном плану, а ранијих година показало се и на најширем – трансконтиненталном плану што је релативно новија димензија организованог криминала са ових простора.

Перманентно развијају нове форме деловања као што је у овом тренутку актуелна усмереност на деловање према страним илегалним тржиштима, преоријентација криминалног деловања на профитабилније области и све присутнија употреба и коришћење савремених информационих технологија и деловања у реалном времену.

На правац и начин даљег деловања ОКГ утицаће врста криминалне делатности, услови под којим се одвија криминална делатност, актуелно стање и кретања на

криминалном тржишту, као и могућа висина профита, али и законска неуређеност, недовољна уређеност или честе промене прописа у појединим областима, промена одређених друштвених услова и околности итд.

ЗАКЉУЧАК

Процена безбедносних претњи је један од фактора за очување унутрашње безбедности, владавину права, развој демократије и демократских институција.

Организоване и криминалне групе, структура и степен међусобне повезаности, посебно на међународном нивоу, као и примена савремених информационих технологија су велики безбедносни изазов. Процена претње од тешког и организованог криминала и избор приоритета представљају полазну основу за стратешко планирање, вертикалну и хоризонталну усаглашеност у планирању активности на стратешком и оперативном нивоу, као и усмеравање и унапређење рада државних органа у чијој надлежности је супротстављање тешком и организованом криминалу.

С обзиром на глобалну природу проблема, Република Србија је стратешки усме-

рена на јачање регионалне и међународне сарадње у супротстављању тешком и организованом криминалу. Идентификоване претње се у великој мери поклапају са претњама препознатим и у Европској агенди безбедности (2015–2020). Органи за спровођење закона интензивно раде на унапређењу својих капацитета, на усвајању стандарда сарадње и размене информација са другим државама. Осим тога, хармонизацијом свог правног оквира и стандарда рада, Република Србија тежи да постане важан партнер и део Европског модела безбедности.

За праћење примене Процене претње од тешког и организованог криминала Министарство унутрашњих послова ће, у оквиру својих организационих јединица, изградити адекватан методолошки оквир за систематично и свеобухватно праћење примене препорука дефинисаних у Процени.

www.mup.gov.rs